

**MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
SOCIALINĖS POLITIKOS FAKULTETAS
SOCIALINĖS POLITIKOS KATEDRA**

ALBINAS ŠIAUDVYTIS

**VILNIAUS NVO, DIRBANČIŲ SU RIZIKOS GRUPĖS VAIKAIS, VEIKLA
STIPRINANT SOCIALINĘ SANGLAUDĄ**

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovė –
Prof. dr. L. Dromantienė

Vilnius, 2005

SANTRAUKA

Darbe analizuojama Vilniaus nevyriausybinų organizacijų (toliau – NVO), dirbančių su rizikos grupės vaikais, veikla stiprinant socialinę sanglaudą. Nemažėjant rizikos grupės vaikų problemoms, į pagalbą valstybinėms institucijoms ateina NVO. Teorinėje dalyje apžvelgiama ir susisteminama NVO bendroji charakteristika, aptariamas teisinis reglamentavimas, atskleidžiama NVO veiklos stiprinant socialinę sanglaudą problematika. Aptariama socialinė atskirtis ir jos veiksniai, aprašoma rizikos grupės vaikų situacija Lietuvoje, analizuojama Lietuvos Respublikos politika rizikos grupės vaikų atžvilgiu ir pateikiamas socialinių paslaugų teikimas ir strategijos Lietuvoje.

Literatūros analizė parodė, jog NVO, dirbančios su rizikos grupės vaikais, veikla yra mažai tyrinėta. Kiekybiniu tyrimu atskleidžiamas Vilniaus NVO, dirbančių su rizikos grupės vaikais, pagrindinės charakteristikos, parodomas jų veiklos reikšmingumas vykdant prevencinį darbą ir teikiant įvairias kompleksines socialines paslaugas rizikos grupės vaikams bei jų šeimoms įtraukiant į šią veiklą tėvus ir specialistus. Tyrimo metu išsiaiškinta, kad Vilniaus NVO, dirbdamos su rizikos grupės vaikais, susiduria su finansavimo problema, darbuotojų ir savanorių trūkumu, įstatymų netobulumais. Atskleistas menkas tirtų organizacijų bendradarbiavimas su politikais. Tyrimas parodė, kad pagrindinė bendradarbiavimo tarp valstybinių institucijų ir NVO forma yra finansavimas. Tyrime atskleistas nepalankus Lietuvos Respublikos Vyriausybės požiūris į NVO, dirbančias su rizikos grupės vaikais. Pastebėta, kad Vilniaus NVO, dirbančios su rizikos grupės vaikais, neturi vieningos rizikos grupės vaikų sampratos.

Darbe pateikiamos tyrimo rezultatų išvados ir rekomendacijos Vilniaus NVO, dirbančioms su rizikos grupės vaikais, dėl veiklos efektyvumo ir politikams dėl požiūrio į NVO veiklą bei rizikos grupės vaikus. Pateikiami siūlymai ir dėl tolimesnių tyrimų šioje srityje.

Pagrindinės sąvokos: nevyriausybinių organizacijos (NVO), NVO, dirbančios su rizikos grupės vaikais, NVO veikla, rizikos grupės vaikai, vaiko gerovė, socialinė atskirtis, socialinė sanglauda, socialinės sanglaudos stiprinimas, politika dėl vaikų, gerovės valstybė.

TURINYS

ĮVADAS.....	3
I. NVO, DIRBANČIŲ SU RIZIKOS GRUPĖS VAIKAIS, REIKŠMĖ STIPRINANT SOCIALINĘ SANGLAUDĄ.....	7
1. NVO samprata bei veiklos ypatumai teoriniu ir teisiniu požiūriu.....	7
1.1. NVO terminologija ir samprata.....	8
1.2. NVO principai ir veiklos sritys.....	10
1.3. NVO teisinis reglamentavimas.....	11
2. Socialinės atskirties problematika socialinės sanglaudos kontekste.....	14
2.1. Socialinės sanglaudos samprata.....	14
2.2. Rizikos grupės vaikų fenomenas socialinės atskirties aspektu.....	15
2.3. Rizikos grupės vaikų situacija Lietuvoje.....	18
3. Socialinės politikos reikšmė kuriant vaiko gerovę.....	23
3.1. Vaiko teisių apsaugos politika Lietuvos Respublikoje.....	25
3.2. Lietuvos Respublikos įstatymai, reglamentuojantys vaiko teisių įgyvendinimą.....	27
3.3. Socialinių paslaugų rizikos grupės vaikams sistema ir strategijos.....	30
II. TYRIMO METODOLOGIJA.....	34
III. VILNIAUS NVO, DIRBANČIŲ SU RIZIKOS GRUPĖS VAIKAIS, VEIKLOS STIPRINANT SOCIALINĘ SANGLAUDĄ TYRIMO ANALIZĖ.....	38
1. Vilniaus NVO, dirbančių su rizikos grupės vaikais, įvairovė.....	38
2. Vilniaus NVO, dirbančių su rizikos grupės vaikais, veiklos kryptys.....	40
3. Vilniaus NVO, dirbančių su rizikos grupės vaikais, veiklos reikšmingumas.....	42
4. Lietuvos Respublikos Vyriausybės požiūris į NVO, dirbančius su rizikos grupės vaikais.....	46
5. Pagrindinės Vilniaus NVO, dirbančių su rizikos grupės vaikais, problemos stiprinant socialinę sanglaudą.....	47
6. Vilniaus NVO, dirbančių su rizikos grupės vaikais, bendradarbiavimas su kitomis institucijomis.....	51
7. Rizikos grupės vaikų apibūdinimo problema.....	52
IŠVADOS.....	54
REKOMENDACIJOS.....	55
LITERATŪROS SĄRAŠAS.....	56
SUMMARY.....	61
SUTRUMPINIMAI.....	62
PRIEDAI.....	63

IVADAS

Temos aktualumas. Vaikų skurdas, smurtavimas prieš vaikus probleminėse šeimose, gatvės vaikai, paauglių nusikalstamumas, nelankantys mokyklos vaikai ir kitos socialinės problemos, liečiančios vaikus, tebėra aktualios ir XXI amžiuje. Visuomenės darnai nuolat gresia socialinių atskirčių rizika. Valstybės ir jos institucijos ne visada yra pajėgios efektyviai spręsti vis išskylančių naujų iššūkių visuomenėje ir užtikrinti teisėtas vaikų teises bei interesus. Nevyriausybinių organizacijų, atstovaudamos pilietinę visuomenę, užima ypatingą vietą šių problemų sprendime ir, būdamos lankstesnės, pigesnės ir mobilesnes struktūros, remdamosi savanorišku darbu bei daugiau nei 15 metų patirtimi, dažnai įrodo valstybei, kad yra lygiavertis partneris teikiant visuomenei įvairias socialines paslaugas ir stiprinant socialinę sanglaudą (Dromantienė, 2003. P. 20).

Didėjant rizikos grupės vaikų skaičiui, Lietuvos visuomenė susiduria su rimtomis problemomis. Statistikos Departamento duomenimis 2004-2005 metais iš visų 746,3 tūkst. Lietuvoje gyvenančių vaikų yra 36,9 tūkst. gyvenančių socialinėse rizikos šeimose, 14,5 tūkst. likusių be tėvų globos vaikų, apie 20 tūkst. mokyklos nelankančių, 3,7 tūkst. smurtą ir seksualinę prievartą patyrusių, kasmet apie 30-33 nusižudančių, apie 12 tūkst. neįgalių, 1,7 tūkst. nuteistų, apie 360 su narkomanijos ir toksikomanijos priklausomybėmis, apie 100 pabėgėlių vaikų ir kitų: romų, gatvės vaikų, nėščių paauglių bei turinčių emocinių sutrikimų vaikų (<http://www.std.lt>). Atsakomybė už darnią visuomenę tenka ne tik valstybei, bet ir NVO. Pastarosios, nors ir išgyvendamos sunkumus dėl nepalankių įstatymų, nereguliuotų finansavimo ir bendradarbiavimo mechanizmų su valstybinėmis institucijomis, randa naujų būdų kovojant prieš skurdą ir socialinę atskirtį bandydamos sudaryti rizikos grupės vaikams tas galimybes, kurias turi dauguma visuomenės narių (Lazutka, 1999). NVO, dirbančios su rizikos grupės vaikais, ne tik įsijungia į bendrąsias valstybės kuriamas programas ir strategijas teikdamos socialines paslaugas rizikos grupės vaikams, bet ir, besivadovaudamos Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencija, įtakoja politikus ir partijas kuriant vaikų politiką Lietuvoje (Kvieskienė, 2005). Vilniaus NVO pasirinktos dėl išskirtinės situacijos – dėl plataus ir įvairiapusiško NVO, dirbančių su rizikos grupės vaikais, spektro.

Teorinė ir praktinė reikšmė. Teoriniu požiūriu tyrimas yra naudingas tuo, kad padėjo ištirti Vilniaus NVO, dirbančių su rizikos grupės vaikais, veiklos stiprinant socialinę sanglaudą situaciją. Tyrimo rezultatų pagrindu parengtos rekomendacijos NVO, dirbančių su rizikos grupės vaikais, tyrimams. Remiantis atlikto tyrimo duomenimis, buvo pateiktos rekomendacijos Vilniaus NVO, dirbančioms su rizikos grupės vaikais apie veiklą, paslaugų kokybę, veiklos alternatyvas ir bendradarbiavimą su valdžios institucijomis. Tyrimo rezultatai atskleidė aktualiausias Vilniaus NVO, dirbančių su rizikos grupės vaikais, problemas.

Mokslinis naujumas. NVO, dirbančių su rizikos grupės vaikais, veikla stiprinant socialinę sanglaudą yra mažai tyrinėjama. NVO Lietuvoje tyrinėjo R. Šimašius, G. Vadapalas, D. Jočienė, L. Dromantienė, B. Vėsaitė, I. Matonytė, A. M. Juozaitis, R. Vilimienė. Pilietinę visuomenę ir atskirtis tyrinėjo M. P. Paulauskas, A. Poviliūnas, I. Zaleskienė, M. Taljūnaitė, M. Kuitniauskas, A. Dobravolskas. Rizikos grupės vaikus analizavo S. Ignatavičienė, R. Žukauskienė, G. Kvieskienė.

M. Romerio universitete magistro darbus apie NVO rašė: L. Rutkauskienė „NVO įtaka teikiant socialines paslaugas Alytaus mieste“ (2003), S. Andrikonytė „Socialinės apsaugos priemonės nevalstybinėje įmonėje“ (2004 m.). Atskirų rizikos grupės vaikus: patyrusius smurtą, probleminių šeimų, vaikus globos namuose, neįgaliuosius vaikus, nuteistus nepilnamečius 2004 m. tyrė: R. Mizgaitienė, D. Artamonova, K. Samašonok, L. Didžionienė, E. Vilimaitė. 2003 metais – V. Arcabienė, I. Kadytė ir kiti magistrantai.

Vilniaus universitete 2002 m. NVO tyrė: Z. Norkūnienė „NVO teikiamų socialinių paslaugų vaikams Vilniaus mieste analizė“, R. Končienė „NVO vaidmuo sprendžiant užimtumo ir socialines problemas Lietuvoje“, E. Rimšaitė „NVO vaidmuo planuojant ir teikiant socialines paslaugas. Lietuvos ir Vokietijos patirties palyginimas“. Iš Vilniaus pedagoginio universiteto magistrų darbų pažymėtinas A. Dalinkevičiaus „NVO, dirbančių su vaikais sociopedagoginiai požymiai“ (2003 m.).

Atlikus literatūros šaltinių analizę paaiškėjo, kad NVO, dirbančios su rizikos grupės vaikais, teoriškai nėra išsamiai aptartos.

Lietuvos NVO tyrė Nevyriausybinų organizacijų informacijos ir paramos centras (NIPC): 1998, 2000 ir 2005 metais. Socialinės informacijos centras (SIC) atliko tyrimus: „NVO ir skurdo mažinimo politikos“ (2002 m.) ir „Dienos centrų tyrimas“ (2004 m.). Nacionalinės plėtros institutas 2005 m. tyrė „NVO dalyvavimą teikiant viešąsias paslaugas“. 2000 m. RUL Vaiko raidos centras atliko organizacijų ir institucijų, teikiančių socialines bei psichologines paslaugas vaikams ir jaunimui tyrimą ir bei bandė sukurti organizacijų, dirbančių su rizikos grupės vaikais, duomenų bazę. Socialinės politikos grupė vykdė projektą „Socialinė atskirtis ir skurdas permąstymu laikotarpiu Lietuvoje“ (2005 m.) – tirti Didžiasalio gyventojai ir socialinių pašalpų gavėjai. 2000 m. vykdytas Vilniaus „Gatvės vaikų, esančių institucijose, svaiginančių medžiagų vartojimo ir seksualinio elgesio greitas įvertinimas bei atsakas“ tyrimas. G. Kvieskienės (VPU) iniciatyva atliktas žmonių gatvėje (ir gatvės vaikų) tyrimas „Ypatingas atvejis: žmonės gatvėje. Integracijos galimybės“ (2001 m.). 2002 m. Vidaus reikalų ministerija atliko nusikaltusių paauglių tyrimą.

Atliktas Vilniaus NVO, dirbančių su rizikos grupės vaikais stiprinant socialinę sanglaudą tyrimas parodė, kad ši sritis yra nauja, mažai tyrinėta ir suteikia galimybę naujiems tyrimams.

Darbo tikslas: išanalizuoti NVO, dirbančių su rizikos grupės vaikais, veiklą ir parodyti vaidmenį bei reikšmę stiprinant socialinę sanglaudą.

Darbo uždaviniai:

1. Aptarti NVO sampratą ir veiklos ypatumus.
2. Atskleisti socialinės atskirties (ypač vaikų rizikos grupių) problematiką socialinės sanglaudos kontekste.
3. Parodyti socialinės politikos vaidmenį stiprinant socialinę sanglaudą.
4. Aprašyti Vilniaus NVO, dirbančių su rizikos grupės vaikais stiprinant socialinę sanglaudą, tyrimo metodologiją ir pateikti tyrimo analizę.
5. Parengti darbo išvadas bei rekomendacijas: NVO veiklos, stiprinant rizikos grupės vaikų socializaciją visuomenėje gerinimui; politikams – kviečiant glaudesniai bendradarbiavimui su NVO ir rizikos grupės vaikų interesų atstovavimui. Taip pat pateikti rekomendacijas tolimesniems NVO, dirbančioms su rizikos grupės vaikais, tyrimams užtikrinant rizikos grupės vaikų teisių ir interesų užtikrinimą visuomenėje.

Tyrimo tikslas: ištirti Vilniaus NVO, dirbančių su rizikos grupės vaikais, veiklą stiprinant socialinę sanglaudą.

Tyrimo uždaviniai:

1. Apžvelgti, sugrupuoti ir susisteminti Vilniaus NVO, dirbančių su rizikos grupės vaikais, bendrą charakteristiką.
2. Išanalizuoti Vilniaus NVO, dirbančių su rizikos grupės vaikais, veiklą stiprinant socialinę sanglaudą.
3. Atskleisti Vilniaus NVO, dirbančių su rizikos grupės vaikais, veiklos problematiką.
4. Pateikti rekomendacijas Vilniaus NVO, dirbančioms su rizikos grupės vaikais apie paslaugų rizikos grupės vaikams kokybę, veiklos alternatyvas ir bendradarbiavimą su valdžios institucijomis.

Tyrimo hipotezės:

1. Vilniaus NVO, dirbančių su rizikos grupės vaikais, veikla yra reikšminga prisidedant prie vaikų socializacijos ir socialinės sanglaudos stiprinimo.
2. Lietuvos Respublikos Vyriausybės požiūris į NVO, dirbančias su rizikos grupės vaikais, nėra palankus Vilniaus NVO, dirbančioms su rizikos grupės vaikais.
3. Vilniaus NVO, dirbančios su rizikos grupės vaikais stiprinant socialinę sanglaudą, susiduria su įvairiais sunkumais: finansavimo stoka, nepakankamais ryšiais su valstybinėmis institucijomis, įstatymų netobulumais.
4. Vilniaus NVO, dirbančios su rizikos grupės vaikais, neturi vieningos rizikos grupės vaikų sampratos – dirbant su tos pačios grupės vaikais taikomi skirtingi veiklos būdai, kai kurie vaikai neįtraukiami į rizikos grupę.

Šiame darbe naudojamos sąvokos:

Gerovės valstybė – politinė sistema, kai valstybė (o ne individualus arba privatus sektorius) imasi atsakomybės už savo piliečių gerovę (Idėjų žodynas, 2002, P. 164).

Nevyriausybinių organizacijų (NVO) – tai laisva piliečių valia įkurta formali ar neformali organizacija, kuri tarnauja visuomenės organizacijos grupių naudai, nesiekia pelno ar tiesioginio dalyvavimo valstybės valdyme (Praktinis vadovas Lietuvos NVO, 1998, P. 3).

Nevyriausybinių organizacijų, dirbančių su rizikos grupės vaikais – nevyriausybinių organizacijų, teikiančių įvairias socialines paslaugas rizikos grupės vaikams.

Nevyriausybinių organizacijų veikla – nevyriausybinių organizacijų pastangos pakeisti bei pertvarkyti socialinę ir ekonominę visuomenės infrastruktūrą, daryti poveikį valstybinėms valdžios institucijoms ir telkti visuomenę (Praktinis vadovas Lietuvos NVO, 1998, P. 4).

Politika dėl vaikų – socialinės politikos dalis, kuri remiantis tarptautiniais dokumentais yra nusakyta trimis principais: vaiko teise į apsaugą, aprūpinimą ir dalyvavimą (Vaiko gerovės valstybės politikos koncepcija, 2003).

Rizikos grupės vaikai – asmenys iki 18 metų, turintys emocinių, elgesio sutrikimų ir nelankantys mokyklos arba turintys elgesio problemų mokykloje arba/ir palikti be nuolatinės suaugusiųjų priežiūros, vaikataujantys, elgetaujantys, arba/ir patyrę psichologinę, fizinę, seksualinę prievartą, smurtą, arba/ir piktnaudžiaujantys psichoaktyviomis medžiagomis (alkoholiu, narkotikais, narkotinėmis medžiagomis ir kt.), arba/ir priklausomi nuo azartinių lošimų, arba/ir įsitraukę, linę įsitraukti ar įtraukti į nusikalstamą veiklą (Socialinio darbo pradžiamokslis, 2005, P. 11).

Socialinė atskirtis – procesas, kurio metu individas ar grupės yra izoliuojami nuo pagrindinių socialinių mechanizmų (teisių, darbo rinkos, šeimos ar kitų neformalių grupių, valstybės), kurie gamina ar skirsto socialinius išteklius (Taljūnaitė, 2005, P. 170).

Socialinė politika – valstybės pastangos savo institucijomis siekti sudaryti piliečiams lygias galimybes ir teises į būstą, sveikatos apsaugą, švietimą, socialinę apsaugą, socialines ir kai kada teisines paslaugas (Guogis, Bernotas, Ūselis, 2000, P. 8).

Socialinė sanglauda – visuomenės sugebėjimas užtikrinti savo narių gerovę sumažinant skirtumus ir išvengiant susiskaldymo (Europos Taryba, 2004, P. 1).

Socialinės sanglaudos stiprinimas – visų socialinių partnerių veikla užtikrinant visuotinę visuomenės gerovę (Europos Taryba, 2004, P. 4).

Vaiko gerovė – tai geriausių vaiko interesų užtikrinimas, kurio esmė įstatymuose numatytos vaiko teisės ir galimybė šias teises įgyvendinti konkrečioje situacijoje (<http://www.undp.lt>).

I. NEVYRIAUSYBINIŲ ORGANIZACIJŲ REIKŠMĖ STIPRINANT SOCIALINĘ SANGLAUDĄ

Demokratinėse valstybėse žmonės vienijasi į įvairiausias grupes, bendrijas, asociacijas, draugijas ir organizacijas norėdami įgyvendinti konstitucijoje numatytas teises, dalyvauti valstybės valdyme bei ginti savo interesus. Vienas iš visuomenės, atskirų jos grupių ir piliečių dalyvavimo demokratiname valdyme būdų yra dalyvavimas nevyriausybinių organizacijų (NVO) veikloje. Narystė jose leidžia piliečiams tapti aktyviais ekonominiame, politiniame, socialiniame valstybės gyvenime. NVO, būdamos pilietinės visuomenės šerdimi ir svarbiu demokratinu ramsčiu (Šimašius, 1999), dažnai užima tarpininko vaidmenį tarp valstybės, verslo struktūrų ir žmonių (Evers, Laville, 2004). Neretai valstybės institucijos Lietuvoje, kaip ir kitose šalyse, negali patenkinti nuolat didėjančių bei atsirandančių naujų socialinių paslaugų poreikių (Evers, Laville, 2004; Šimašius, 1999). Objektīvūs socialiniai poreikiai lemia naujų nevalstybinių institucijų formų, paslaugų teikimo veiklos rūšių ir infrastruktūros kūrimąsi (Dromantienė, 2003). Praėjusį dešimtmetį Lietuvoje buvo pastebima tendencija, kad piliečiai vis aktyviau reiškė norą dalyvauti valstybės valdyme ir jungėsi į NVO, kurių skaičius nuo 9629, atmetus valstybines viešąsias įstaigas ir religines organizacijas – 7075 (2000 m.) išaugo iki 14000 2005 metais (Trečiojo sektoriaus institucijų situacija Lietuvoje, 2005).

Šiame skyriuje bus pateikiama NVO samprata, atskleidžiama NVO terminologija, nusakomi NVO principai ir veiklos sritys bei pristatomas NVO teisinis reglamentavimas.

1. NVO samprata bei veiklos ypatumai teoriniu ir teisiniu požiūriu

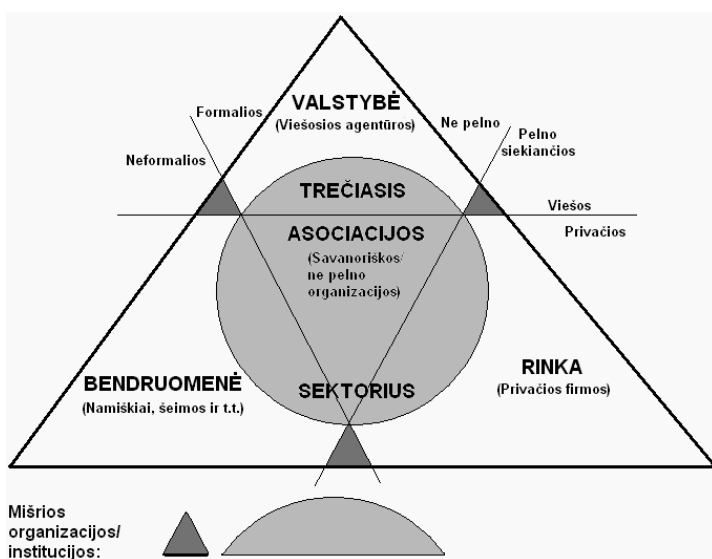
NVO iš esmės yra modernus reiškinys, nors nepriklausomos nuo valstybės labdaros ir bendruomeninės organizacijos egzistuoja jau daugelį amžių. Jis yra siejamas su pilietinių teisių išsiplėtimu Europoje ir Amerikoje (Tocqueville, 1996). Mokslinėje literatūroje yra išskiriamos trys glaudžiai tarpusavyje susijusios šiuolaikinės visuomenės struktūros dalys – sektoriai: viešasis, privatus (arba verslo) ir vadinamasis trečiasis. Viešąjį sektorių sudaro politinė valdžia (valstybė), jos vietinės ir centrinės valdžios institucijos bei sveikatos priežiūros, švietimo ir kitos paslaugas visuomenei teikiančios įstaigos arba institucijos. Privatų arba verslo sektorių (dar kitaip – rinką) sudaro gamybos, prekybos ir kt. pelno siekiančios įmonės ir organizacijos (Evers, Laville, 2004). Trečiasis sektorius apima NVO visumą ir yra apibūdinamas kaip ne pelno, savanoriškos, nepriklausomos, t.y. atsirandančios be tiesioginės valdžios įtakos. Jis apima šeimas, bažnyčias, savanoriškus sambūrius, visuomeninius judėjimus, labdaros, kultūros, meno, religines organizacijas, profsąjungas. Ne visas organizacijas galima priskirti vienam ar kitam sektoriui – yra

tarpinių variantų. Pavyzdžiui, mokyklos, kooperatyvai ir pan. Aiškiausiai sektoriai skiriasi pagal ryšį su klientais. Privačiame sektoriuje yra tiesioginis ryšys – tiekėjai siūlo prekes ir paslaugas, o klientai už jas moka rinkos kaina. Viešajame sektoriuje vyriausybė arba savivaldybės teikia viešąsias paslaugas, o rinkėjai balsuoja už tą valdžią, kuri, jų nuomone, jiems tarnauja geriausiai. Trečiajame sektoriuje paslaugų vartotojo ir paslaugų finansuotojo ryšys būna tik silpnas (Viešojo sektoriaus institucijų administravimas, 2002).

Sovietmečiu Lietuvos visuomenėje trijų sektorių pusiausvyra buvo sutrikdyta – dominavo valstybės sektorius, kuris labai įtakojo viešąjį gyvenimą: buvo ribojamos individo laisvės, vietoj laisvos rinkos egzistavo ūkio planavimas, vyravo paslaugų teikimo monopolis (Matonytė, Zdanavičius, 2002, P. 3). Trečiasis sektorius buvo priklausomas nuo valdžios ir pildė jos funkcijas. Žlugus komunistiniam režimui prasidėjo esminiai pokyčiai, nes atsirado laisva rinka ir įvairios pilietinės iniciatyvos. Demokratiame ir laisvos rinkos kontekste trečiasis sektorius – pilietinė visuomenė ir NVO įgyja autentišką reikšmę ir prasmę (Matonytė, Zdanavičius, 2002). Laville (2004) pažymi, kad tiriant NVO nepakanka vien teisininko, politiko ar sociologo žvilgsnio – reikalinga tarpdisciplininė įžvalga.

1.1. NVO terminologija ir samprata

NVO tarptautinėje mokslinėje literatūroje yra vadinamos labai įvairiai: nevyriausybines, nevalstybines, ne pelno, pelno nesiekiančios, visuomeninės, pilietinės, savanoriškos, labdaringos, filantropinės, trečiojo sektoriaus, ir pan. Sociologai jas patalpina „tarp visuomenės, ekonomikos ir politikos, tarp individų, visuomenės ir solidarumo principo, tarp socialinių poreikių ir autonominės organizacijos“ (Lunaria, 1998, P. 4) – žr. 1 paveikslą.

1 pav. Trečiojo sektoriaus schema

Terminologijos problema ypač aktuali tampa tada, kai kalbama apie NVO teisinį statusą ir ypatybes atskirų valstybių vidaus teisėje (Vadapalas, Jočienė, 2001). Praktiniu aspektu sunku apsiriboti vienu NVO apibrėžimu. Išsamią NVO terminologijos analizę pateikia sociologai I. Colozzi ir A. Bassi. Vienas autorių daro išvadą, kad teorinio apibrėžimo atveju kiekvienas apibrėžimas bus reliatyvus, apsiribojantis specifine politine, ekonomine, kultūrine ar istorine perspektyva. Kitas autorius pabrėžia, kad veiklos-veikimo apibrėžimo atveju NVO yra mišrus sektorius – „valstybės, rinkos, neformalios sferos tikslai ir priemonės sudaro savotišką kombinaciją *sui generis*“ (Colozzi, Bassi, 2003, P. 53). Minėti sociologai iš gausybės terminų išvardija vienuolika, jų manymu, reprezentuojančių dvejų krypčių jungties, egzistuojančios tarp fenomeno sąvokos apibrėžimo ir socio-kultūrinio išeities taško konteksto, paradigminius pavyzdžius:

1. Ne pelno sektorius.
2. Labdaros sektorius.
3. Filantropinis sektorius.
4. Neformalus sektorius.
5. Trečiasis sektorius.
6. Nepriklausomas sektorius.
7. Savanoriškas sektorius.
8. Privatus nevyriausybinis sektorius.
9. Socialinė ekonomika.
10. Tarpinė sistema.
11. Privačios iniciatyvos.

Sektoriaus pavadinimas pasirinktas dėl bendro vardiklio. Tikrovėje egzistuojanti įvairovė daugeliui mokslininkų neleidžia kalbėti apie autonominio „sektoriaus“, „sferos“ veiksmą, bet tik apie daugybę veiklų ir organizuotų darinių, pasireiškiančių tam tikromis charakteristikomis (Colozzi, Bassi, 2003, P. 55). Lietuvoje plačiausiai vartojami du terminai: nevyriausybines organizacijos ir ne pelno organizacijos. Iš dalies jie reiškia tą patį: visos ne pelno organizacijos, išskyrus valstybines, gali būti vadinamos nevyriausybinėmis (nevalstybinėmis), o visos NVO, išskyrus tas, kurios gali skirstyti pelną – ne pelno, nors šių terminų interpretacija nėra vienareikšmė (Šimašius, 1999, P. 7).

Pastarąjį dešimtmetį Lietuvoje vartojamas **nevyriausybinių organizacijų** terminas atsirado verčiant iš anglų kalbos terminą *non governmental organization*. Nors ir dažnai vartojamas visuomenėje, jis nėra teisiškai įtvirtintas. Terminas nurodo principinį atsiribojimą nuo valstybinių institucijų, įmonių, politinių partijų, profesinių sąjungų ir religinių bendruomenių (Šimašius, 1999, P. 8). NVO terminas rodo institucinę organizacijos pradžią, dėl ko kartais įgauna neigiamų atspalvių ir gali būti interpretuojamas kaip antivyriausybiniis. Tačiau neaišku, koku atstumu tam tikra organizacija turėtų būti nutolusi nuo vyriausybės, atsižvelgiant į jos politinę galią ir finansines galimybes, kad ji galėtų būti laikoma NVO (Vadapalas, Jočienė, 2001).

Ne pelno organizacijos arba pelno nesiekiančios organizacijos (angl. *non profit organization* ar *not-for-profit organization*) terminai iš principo panašūs, bet reiškia ką kita. Ne pelno organizacijos terminas neaiškina organizacijos veiklos kryptingumo, o pažymi tik aiškiai

apibrėžiamus veiksmus – pelno naudojimą. Pagrindinis ne pelno organizacijos bruožas – pelno neskirstymo principas (Vadapalas, Jočienė, 2001). Lietuvoje yra paplitę ir kiti NVO terminai: „trečiasis sektorius“, „savanoriška organizacija“, „visuomeninė organizacija“, „ne pelno sektorius“, „nevyriausybinis sektorius“.

Trečiasis sektorius – vartojamas remiantis minėtu organizacijų, institucijų suskirstymu į tris sektorius: valdžios, verslo ir NVO. Šis terminas iš principo apima visą nevyriausybinių ir ne pelno sektorių (Šimašius, 1999, P. 9). Terminas **savanoriška organizacija** dažnai vartojamas kaip NVO sinonimas. Savanoriškumas apeliuoja į laisvą, pilietinę iniciatyvą, o terminas „nevyriausybines organizacijos“ labiau pabrėžia struktūrinę-institucinę organizacijos matmenį. **Visuomeninės organizacijos** terminas nurodo į angažavimąsi bendriems visuomenės poreikiams ir tikslams.

Lietuvoje veikiantis Nevyriausybinių organizacijų informacijos ir paramos centras (NIPC) vienareikšmiškai apibrėžė NVO, nes jokie Lietuvos Respublikos (toliau LR) įstatymai tokio apibrėžimo nepateikia. Nevyriausybines organizacijas – tai „laisva piliečių valia įkurta formali ar neformali organizacija, kuri tarnauja visuomenės organizacijos grupių naudai, nesiekia pelno ar tiesioginio dalyvavimo valstybės valdyme“ (Praktinis vadovas Lietuvos NVO, 1998, P. 3). Siaurąja prasme NVO Lietuvoje reiškia labdaros organizacijas ir fondus bei kitas nevyriausybines ne pelno organizacijas, o plačiąja prasme joms priskiriamos bažnytinės organizacijos, profesinės sąjungos, kredito unijos, savišalpos kasos, kooperatyvai, nepriklausoma žiniasklaida, neformalūs judėjimai, nepriklausomos švietimo įstaigos.

A. Bassi, baigdamas knygos skyrių apie NVO terminologijos problematiškumą, pabrėžia, kad „socialinių mokslų aplinkoje studijuojamam fenomenui neegzistuoja esminių bruožų, dėl kurių galima būtų nustatyti definityvų apibrėžimą“ (Colozzi, Bassi, P. 54). Remiantis politiniais, ekonominiais, kultūriniais ir istoriniais aptarimais, galima turėti skirtingus NVO apibrėžimus.

1.2. NVO principai ir veiklos sritys

Išanalizavus įvairių NVO tyrinėtojų (Collozzi, Bassi, Šimašiaus, Vadapalo, Jočienės) pastebėjimus, gali būti išskirti įvairūs organizacijų modeliai, kuriuose atsispindi pagrindiniai NVO principai:

- **asociacijų-kolegialumo** – tai prigimtinė nepriklausomybė nuo valdžios, savivaldos (autonomiškumo) ir kolegialumo akcentavimas;
- **savanoriškumo** – laisvas narių įstojimas ar išėjimas;
- **socialinio kooperavimosi** – pabrėžiama organizuota, formali, institucionalizuota struktūra;

- **pilietinio pagrindo** – tarnavimas visuomenės labui, jos vertybių puoselėjimas;
- **ne pelno** – gautos lėšos investuojamos į paslaugas ar pagrindinę įstatuose numatytą veiklą, o ne padalijamos steigėjams, nariams ar dalininkams.

Plačiau žr. 1 priedas, 1 lentelė.

Tarptautinėje organizacijų klasifikacijoje pagal veiklos kryptis NVO skirstomos į 12 grupių (Viešojo sektoriaus institucijų administravimas, 2002, P. 214):

1. kultūra ir poilsis;	8. atstovavimas interesams ir politika;
2. švietimas ir tyrimai;	9. filantropijos ir savanorių veiklos plėtra;
3. sveikatos apsauga;	10. tarptautinė teisė;
4. socialinės paslaugos;	11. religija;
5. aplinkosauga;	12. verslas ir profesinės organizacijos
6. plėtra ir būstas;	
7. teisė;	

Remiantis šia klasifikacija, NVO teikiančių socialines paslaugas veikla suskirstyta į:

- socialines paslaugas (vaikų socialinė rūpyba, vaikų tarnybos, dienos centrai, jaunimo tarnybos ir jaunimo socialinė rūpyba, paslaugos šeimai, paslaugos neįgaliesiems ir pagyvenusiems žmonėms, įvairios kitos socialinių paslaugų organizacijos);
- krizes ir pabėgėlius (katastrofų/krizių prevencija, pagalba ir kontrolė, laikinos pastogės, pagalba pabėgėliams);
- šalpa (šalpa ir materialinė pagalba (Žalimienė, 2003, P. 45).

1.3. NVO teisinis reglamentavimas

NVO grindžiamos žmogaus teisių užtikrinimu. Konstitucijos 35 straipsnis numato teisę laisvai jungtis į asociacijas: „piliečiams laiduojama teisė laisvai vienytis į bendrijas, politines partijas ar asociacijas, jei šių tikslai ir veikla nėra priešingi Konstitucijai ir įstatymams“ (Lietuvos Respublikos Konstitucija, 1992). Tai laikoma viena iš svarbiausių demokratinės valstybės žmogaus teisių, garantuojančių teisę jungtis ne tik į bendrijas ir asociacijas, bet ir į kitas ne pelno organizacijas: profesines sąjungas, politines partijas, religines organizacijas. NVO liečia ir kitos Konstitucijoje įtvirtintos teisės: įsitikinimų, informacijos ir idėjų, taikių susirinkimų, tautinės kultūros, švietimo, labdaros, savitarpio pagalbų teisės. NVO taip pat priklauso tos pačios teisės ir pareigos, kaip ir kitoms organizacijoms. Specifinius dalykus apibrėžia mokesčių teisė, ypač normos, reglamentuojančios NVO rėmimo tvarką, o teisių apribojimai labiau veikia NVO struktūrą ir finansų tvarkymą.

Pagal šiuo metu veikiančius įstatymus NVO gali turėti visuomeninės organizacijos, asociacijos, labdaros ir paramos fondo ar viešosios įstaigos statusą. NVO veiklą reguliuoja šie juridiniai aktai:

- Visuomeninių organizacijų įstatymas (1995 m.; nuo 2004 m. vasario mėn. nustojo galios);
- Asociacijų įstatymas (1996);
- Labdaros ir paramos fondų įstatymas (1996);
- Labdaros ir paramos įstatymas (1993);
- Viešųjų įstaigų įstatymas (1996);
- Religinų bendruomenių ir bendrijų įstatymas (1996).

Taip pat yra keletas įstatymų, kurie tam tikrais atžvilgiais netiesiogiai reguliuoja kitų rūšių NVO veiklą:

- Švietimo įstatymas (1991);
- Meno kūrėjų ir jų organizacijų įstatymas (1996);
- Kūno kultūros ir sporto įstatymas (1995);
- Juridinių asmenų pelno mokesčio įstatymas (1991);
- Fizinų asmenų pajamų mokesčio laikinasis įstatymas (1991);
- Gyventojų pajamų mokesčio įstatymas (2002).

Priimtos naujos šių įstatymų pataisos, egzistuoja daug su NVO susijusių poįstatyminių aktų, registro nuostatų, nutarimų, įsakymų dėl įvairių lengvatų, kompensacijų. 2001 m. buvo svarstomas NVO plėtros įstatymo projektas. Jame numatoma įtvirtinti naujas teisinio reglamentavimo nuostatas, nustatančias valstybės ir savivaldybių politikos įgyvendinimą NVO klausimais: institucijų bendradarbiavimą, veiklos sąlygas, stiprinančias jų plėtrą. Dokumentas 2002 m. gegužės 6 d. buvo Seimo atmetas ir gražintas rengėjams tobulinti. 2004 m. vasario mėnesį įsigaliojus Asociacijų įstatymo pakeitimui, nustojo galios Visuomeninių organizacijų įstatymas. Organizacijos veikusios pagal Visuomeninių organizacijų įstatymą, nuo 2004 m. veikia pagal Asociacijų įstatymą.

Teorijoje yra išsiskiriančių nuomonių dėl to, kokias organizacijas galima priskirti NVO (Šimašius, 2002). Diskusijų nekyla dėl asociacijų ir labdaros bei paramos fondų. Nesutariama ar politinės partijos ir religinės organizacijos bei bendrijos gali būti laikomos NVO. Minėti tipai palyginti su kitomis NVO pasižymi didele specifika veikimo principuose bei tiksluose.

Visuomeninė organizacija buvo apibrėžiama kaip „piliečių savanoriškas susivienijimas (sąjunga, draugija, fondas, asociacija ir kt.), sudarytas bendriems narių poreikiams ir tikslams tenkinti bei įgyvendinti“ (Visuomeninių organizacijų įstatymas, 1995). Nuo 2004 m. vasario mėnesio, įsigaliojus Asociacijų įstatymo pakeitimui, visos organizacijos, veikusios pagal Visuomeninių organizacijų įstatymą, veikia pagal Asociacijų įstatymą. Naujasis įstatymas

neįpareigojo šias organizacijas pakeisti savo pavadinimų, todėl vis dar vartojama sąvoka „visuomeninė organizacija“ reiškia, kad teisinė jos forma yra asociacija.

Asociacija apibrėžiama kaip „savanoriškas susivienijimas, vykdamas asociacijos narių nustatytus ūkinius, ekonominius, socialinius, kultūros, švietimo, mokslinio tyrimo uždavinius bei funkcijas“ (Asociacijų įstatymas, 1996). Pagal tikslus, motyvus ir veiklos pobūdį asociacijos ir visuomeninės organizacijos yra visiškai vienodi dariniai. O nagrinėjant juos atskirai reikia žiūrėti ne jų esmės, bet jas reglamentuojančių specifinių taisyklių skirtumų.

Kiti du NVO tipai: **labdaros ir paramos fondai** bei **viešosios įstaigos** yra paremtos ne narystės, bet turtiniu principu. Fondas žymi organizavimosi formą, kuomet paskirstant turta, įsteigiamas teisės subjektas, neturintis narių. Jo valdymas remiasi steigėjais ar savininkais. Struktūra pagrįsta steigėjais, kuriais tapti galima prisidedant prie fondo steigimo arba steigėjų susirinkimo nutarimu.

Viešoji įstaiga – turtu pagrįsta NVO, turinti dalininkus, siekianti visuomenei naudingų tikslų, galinti užsiimti bet kokia kitais įstatymais nedraudžiama veikla (Viešųjų įstaigų įstatymas, (1996). Viešosios įstaigos skiriasi nuo kitų NVO: ji sukurta įnašų registruojamo kapitalo pagrindu, turi turėti kapitalą, sudarytą iš dalių, o dalininkai turi nuosavybės teisę ne į pačią viešąją įstaigą, o į dalininkų kapitalo dalį. Viešųjų įstaigų teisinė forma kartais gali kelti problemų, nes šalia NVO požymius atitinkančių viešųjų įstaigų Lietuvoje gausu „pusiau valstybinių“ institucijų ar įmonių, kurių teisinė forma – viešoji įstaiga (Trečiojo sektoriaus institucijų situacija Lietuvoje, 2005).

Kitos NVO veikia pagal joms pritaikytus įstatymus (pvz. bibliotekos, muziejai, švietimo įstaigos). **Religinės bendrijos ir bendruomenės** veikia pagal Religinių bendrijų ir bendruomenių įstatymą ir yra labai palankioje situacijoje, nes turi mažiausiai apribojimų ir naudojami plačiausiomis iš visų NVO teisėmis ir lengvatomis.

Iš pirmo žvilgsnio gali atrodyti, kad NVO veiklą reglamentuojančių teisės šaltinių yra pakankamai daug ir įvairių, sukuriančių išsamią bei palankią teisinę aplinką šioms organizacijoms. Tačiau paanalizavus galima susidurti su teisės normų neapibrėžtumu, įstatymų „pertekliaus“, konkretumo ir kompleksiško stoka šioje srityje (Ilgius, 2002). Specialių, tik tam tikrą veiklą reglamentuojančių, įstatymų atsiradimą visų pirma sąlygoja Lietuvoje susiklosčiusi tradicija specialiu įstatymu pabrėžti socialinio reiškinių unikalumą. Kita problema yra ta, kad spręsti problemas dažnai siekiama ne taisant bendrus įstatymus, dėl kurių tos problemos kyla, bet reikalaujant specifinių išimčių (Jočienė, 2002).

Būtinybę įstatymais nuosekliai ir kompleksiskai sureguliuoti NVO veiklą ir nustatyti aiškia valstybės koncepciją bei finansavimo ir bendradarbiavimo mechanizmą šių organizacijų atžvilgiu pabrėžė NVO vadovai. Teisinio NVO reguliavimo problemos buvo keliamos 2002 m. gruodžio 20 d. vykusiame „Septintajame Lietuvos NVO forume“, kuriame ypač daug diskusijų ir pritarimo

sulaukė naujuose NVO veiklą reglamentuojamuose įstatymų projektuose numatyta galimybė visoms NVO užsiimti ūkine-komercine veikla (Vėšaitė, 2002).

2. Socialinės atskirties problematika socialinės sanglaudos kontekste

Kiekvienoje visuomenėje iškyla problemų ir sunkumų dėl susiskaldymo. Visuomenei gali būti būdingi skirtumai tarp turtingųjų ir vargšų, tarp išsimokslinusių ir neraštingų, skirtumai tarp įvairių kultūrų, tradicijų, vertybių supratimo ir pan. Jokia visuomenė nėra visiškai darni. Su pirmaisiais rizikos faktoriais kiekvienas žmogus susiduria dar prieš gimimą ir jie lydi kūdikystės, vaikystės bei jaunystės laikotarpiais. Socialinė sanglauda ypač aktuali vaikams ir jaunuoliams, kurie yra viena labiausiai pažeidžiamų socialinių grupių. Pozityvi vaikų socializacija priklauso ir nuo vidinių, su vaiko asmeninėmis savybėmis susijusių veiksnių, ir nuo išorinių, socialinių institucinių veiksnių. Vaikų socializacija susiduria su išskirtinėmis problemomis vykstant įvairiems instituciniams pokyčiams visuomenėje. Tradiciniai institutai – šeima, mokykla, bendraamžių grupės – nebegali užtikrinti dominuojančių vertybių, socialinių normų reprodukcijos ir skatina jaunimą ieškoti naujų vertybių ir gyvenimo karjerų. Tai sukelia socialinę įtampą ir provokuoja konfliktus visuomenėje (Socialinė apsauga, 1998, P. 14).

Šiame skyriuje pristatoma socialinės sanglaudos samprata, aptariamas rizikos grupės vaikų fenomenas socialinės atskirties aspektu ir nusakoma rizikos grupės vaikų situacija Lietuvoje.

2.1. Socialinės sanglaudos samprata

Kalbant apie visuomenėje egzistuojančių atskirčių įveiką pastaruoju metu yra vartojamas socialinės sanglaudos terminas. Bendriausia prasme socialinė sanglauda reiškia pusiausvyrą, egzistuojančią ir nuolat kintančią tarp socialinės ir ekonominės aplinkos, technologijų ir nacionalinės bei tarptautinės politikos pokyčių visuomenėje. Europos Sąjungos (ES) kontekste sanglauda – vienas iš svarbiausių ES vykdomos socialinės ir ekonominės politikos tikslų, siekiantis „sumažinti atskirų ES valstybių ir regionų ekonominio bei socialinio išsivystymo lygio skirtumus“ (ES enciklopedinis žodynas, 2002, P. 279). Tai makrolygio sanglauda, kurios išeities taškas yra ES valstybių finansavimo perskirstymo politika per Sanglaudos fondą. Europos Taryba (ET) socialinę sanglaudą apibrėžia kaip „visuomenės sugebėjimą užtikrinti savo narių gerovę sumažinant skirtumus ir išvengiant susiskaldymo“ (Nauja socialinės sanglaudos strategija, 2004, P. 1). Socialinė sanglauda ne tik siejasi su socialinės atskirties ir skurdo panaikinimu bei skatina visuomenės solidarumą, bet ir ragina imtis specialių pagalbos pažeidžiamiems visuomenės nariams priemonių. Egzistuojančios įvairių rūšių rizikos inicijuoja užimtumo modelių kaitą, o įvairios

socialinės ir nusikalstamumo problemos kelia daug abejonių dėl socialinės apsaugos sistemos tvarumo ir verčia jaustis nesaugiai. 1997 m. Strasbūro ET valstybių narių viršūnių susitikime socialinė sanglauda apibūdinta kaip „vienas iš svarbiausių platesnės Europos reikalavimų ir būtina žmogaus teisių bei orumo stiprinimo priemonių“ (Europos Taryba, 2004, P. 2). Darnios visuomenės gerovė visų pirma siejasi su lygių galimybių sudarymu ir diskriminacijos panaikinimu įgyvendinant žmogaus teises, o taip pat ir su kiekvieno asmens orumo kėlimu, jo galių pripažinimu ir darbu visuomenės labui gerbiant įvairias kultūras, nuomones, religines pažiūras; kiekvieno asmens teise mokytis visą gyvenimą; kiekvieno asmens galimybe būti visateisiu visuomenės nariu, aktyviai dalyvaujančiu jos gyvenime. ET socialinės sanglaudos modelis grindžiamas žmogaus teisėmis, kurios laikomos tvirčiausiu socialinės politikos pagrindu. Teisių apsaugos įgyvendinimui reikalingos socialinės politikos priemonės, užtikrinančios visų žmonių galimybę naudotis savo teisėmis. Tarp labiausiai pažeidžiamų asmenų ir visuomenės grupių yra vaikai, jaunimas, šeimos, patekusios į sunkią padėtį, migrantai ir etninės mažumos, neįgalieji, pagyvenę žmonės. XX a. vyravusią nuomonę, kad už gerovės užtikrinimą yra atsakinga valstybė, keičia supratimas, kad į gerovės užtikrinimą turi įsijungti visi socialiniai partneriai: valstybė, įmonės, NVO, patys žmonės. Tokia strategija skatina ieškoti daugiau ir įvairesnių veiklos būdų, kuriais pritrauktų naujus partnerius (Europos Taryba, 2004, P. 4).

ET išskiria socialinės sanglaudos pagrindinius principus:

- pagrindinio valstybės ir kitų valdžios institucijų vaidmens aiškinimą ir palaikymą;
- socialinio aspekto integravimą į ekonomiką;
- naujos socialinės atsakomybės etikos kūrimą;
- paramą šeimoms ir šeimos solidarumo skatinimą;
- skatinimą dalyvauti visuomenės gyvenime (Nauja socialinės sanglaudos strategija, P. 4-7).

2.2. Rizikos grupės vaikų fenomenas socialinės atskirties aspektu

Pastaruoju metu socialinė atskirtis yra labai tyrinėjamas dalykas, tačiau socialinių mokslų atstovai vis dar neranda vieningo socialinės atskirties apibrėžimo (<http://www.sociumas.lt>). Kiekvienas iš pateikiamų socialinės atskirties apibrėžimų atskleidžia specifinį aspektą, padedantį geriau suvokti šį reiškinių. Plačiąja prasme socialinę atskirtį galima apibūdinti kaip „nesavanorišką nutolimą nuo visuomeninių ir ekonominių vertybių“ (Zaleskienė, P. 18). Čia akcentuojamas atskirties nesavanoriškumo, primestimumo aspektas. D. Snieškienė (Skurdo mažinimo ideologijos Lietuvos skurdo mažinimo politikoje, 2005) akcentuoja asmens, grupės buvimą visuomenės gyvenimo paribyje. A. Dobravolskas (Skurdas ir socialinė atskirtis Lietuvoje, 2003) apibrėždamas atskirtį išskiria visuomenės įtaką-galią atskirtiesiems. Kitas apibrėžimas (Pranešimas apie socialinę

žmogaus raidą, 2003) nurodo santykių, ryšių silpnumą. Europos Komisijos socialinės atskirties apibrėžimas išryškina žmogaus negalėjimą pilnai naudotis savo teisėmis (Communication to the Council, 2001). ES socialinės atskirties stebėtojai socialinę atskirtį apibrėžia kaip procesą, kurio metu individas ar grupės yra „izolijuojami nuo pagrindinių socialinių mechanizmų (teisių, darbo rinkos, šeimos ar kitų neformalių grupių, valstybės), kurie gamina ar skirsto socialinius išteklius“ (Taljūnaitė, 2005, P. 170).

Socialinės atskirties / sanglaudos indikatoriai yra šie:

- socialiniai (šeima, artimoji aplinka, socialumas, tarpasmeniniai santykiai, darbo rinka);
- ekonominiai (apsirūpinimas ištekliais, rinka (gėrybės, paslaugos), santaupos);
- instituciniai (teisinė sistema, švietimo, sveikatos sistemos, socialinis saugumas, socialinė gerovė (rūpyba), politinės teisės (pilietybė), biurokratija);
- teritoriniai (imigracija, mobilumas, skurdo zonos: miesto, priemiesčio, kaimo);
- asmenybės bruožai, charakteristikos (tapatybė, savivertė, ateities perspektyvos, pamatiniai sugebėjimai, domėjimosi sritys ir motyvacijos, emocinis stabilumas) (Social inclusion and human development I, 2002-2003, P. 21).

Lietuvoje šiuo metu atskirtį daugiau lemia socialiniai-ekonominiai faktoriai, o politiniai-teisiniai nebėra tokie reikšmingi (Zaleskienė, 1998). Vaikų patekimą į socialinės rizikos grupę dažnai įtakoja įvairūs socialinės atskirties faktoriai: skurdas, globalizacija, šeima, mokykla, visuomenės komunikavimo priemonės.

1. Skurdas;

Išvedama tiesioginė sąsaja – socialinė atskirtis veda į skurdą, o skurdas – į socialinę atskirtį. Skurdas dažnai paliečia visas minėtas žmogaus integravimosi sritis. Tarpiausiai jis yra susijęs su darbo rinka, nes iš dirbančiųjų plaukia lėšos į nacionalinį biudžetą ir tuomet yra paskirstoma sveikatos apsaugai, švietimui ir kitoms socialinėms paslaugoms teikti (Giddens, 2005, P. 299). ES bei įvairių valstybinių skurdo įveikimo strategijų tikslai formuluojami neatskiriamai nuo socialinės atskirties įveikimo tikslų.

2. Modernizacijos ir globalizacijos procesas;

Pati socialinė realybė spartėjančios globalizacijos sąlygomis tampa socialine rizika (Guogis, 2005). Kitaip tariant, bendrosios Europos rinkos formavimas ne tik atveria naujas efektyvumo ir augimo galimybes, bet dėl globalizacijos ir rinkų išlaisvinimo gali sukelti daugelį negatyvių tendencijų, kaip antai: narkomanija, nusikalstamumas, prekyba vaikais. Ekonominio ir socialinio gyvenimo pakitimai gali pakenkti socialiniams ryšiams ir vietos bendruomenei, gali didėti pajamų ir galimybių nelygybė (Vaikas, ekonomika ir ES, 2001, P. 11).

3. Šeima;

Tėvų netektis, skyrybos, skurdas šeimoje, tėvų socialinė padėtis, tėvų psichopatologija, tėvų kriminalinis elgesys, tarpusavio konfliktai turi įtakos patekimui į atskirtį (Ignatavičienė, Žukauskienė, 1999, P. 5). Paauglių tyrimo Velse išvados patvirtina, jog vaikus į gatvę dažnai išstumia įvairios problemos namuose: prievarta, priekabiavimas, žalingi įpročiai ar nepakankamas bendravimas šeimoje (Matomi, bet negirdimi, 2004). Vykstant esminėms pastarųjų metų Lietuvos visuomenės transformacijoms, šeima patiria ypač didelių pokyčių. Tradicinė šeima vis daugiau įgyja modernios šeimos bruožų. Tarp ryškiausių šeimos pokyčių, prasidėjusių nuo XX a. dešimto dešimtmečio pradžios yra šie: labai sumažėjo santuokų, santuokos atidedamos vyresniam amžiui, gausėja neregistruotų santuokų, pirmųjų vaikų gimdymas atidedamas vėlesniam laikui, mažėja gimstamumas, didėja nesantuokinių vaikų dalis, daugėja viengungių, plinta savanoriška viengungystė (Šeimos revoliucija, 2004, P. 17-22).

4. Mokykla;

Rizikos vaikų grupė mokykloje yra dažnai siejama su pamokų praleidinėjimu, nusikalstamumu, skurdu, ribota tėvų priežiūra ir menku atsidavimu mokslui (Giddens, 2005, P. 483). Ne visada mokykla yra pasirengusi spręsti socialinės vaiko rizikos problemas, nes trūksta mokyklose popamokinės veiklos, neformalaus ugdymo (Kvieskienė, 2005), tačiau ji vis dar išlieka viena iš svarbiausių socializacijos institucijų. Mokykla bando atsakyti į skurdo ir ekonomikos išskeltus iššūkius rizikos grupės vaikams, prisiima vis daugiau socialinių funkcijų, kurios yra svarbi pagalba vaikams iš nepasiturinčių ar rizikos šeimų (Kvieskienė, 2005, P. 117). Didelę įtaką socialinei rizikos grupės vaikų sanglaudai daro

5. Visuomenės komunikavimo priemonės;

Spauda, radijas, televizija, internetas sudaro vaikams galimybes lengviau gauti mokomąją medžiagą ir ja naudotis, teikia įvairaus pobūdžio kultūrinę, ekonominę ir politinę informaciją, lengvina bendravimą. Kita vertus, naujos technologijos dar labiau didina skirtumą tarp tų, kurie gauna informaciją, ir tų, kurie jos negauna, tuo pačiu dar labiau mažindamos pastarųjų galimybes. Be to, vaikus pasiekia pornografija, smurtą, rasizmą, netoleranciją vaizduojantys ir propaguojantys vaizdai ir informacija. Šios priemonės lengvina kontaktus su seksualiniais ar kitokiais nusikaltėliais. Internetas gali būti naudojamas pornografijos verslui ar net prekybos žmonėmis organizavimui (<http://www.undp.lt>).

Patekimą į rizikos grupę įtakoja ir kiti svarbūs veiksniai: bendraamžiai, pereinamojo periodo sunkumai, vietinė bendruomenė (namo, kiemo, gatvės, mikrorajono ir pan.), bažnyčia, asmeniniai interesai (Kvieskienė, 2005).

2.3. Rizikos grupės vaikų situacija Lietuvoje

S. Ignatavičienė ir R. Žukauskienė rizikos grupės vaikams priskiria „beglobius (gatvės) vaikus, asocialiose (toliau probleminėse), nedarniose arba nepilnose šeimose gyvenančius vaikus, kurie nuolatos patiria psichologinę, fizinę arba seksualinę prievartą, taip pat agresyvius ir bendraamžių atstumtus vaikus bei vaikus, kurie jau yra padarę smulkių prasižengimų arba nusikaltimų“ (Rizikos grupės vaikai, 1999, P. 3). „Socialinio darbo pradžiamokslis“ socialinės rizikos vaiką įvardija kaip „asmenį iki 18 metų, turintį emocinių, elgesio sutrikimų ir nelankantį mokyklos arba turintį elgesio problemų mokykloje arba/ir paliktą be nuolatinės suaugusiųjų priežiūros, vaikataujančią, elgetaujančią, arba/ir patyrusį psichologinę, fizinę, seksualinę prievartą, smurtą, arba/ir piktnaudžiaujančią psichoaktyviomis medžiagomis (alkoholiu, narkotikais, narkotinėmis medžiagomis ir kt.), arba/ir priklausomą nuo azartinių lošimų, arba/ir įsitraukusį, linkusį įsitraukti ar įtrauktą į nusikalstamą veiklą“ (2005, P. 11). Nepilnamečių reikalų veiklos instrukcijoje (2001) rizikos grupės vaikai – „vaikai, dėl įvairių priežasčių pažeidžiantys įstatymus, vaikataujantys, elgetaujantys, nelankantys mokyklos, patyrę fizinį ar psichinį smurtą, turintys pedagoginių ar psichologinių problemų, gyvenantys ypač sunkiomis materialinėmis sąlygomis“. Aptariant rizikos grupės vaikų rūšis skirtinga literatūra (priklausomai ar tai būtų švietimo, ar socialinių, ar teisinių struktūrų įtakoje) pristato įvairias rizikos grupės vaikų rūšis. Aptarsime gatvės, vaikataujančius, probleminius, mokyklos nelankančius, patyrusius smurtą ir seksualinę prievartą, vaikus su negalia, netekusius tėvų globos, nedarnių, probleminių, nepilnų šeimų, vaikus savižudžius, romų, pabėgėlių vaikus, nėsčias paaugles, vaikus, teikiančius sekso paslaugas ir sergančius AIDS vaikus.

Nepaisant per metus išaugusio žmogaus socialinės raidos indekso (ŽSRI), kuris nuo 0,842 pakilo iki 0,852 ir kitų teigiamų pokyčių, vaikai Lietuvoje ir toliau susiduria su daugybe problemų. Remiantis Statistikos Departamento duomenimis, 2005 m. pradžioje Lietuvoje gyveno 746,3 tūkst. iki 18 metų vaikų (penktadalis visų gyventojų). 2004 m. – 775,2 tūkst. (<http://www.std.lt>). Lietuvoje vaikų nuolat mažėja. 1990-2000 m. vaikų sumažėjo 125 tūkst. arba 14,4%. Per pastaruosius 15 metų vaikų sumažėjo ketvirtadaliu. Ypač sumažėjo mokyklinio amžiaus vaikų – 45%. Vis daugiau vaikų gimsta santuokos neįregistravusiems tėvams. 2004 m. palyginti su 2000 m., vaikų gimusių ne santuokoje, dalis padidėjo nuo 23 iki 29% (1990 m. buvo 7%). Per pastaruosius penkerius metus kasmet išsituokia apie 10,8 tūkst. šeimų. Po ištuokos su vienu iš tėvų (paprastai su motina) per pastaruosius 4 metus kasmet liko vidutiniškai apie 10,5 tūkst. vaikų (<http://www.std.lt>).

Socialinės rizikos šeimos

Lietuvoje gyvena apie 60 tūkst. šeimų, kuriose yra daugiau nei 115 tūkst. socialiai remtinų vaikų. Tokių šeimų pajamos mažesnės už valstybės nustatytą minimumą. Statistiškai nustatyta, kad

vaikų skaičius įtakoja skurdo riziką: 3 vaikus auginančios šeimos skurdo lygis siekia 30,6%, kai tuo tarpu šeimos be vaikų – 15,1%, 1 vaiką auginančios – 12,2%, 2 vaikus – 16,6%. Galima teigti, kad daugiavaikės šeimos patiria intensyviausią skurdą. Jos turi didžiausią tikimybę patekti į skurstančiųjų gretas. Socialinės rizikos šeimų nuo 9,7 tūkst. (1995 m.) išaugo iki 16,9 tūkst. (2004 m.), jose 36,9 tūkst. vaikų. Tokių šeimų mažėja nuo 2001 m. – 18,7 tūkst. (<http://www.std.lt>). SADM darbuotojų teigimu, socialinės rizikos šeimų skaičius sumažėjo tose savivaldybėse, kur veikė daugiau vaikų dienos centrų, skyrusių dėmesį ne tik socialinės rizikos šeimų vaikų popamokinei veiklai, bet ir darbui su centru lankančių vaikų tėvais (<http://www.socmin.lt>). 2004 m. dienos centruose lankėsi 7,4 tūkst. (2003 m. – 6,9 tūkst.) vaikų iš socialinės rizikos šeimų (Lietuvos vaikai 2003, 2004).

Nepilnos šeimos

Nepilnų šeimų vaikai, augantys tik su vienu iš tėvų, yra rizikoje nuskursti ir patekti į socialinę atskirtį (Lietuvos gyventojų politikos strategijos metmenys, 2004, P. 15). Socialinės rizikos šeimos dažniau susiduria su įvairiais šiuolaikinio gyvenimo deviantiniais reiškiniiais (alkoholizmu, narkomanija ir kt.). Jų nariai neturi pakankamai socialinių gebėjimų ir motyvacijos savarankiškai tvarkyti savo gyvenimą, todėl yra didelis pavojus, kad jie nesugebės tinkamai išauklėti savo vaikų ir perduos savo gyvenimo būdą kitoms kartoms (Lietuvos gyventojų politikos strategijos metmenys, 2004, P. 17). Kasmet steigama globa 100 išvykusių asmenų dirbti užsienį vaikams (Kvieskienė, 2005). Lietuvoje tebėra išsivysčiusioms visuomenėms nebūdinga gimstamumo reguliavimo abortais praktika. Nors abortų skaičius mažėja, tačiau išlieka aukštas – 2001 m. 13677 (43,4/100 gyvų gimusiųjų), 2002 m. – 12495 (41,4/100 gyvų gimusiųjų). Iki šiol nepriimtas siūlytas Embriono teisių apsaugos įstatymas, nėra vykdoma lytiškumo ugdymo programa, ją pakeičia seksualinis lytinis švietimas mokykloje – žmogus neugdomas, jam suteikiamos tik techninės žinios (NVO komentaras, 2005). Gilėjantys šeimos deinstytucionalizacijos procesai, santuokų nestabilumas, dažnos skyrybos, nepilnų šeimų skurdas atsiliepija vaikams, kurių rizikos laipsnis didėja ir tampa opia visos visuomenės problema (Lietuvos gyventojų politikos strategijos metmenys, 2004, P. 21-22). Nors tradicinė šeima išgyvena krizę ir modernėjimo tendencijas, 2004 m. apklausoje (apklausta daugiau kaip 1100 14-25 m. amžiaus jaunimo) 99% šeimą nurodė kaip didžiausią vertybę (Kvieskienė, 2005). Santuoka ir šeima vis dar lieka tvirtai pripažintomis institucijomis, tačiau esamų problemų atžvilgiu iškyla būtinybė derinti individualias laisves ir reikmę formuoti stabilius bei ilgalaikius ryšius su kitais žmonėmis (Giddens, 2005, P. 192).

Gatvės vaikai

Didelė visuomenės problema yra jau tradicine tapusi gatvės vaikų rizikos grupė. Tai didžiąją savo laiko dalį gatvėje praleidžiančių, įvairiai besiverčiančių vaikų grupė. Jai priklauso ir tie vaikai,

kurie neturi pastogės, yra apleisti, patyrę prievartą ir kurių ryšiai su šeima nėra tvirti (Ignatavičienė, Žukauskienė, 1999, P. 3). Gali būti išskiriamos trys skirtingos gatvės vaikų grupės:

- vaikai gatvėje – tie vaikai, kurie gyvena gatvėje, bet palaiko pastovius ryšius su savo šeima;
- vaikai iš gatvės – vaikai, kurie ir gyvena, ir dirba gatvėje;
- apleisti ar patyrę prievartą, smurtą vaikai (pagal UNICEF pripažįstamą klasifikaciją).

Gatvės vaikai leidžia laiką gatvėje ne todėl, kad neturi namų o todėl, kad jų emocinis pasaulis namuose, mokykloje ar bendruomenėje yra ribotas ir netenkina vaiko poreikių. Pedagogai kaip pagrindinę priežastį gatvės vaikų atsidūrimo gatvėje nurodo šeimos girtavimą (83%) (Ypatingas atvejis: žmonės gatvėje. Integracijos galimybės, 2001). Tai ypatingoje socialinėje rizikoje esanti grupė. Vaikus lydi nuolatinė rizika į svaiginamąsias medžiagas, vagiliavimas, prostitucija, sveikatos sutrikimai, infekcinės ligos, alkis, negatyvus aplinkos poveikis. Gatvės vaikų skaičius nėra įvertintas, neišsiaiškintos jų problemos ir tokių reiškinių priežastys (Lietuvos gyventojų politikos strategijos metmenys, 2004, P. 17).

Valkataujantys, elgetaujantys vaikai

Valkataujantys, elgetaujantys vaikai priskirtini prie gatvės vaikų. Nepilnamečių reikalų veiklos instrukcija aptaria valkataujančius rizikos grupės vaikus, kaip „neturinčius nuolatinės gyvenamosios vietos arba nuolatos joje negyvenantis, neturinčius pragyvenimui pajamų, neužsiimančius jokia pozityvia veikla“, o elgetaujantys vaikai apibūdinami kaip „vaikai, gyvenantys ne iš darbo ar kitų nuosavų pajamų, bet iš gaunamų prašant iš pašalinių asmenų pinigų, maisto produktų, drabužių ir kitokių materialinių vertybių“ (Nepilnamečių reikalų policijos pareigūno (Viešosios policijos specialisto) tarnybinės veiklos instrukcija, 2004 m.).

Mokyklos nelankantys mokiniai

Daugėja sunkiai pritampančių mokykloje, stokojančių motyvacijos arba dėl nepalankių socialinių sąlygų negalinčių lankyti mokyklos vaikų. Statistikos duomenimis kiekvienais metais mokyklos nelanko maždaug 20 tūkst. mokinių arba 4% mokyklinio amžiaus vaikų iš jų 5 tūkst. septynmečių. Panašus yra skaičius 1-9 klasių moksleivių pašalintų iš mokyklos. Esant privalomam iki 16 metų mokymuisi, 2003-2004 mokslo metais mokėsi 82 proc. visų 7-24 metų amžiaus vaikų ir jaunuolių (1995-1996 m. m.– 71% (Lietuvos vaikai 2003, 2004). Reikia pastebėti, kad Statistikos departamento ir Švietimo ir mokslo ministerijos duomenys bei jų rinkimo ir apdorojimo metodai skiriasi. Mokytojai pastebi, kad dalis vaikų lanko vidutiniškai 20-30% pamokų. Nelankantys mokyklos vaikai yra nuolatinis rezervas socialinės atskirties grupėms papildyti (Kvieskienė, 2000, P. 7). Nelankymo priežastys: nenoras mokytis, disfunkcinės šeimos, silpna sveikata, auklėjimo trukdžiai, finansai. Didelis pamokų ar visiškas mokyklos nelankymas priskiriamas vaikams iš probleminių šeimų (nepilnų, socialinės rizikos grupės šeimų). Galimybę lankyti bendrojo lavinimo mokyklas turi ne visi turintys sveikatos problemų.

Specialiųjų poreikių mokiniai

Yra padidėjęs specialiųjų poreikių mokinių, kurie yra integruoti į bendrojo ugdymo klases, skaičius. 2003-2004 mokslo metais tokių mokinių buvo 54,2 tūkst. (plg. 2000-2001 m. 45,6 tūkst.) (Lietuvos vaikai 2003, 2004). Paskutiniu metu pastebima rizikos grupės vaikų grįžimo į mokyklą tendencija. Motyvacija dažnai tam yra nemokamas maitinimas (NVO komentaras II-III jungtinės ataskaitos dėl JT VTK įgyvendinimo Lietuvoje, 2005.). Sprendimą nelankyti mokyklos priėmę vaikai dar yra nepilnamečiai ir dėl to nėra visiškai atsakingi už savo veiksmus. Turėdami mažiausiai galimybių kontroliuoti savo veiksmus, nulemiančius jų gyvenimo galimybes ateityje, jie rizikuoja visą gyvenimą likti socialiniu požiūriu atskirti ir pasmerkti skurdui. Tai ypač aktualu dabartinėje žinių visuomenėje, kur fizinės ir nekvalifikuotos darbo jėgos paklausa vis mažėja (Pranešimas apie socialinę žmogaus raidą Lietuvoje 2002-2003 m., P. 36).

Vaikai su negalia

2003 m. pabaigoje Lietuvoje buvo apie 12 tūkst. vaikų su negalia. Vaikai su negalia paminimi rečiau, tačiau 1992 m. JT Generalinėje rezoliucijoje išskirtinai pabrėžiama ši rizikos grupė. 2003 m. Lietuvoje buvo 12 tūkst. vaikų su negalia, iš jų apie 1 tūkst. su visiška negalia (Lietuvos vaikai 2003, 2004). Vaikui su negalia mokama 152 Lt šalpos pensija. Nuo 1991 m. iki 2001 m. jų skaičius išaugo beveik trečdaliu. Tokių vaikų patekimą į rizikos grupę dažnai apsprendžia jo artimiausia aplinka – šeima. Švietimo ir mokslo ministerijos nustatyta tvarka neįgalūs vaikai aprūpinami specialiomis ugdymo, mokymo priemonėmis, jiems pritaikoma mokymosi vieta. Nepaisant naujos neįgalumo politikos, labai nedaugelis tokių vaikų yra integruoti į paprastas mokyklas, dienos centrus (NVO komentaras II-III jungtinės ataskaitos dėl JT VTK įgyvendinimo Lietuvoje, 2005). Metodinių priemonių, kompensacinės technikos ir socialinės integracijos nepakankamumas skatina bendrojo lavinimo mokyklų nelankymą.

Smurtą ir seksualinę prievartą patyrę vaikai

Smurtą ir seksualinę prievartą patyrę vaikai – vaikai, patiriantys fizinę, emocinę, seksualinę prievartą bei aplaidumą ir nesirūpinimą normaliu jų asmenybės vystymusi (Kurienė, Pivorienė, 2000, P. 11). Daugėja nuo nusikalstamų veikų nukentėjusių vaikų. Vidaus reikalų ministerijos duomenimis 2004 m. nukentėjo 3,7 tūkst. vaikų. Dažniausiai nukentėjusių (64%) 14-17 metų amžiaus paaugliai. 2004 m. nužudyta arba pasikėsinta nužudyti 13 vaikų, 2003 m. 6-7 vaikai. Padaugėjo vaikų apiplėšimo atvejų – 2004 m. šių nusikaltimų užregistruota 848 (2003 m. – 624), vagysčių – 607 (2003 m. – 623) (<http://www.std.lt>). 2004 m. nuo seksualinio pobūdžio veikų nukentėjo 217 vaikų, tai 16 (5%) vaikų daugiau nei 2003 metais. Vilniaus psichiatrijos klinikos duomenimis, seksualinius nusikaltimus prieš nepilnamečius (9%) atlieka 29-32 metų vyrai, tarp kurių 70% – tai vaikų artimieji ar pažįstami (tėvai, patėviai, broliai, šeimos draugai) ir tik 30% – nepažįstami žmonės (JT VTK įgyvendinimo įžanginė (pirmoji) ataskaita, 1999).

Probleminiai vaikai

Probleminių (asocialių) vaikų elgesys neatitinka visuomenėje nusistovėjusių elgesio normų ir traktuojamas kaip baustina veikla, nusikaltimas. Toks vaikas apibūdinamas kaip abejingas visuomeniniams santykiams ar kenkiantis visuomenei asmuo, nesugebantis savęs atskleisti ir panaudoti savo galimybių visuomenei priimtinais būdais, nepakankamai dalyvaujantis socialiniame gyvenime, turintis menkavertiškumo jausmą, menkus socialinius interesus, neturintis bendravimo įgūdžių, nesugebantis tapti vis naujų grupių nariu ir bendradarbiauti su aplinkiniais žmonėmis (Ignatavičienė, Žukauskienė, 1999).

Vaikai savižudžiai

Vaikai savižudžiai – vaikai, patyrę vis labiau augantį stresą, didėjantį skausmą, jausmų ir minčių sumaištį su nuolat mažėjančiu juose gebėjimu įveikti krizę (Kurienė, Pivorienė, 2000, P. 16). Lietuvoje kasmet nusižudo 30-33 vaikai (50 mokyklinio amžiaus vaikų): apie septyni 10-14 metų amžiaus vaikai ir iki 40 15-19 metų amžiaus jaunuolių. Dešimteriojai daugiau yra bandžiusių nusižudyti. Lietuva 2002 m. savižudybių skaičiumi 100 tūkst. gyventojų užėmė pirmąją vietą Europoje (Kvieskienė, 2005). Išskiriamos tokios rizikos grupės, kurioms priklausantys vaikai, gali dažniau išgyventi savižudybės krizę: lytis (dažniau nusižudo berniukai), psichiniai sutrikimai, šeimos psichinių sutrikimų istorija, nepilna šeima, nedarni šeima, labai griežti tėvai, vaikas šeimoje jaučiasi nemylimas, nereikalingas, vaikas, patyręs daug stresinių situacijų, anksčiau buvę bandymai nusižudyti, somatinės ligos, išgyvenama depresija, menkas savęs vertinimas, mokymosi negalia ir mokymosi sunkumai (Kurienė, Pivorienė, 2000, P. 17).

Vaikai, netekę tėvų globos

Vaikai, netekę tėvų globos – tai likę be tėvų globos, tėvų apleisti, našlaičiai ir beglobiai, globos namuose augantys vaikai. Nuo 1990 m. (1190 netekę globos vaikai) tokių vaikų skaičius didėja 2004 m. – 3,3 tūkst. (41% vaikai iki 7 m. amžiaus). Šeimų globai buvo perduoti 1,4 tūkst. (42%). 2005 m. pradžioje buvo 14,5 tūkst. likusių be tėvų globos vaikų, iš jų 55% buvo globojami šeimose, 2 – šeimynose, 43% - įvairiose vaikų globos įstaigose. Vien dėl skurdo kasmet valstybės globon patenka 500-600 vaikų. Apie 600 kasmet sulaukia pilnametystės ir jiems išmokamos pašalpos (60 MGL). 2004 m. įvaikinti 196 vaikai (2003 m. – 221), iš jų 103 įvaikino užsienio piliečiai. Vaikų globos namuose apgyvendinta 2,4 tūkst. vaikų – du trečdaliai pateko dėl to, kad tėvai jais nesirūpino, netinkamai auklėjo, atsisakė, smurtavo. Dėl skurdo šeimoje – globos namuose apgyvendinti 159 vaikai (<http://www.std.lt>).

Sergantys vaikai

Tokių vaikų daugėja. Emocinį sutrikimą turinčių vaikų skaičius siekia 12,5% visų mokyklinio amžiaus vaikų. Nuolatinė įtampa ir pervargimas lydi moksleivius dėl nuolatinio eksperimentavimo su egzaminų tvarka, kuri tarp jaunimo sukelia ir suicidines problemas (LR II-III

jungtinės ataskaitos dėl JT VTK įgyvendinimo Lietuvoje NVO komentaras, 2005). Vaikų profilaktinių patikrinimų metu nustatyta, kad vis mažesnė vaikų dalis yra sveika (1996 m. 50% vaikų buvo visiškai sveiki; 2002 m. tik 43,6%). Tuberkulioze sergančių sumažėjo, tačiau nėra analizuojamas vaikų sergamumas lėtinėmis ligomis, nevisavertis vaikų maitinimas darželiuose ir mokyklose (LR II-III jungtinės ataskaitos dėl JT VTK įgyvendinimo Lietuvoje NVO komentaras, 2005).

Nusikalte vaikai

Vaikų ir paauglių nusikalstamumas yra viena iš skaudžiausių socialinių problemų pasaulyje. Socialiai atskirti vaikai negali teisėtomis priemonėmis patenkinti visuomenėje skatinamų ekonominio statuso ir vartojimo standartų (Giddens, 2005, P. 313). Nelankantys mokyklos, gatvės vaikai ir kitų rizikos grupių vaikai neretai pasiduoda neigiamai įtakai, yra įtraukiami į nusikalstamą veiklą, girtavimą ir narkotinių medžiagų vartojimą. Statistikos departamento duomenimis 2004 metais 14-17 metų amžiaus nepilnamečiai padarė 4346 nusikaltimus (2003 m. 3776) ir 675 baudžiamuosius nusižengimus. Įvykdė 20 nužudymų ir pasikėsinimų, 38 sunkius sveikatos sutrikdymus, 24 išžaginimus, 2773 vagystes, 333 viešosios tvarkos pažeidimus. Nepilnamečiai padarė 47 nusikalstamas veikas, susijusias su disponavimu narkotinėmis medžiagomis. 2004 m. teismai nuteisė 1690 nepilnamečių, tai 579 (26%) mažiau nei 2003 m. Atidėjus bausmės vykdymą, 1233 (73%) nuteistųjų liko laisvėje. 2005 m. pradžioje įkalinimo įstaigose kalėjo 124 nuteisti nepilnamečiai (2003 m. – 119) (<http://www.std.lt>). Nepilnamečių įsitraukimą į nusikalstamą veiklą skatina užimtumo bei tėvų dėmesio stoka. Vaikai neretai laiką leidžia gatvėse – čia jie patiria smurtą, įsitraukia į deviantines grupes, pradeda vartoti narkotikus, alkoholį (Lietuvos vaikai 2003, 2004). Vieno vaiko išlaikymo išlaidos specialiuose vaikų globos ir auklėjimo namuose (Lietuvoje tokių yra 4) gerokai viršija 1000 Lt per mėnesį. 60% ten atvyksta iš šeimos, trečdalis iš kitų globos įstaigų, o šeštadalis iš socialinės rizikos šeimų (Kvieskienė, 2005, P. 83). Ženklaus nusikalstamumo kilimas 2004 m. susijęs su nepakankamu pasiektų rezultatų įtvirtinimu, nesugebėjimu veikti kompleksiskai, neefektyviu narkomanijos prevencijos programos taikymu ir nekoordinuota prevencine veikla (Kvieskienė, 2005, P. 89).

Vaikai su priklausomybės ligomis

2003 m. 100000 gyventojų teko: 135,2 narkomanija ir toksikomanija sergančių asmenų; 69,5 sergančių alkoholine psichoze, 1785,9 asmenų kenčiančių nuo priklausomybės alkoholiui. Iš viso 2003 m. asmenų, sergančių priklausomybės ligomis, skaičius buvo 4689 – tai 1,5 karto daugiau negu 1998 m. (2871). Bendras asmenų, sergančių priklausomybės ligomis, skaičius 2003 m. pabaigoje buvo apie 69 tūkst.: 94,2% narkomanų gyvena mieste, 81,6% vyrai, 7,8% iki 19 m. amžiaus.

Kiti rizikos grupės vaikai

ET skatina įgyvendinti visaapimančią nacionalinio ir vietų lygio politiką, pabrėždama romų/čigonų bendruomenių dalyvavimo visuomenės gyvenime būtinumą (The Council of Europe: Activities and Achievements, 2001, P. 51). Gausių romų šeimų skurdas yra susijęs su nedarbu. Romų vaikai dažnai pradeda mokyklą lankyti pavėluotai arba išvis jos nelanko. Beveik penktadalis romų vaikų meta mokyklą ir neįgyja pagrindinio išsilavinimo. 2001 m. gyventojų surašymo metu 38% romų nurodė nemokantys lietuvių kalbos (Kvieskienė, 2005). Pabėgėlių vaikai dažniausiai gyvena perpildytose pabėgėlių stovyklose ir nelanko mokyklos. Jie susiduria su tokiomis pat problemomis kaip ir kiti socialinės rizikos vaikai (Matomi, bet negirdimi, 2004). Lietuvoje 2001 m. 143 pabėgėlių vaikai pateikė prašymus suteikti prieglobstį Lietuvoje, 2002 m. – 185. Tik 2 vaikams buvo suteiktas pabėgėlio statusas (<http://www.std.lt>).

Europos šalių statistika teigia, kad Lietuva yra pagrindinė moterų ir vaikų, kurie yra prekybos aukomis seksualiniam išnaudojimui, kilmės šalis. Apskaičiuota, kad parduota 2000-3000 moterų ir vaikų iš Baltijos šalių, daugiausia iš Lietuvos (apie 50%) (NVO komentaras II-III jungtinės ataskaitos dėl JT VTK įgyvendinimo Lietuvoje, 2005). Pačioje Lietuvoje, užsienio ekspertų nuomone, galėtų būti 3000-10000 prostitučių, dirbančių tik šį darbą (JT VTK įgyvendinimo įžanginė (pirmoji) ataskaita, 1999). G. Kvieskienė teigia, kad gimdančių paauglių skaičius yra vis dar didžiausių regione. Apie sergančius AIDS vaikus duomenų surasti nepavyko.

NVO rūpestį rizikos grupės vaikais iliustruoja tai, kad 52% visų NVO inicijuotų projektų yra skirta socialinėms atskirtims: 18% – socialiai remtiniems asmenims, šeimoms, 16% – vaikams ir jaunimui, 12% – neįgaliesiems, sutrikusio intelekto, ligoniams, 6% – moterims (Orlova, 1999). Dažnai NVO ieško naujų būdų kovojant prieš skurdą, atskirtį bandydamos sudaryti rizikos grupės vaikams tas galimybes, kurias turi dauguma visuomenės narių.

3. Socialinės politikos reikšmė kuriant vaiko gerovę

1995 metų Kopenhagoje pasaulio viršūnių susitikime įtakingiausių valstybių vadovai prisiėmė bendrą įsipareigojimą paskelbti visuotinį kreipimąsi dėl geresnės kiekvieno vaiko ateities. Vaiko gerovės politiką, teises, strategijas ir paslaugas visų, o ypač rizikos grupės vaikų atžvilgiu, pirmiausia formuoja visuomenės požiūris į vaiką. Dabartinė „politika dėl vaikų“ visuomenėje pagrindinį dėmesį skiria geriausiems vaikų interesams (Vaikų teisių konvencija, 2001). Tačiau Europoje nėra bendros politikos dėl vaikų; jos neturi nei ES, nei ET – apie tokios politikos reikalingumą ir galimą turinį dar tik kalbama (<http://www.undp.lt>). 1997 metais pasirašytoje Amsterdamo sutartyje pirmą kartą ES istorijoje yra specialiai minimi vaikai ir jų interesai (<http://www.undp.lt>). Per pirmąjį nepriklausomos Lietuvos dešimtmetį buvo padėti

teisiniai-strateginiai pagrindai vaiko gerovei: buvo restruktūrizuotos tam tikslui skirtos institucijos, priimti vaiko gerovę reglamentuojantys įstatymai, teisės aktai, dokumentai, sukurtos įvairaus lygio strategijos ir jų įgyvendinimo planai, į veiklą aktyviau įsijungė NVO, mokyklose ir kitose ugdymo įstaigose buvo įsteigti socialinio darbuotojo ir pedagogo etatai (Kvieskienė, 2005).

Šiame skyriuje bus apžvelgiama Lietuvos Respublikos politika rizikos grupės vaikų atžvilgiu, aptariama LR teisinė bazė rizikos grupės vaikams, apžvelgiama socialinių paslaugų rizikos grupės vaikams sistema ir valstybės bei NVO vykdomos strategijos rizikos grupės vaikams.

3.1. Vaiko teisių apsaugos politika Lietuvos Respublikoje

Lietuvoje nuo nepriklausomybės pradžios buvo orientuojamasi į gerovės valstybių modelį, kuriame vaiko gerovės politika yra socialinės politikos ir apsaugos dalis (Lazutka, 1999). 1994 metais Lietuvoje pradėta kurti vaikų teisių apsaugos įstatyminė bazė ir institucinė sistema. 1995 m. liepos 3 d. Seimui ratifikavus JT Vaiko teisių konvenciją, valstybė įsipareigojo užtikrinti vaiko gerovę, teikti vaikui tokią apsaugą ir globą, kokios reikia jo gerovei, įtraukti kaip lygiaverčius partnerius vaikų tėvus, globėjus ir NVO (Sakalauskas, 1999). Vaiko teisių konvencija, būdama nuosekliausias ir pilniausias tarptautinis vaiko teisių dokumentas, yra tarsi matas, leidžiantis įvertinti valstybių vidaus ir tarptautinės bendruomenės politiką, programas ir kitą dėl vaikų vykdomą veiklą. Remdamasi trimis principais: vaiko teise į apsaugą, aprūpinimu ir dalyvavimu, ji įsipareigoja, kad formuojant valstybės vaikų politiką būtų akcentuojami šie pagrindiniai elementai: „geriausių vaiko interesų“ užtikrinimas, „investicijų į vaikus“ didinimas, visaapimančios politikos dėl vaikų koordinavimas, specialios politikos dėl vaikų formavimas, sistemingas informacijos apie vaikus rinkimas, nepriklausomos vaiko teisių monitoringo institucijos įsteigimas, vaikų dalyvavimo priimant juos liečiančius sprendimus šeimoje ir visuomenėje skatinimas (<http://www.undp.lt>). Vadovaujantis Konstitucija, valstybės politiką vaiko teisių apsaugos srityje nustato Seimas ir Prezidentas, o Vyriausybė užtikrina šios politikos įgyvendinimą kiekvienai ministerijai pavesdama tam tikrą valstybės valdymo sritį, pvz. Socialinei darbo ir apsaugos ministerijai (toliau SADM) priskirta vaiko teisių apsaugos valdymo sritis (<http://www.socmin.lt>). Vaiko teisių apsaugą ir priežiūrą Lietuvos Respublikoje užtikrina valstybė ir jos institucijos, vietos savivaldos institucijos, kitos visuomeninės organizacijos, kurių veikla susijusi su vaiko teisių apsauga (Vaikų teisių apsaugos pagrindų įstatymas, 1996). Vaikų apsaugos politika Lietuvoje susideda iš:

- piniginės socialinės paramos vaikams (ir jų šeimoms);
- socialinių paslaugų;
- vaikų teisių apsaugos sistemos;
- globos sistemos (Vaikų teisių apsaugos pagrindų įstatymas, 1996).

Nors Lietuvoje buvo pasirinktas korporatyvusis-klientelistinis modelis, kuriam būdinga ribota socialinė parama ir specialios papildomos valstybės išmokos (Bernotas, Guogis, 2003), tačiau M. Taljūnaitė (2005) pastebi, kad nežymios išmokos, silpnos profsajungos, liberali vyriausybės politika yra požymiai, būdingi liberalios gerovės valstybės modeliui. Socialinės apsaugos struktūros buvo įkurtos daugiausia remiantis Skandinavijos šalių pavyzdžiu, tačiau „žemesnis ekonominis lygis, kairiųjų partijų ir lygybės pažiūrų nepopuliarumas, žemas pilietinės visuomenės lygis sudarė sąlygas Lietuvos gerovės valstybei vystytis liberalia, o ne socialine demokratine kryptimi“ (Taljūnaitė, 2005, P. 173). Išlaidos socialinei apsaugos politikai Lietuvoje yra vienos iš mažiausių – mokesčių perskirstymo koeficientas yra 28,7%, kai tuo tarpu Švedijoje – 45,7% (Sysas, 2005). Egzistuojanti piniginės socialinės paramos sistema padeda skurdžiausiai gyvenančioms šeimoms išgyventi, tačiau neskatina paties žmogaus būti aktyviam: mokytis, įgyti darbo rinkos poreikius atitinkančią profesinę kvalifikaciją, neugdo atsakomybės už save ir savo šeimą (<http://www.socmin.lt>).

Be minėtų valstybinių institucijų rizikos grupės vaikais rūpinasi įvairios visuomeninės (vyriausybines, nevyriausybines) organizacijos, kurių veikla yra susijusi su vaiko teisių apsauga (Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas, 1996). Tai UNICEF, „Gelbėkit vaikus“, Caritas. Su rizikos grupės vaikais darbuojasi: „SOS Lietuvos vaikai“, Lietuvos vaikų fondas, Jaunimo psichologinės paramos centras, Samariečių bendrija, „SOS vaikų kaimas“, Paramos vaikams centras, J. Matulaičio socialinis centras, Šv. Jono kongregacija. Įtakojant Lietuvos politiką ir koordinuojant kitų NVO veiklą, aktyviai reiškiasi Nevyriausybinių organizacijų informacijos ir paramos centras (NIPC). Demokratiškumo ugdymo kolegija 2002 metais buvo išrinkta atstovauti Lietuvai sprendžiant su vaikais susijusius klausimus. NVO vaikams konfederacija, vienijanti 25 NVO, dirbančias su vaikais, įtakoja politikus, koordinuoja NVO, dirbančias su vaikais (14 susitikimų vaikų problemoms aptarti) ir kuruoja internetinę konferenciją. Svarbus NVO žengtas žingsnis atskirties ir skurdo mažinimo srityje – NIPC inicijuotas ruošimasis prisijungti prie Europinio asociacijų, kovojančių prieš skurdą ir socialinę nelygybę tinklo (EAPN). Jau sukurta NVO, kovojančių su skurdu ir socialine atskirtimi, internetinė svetainė – <http://www.skurdas.lt>. NVO, dirbančios su vaikais, jau antrą kartą įvertina Lietuvos Respublikos JT Vaiko teisių komitetui Seimo pateikiamas ataskaitas ir pateikia savo komentarus, taip prisidedamos prie vaikų politikos formavimo Lietuvoje (LR II-III jungtinės ataskaitos dėl JT VTK įgyvendinimo Lietuvoje NVO Komentaras, 2005).

Integruojantis į ES, Lietuva prisiėmė naujų įsipareigojimų skurdo ir atskirties mažinimo politikoje: 2000 m. sukurta Nacionalinė kovos su skurdu strategija, 2002 m. – „Ilgalaikėje valstybės raidos strategija“, kurioje tarp principų numatyta NVO kaip lygiaverčio partnerio įtraukimas siekiant darnios ekonomikos ir aukšto socialinės sanglaudos lygio: ypač socialinės paramos plėtroje

ir skurdo bei socialinės atskirties įveikime (Ilgalaikė valstybės raidos strategija, 2002). 2003 metais, patvirtindama Vaiko gerovės valstybės politikos koncepciją, valstybė įsipareigojo kurti ir stiprinti vaiko gerovę (Mikalauskaitė, 2005). 2005 m. lapkričio 11 d. Lietuva pasirašė Europos socialinės apsaugos kodeksą (<http://www.socmin.lt>). Kovoiant su skurdu, smurtu prieš vaikus ir siekiant socialinės sanglaudos rizikos grupės vaikų atžvilgiu, priimta eilė kitų nacionalinių programų, kuriose dalyvauja ir NVO: NVO vaikų dienos centrų programa, programa prieš vaikų komercinį seksualinį išnaudojimą ir seksualinę prievartą, našlaičių ir tėvų globos netekusių vaikų rėmimo ir integravimo į visuomenę programa, savivaldybių vaiko teisių apsaugos tarnybų veiklos tobulinimo programa, nacionalinio kovos su skurdu ir socialine atskirtimi veiksmų planas (<http://www.socmin.lt>). Vyriausybė atskirai organizavo NVO konkursus: dėl socialinių paslaugų rizikos grupės vaikams ir dėl nemokamo socialinio pobūdžio informacijos ir juridines konsultacijas teikiančių socialiai atskirtiems asmenims NVO veiklos rėmimo (<http://www.socmin.lt>).

Įvertinant LR politiką rizikos vaikų atžvilgiu reikėtų paryškinti tai, jog Lietuvoje vaiko problemų sprendimas dar netapo prioritetine valstybės politikos sritimi, nėra sukurtas koordinacinis mechanizmas vaikų politikos srityje. „LR II-III jungtinės ataskaitos dėl JT VTK įgyvendinimo Lietuvoje NVO Komentare“ pastebima, kad nesuformuota atskira tiek nacionalinio, tiek vietinio biudžeto eilutė vaikų problemų sprendimui finansuoti, lėtai ir nesistemiškai rengiami bei įgyvendinami Vaiko teisių pagrindų įstatymo poįstatyminiai aktai, nesukurtos darbo su socialinės rizikos šeimoms, vaikų patyrusių smurtą reabilitavimo sistemos, nevykdomos JT vaiko teisių komiteto išvados ir rekomendacijos ir kitos valstybės politikos lygio problemos (LR II-III jungtinės ataskaitos dėl JT VTK įgyvendinimo Lietuvoje NVO Komentaras, P. 46-48). Šeimos politika kuriama sporadiškai, dažnai nesiremiant net turimomis parengtomis strateginėmis nuostatomis (Šeimos revoliucija? 2004, P.275). Ignoruojamas esminis dalykas – vaiko dalyvavimas jo saugumo garantavime, kas patvirtina tai, kad visuomenėje realiai neveikia vaiko teisės, bet jos yra lozunginės, ir nėra įgyvendinimo mechanizmo (Vaikų teisės. Nuostatų įgyvendinimas, 2002). Esamos priemonės skurdui ir atskirčiai mažinti nesprenžia problemos iš esmės, bet tik sušvelnina jos padarinius (Grigas, 2005).

3.2. Lietuvos Respublikos įstatymai, reglamentuojantys vaiko teisių įgyvendinimą

NVO, dirbančios su rizikos grupės vaikais, turi vadovautis pirmiausia JT Vaiko teisių konvencija (toliau Konvencija), kurioje yra pateikiamos visos vaikų teisės. Įstatymų priėmimas negarantuoja realios vaiko situacijos ir visuomenės požiūrio pasikeitimo į vaikus. Nors vaiko teisės po Konvencijos ratifikavimo Lietuvoje įvairiose įstatymuose, strategijose ir programose buvo apibrėžtos, tačiau liko problema – kaip jas apsaugoti ir įgyvendinti. Rizikos grupės vaikų teises gina

Konstitucija, Civilinis kodeksas, pataisytas 2001 metais, į kurį įsiliejo nuo 1998 metų veikęs Vaiko globos įstatymas, Civilinio proceso kodeksas. Jų teisių apsaugą nustato Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas, veikiantis nuo 1996 metų, Švietimo, Specialiojo ugdymo, Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamos viešosios informacijos poveikio, Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatymai, Bendrieji vaiko teisių apsaugos nuostatai ir Vaiko laikino išvykimo į užsienio valstybes tvarka. Įvaikinimo normas pateikia Civilinis kodeksas, Civilinio proceso kodeksas, Įvaikinimo apskaitos Lietuvos Respublikoje tvarka ir Įvaikinimo tarnybos prie SADM nuostatai. Globą ir rūpybą be minėtų Civilinio ir Civilinio proceso kodeksų aptaria Vaiko globos organizavimo, Vaiko laikinosios globos (rūpybos) nuostatai. Socialinę paramą rizikos grupės vaikams ir jų šeimoms reglamentuoja Valstybinių pašalpų, auginančioms vaikams įstatymas. Rizikos grupės vaikų atsakomybę nustato administracinių teisės pažeidimų ir Baudžiamasis kodeksai (Šeimos teisė. Vaiko teisių apsauga, 2003). NVO, teikiančios socialines paslaugas vaikams, vadovaujasi ir 1996 m. priimtu Socialinių paslaugų įstatymu, teikiančioms vaikų dienos globos paslaugas NVO – Nacionaline dienos centrų programa. Bendruosius principus dažnai nurodo įvairios koncepcijos, strategijos ir programos. Veiklą su socialinės rizikos grupės vaikais reglamentuoja 2004 metų LR Vyriausybės patvirtintas Vaikų ir jaunimo socializacijos įstatymas, 2001 metų Socialinių pedagogų etatų steigimo švietimo įstaigose programa, 2004 metų Socialinių paslaugų poreikio asmeniui nustatymo principų ir tvarkos aprašas, 2003 metų Darbo su socialinės rizikos šeimomis metodinės rekomendacijos ir kt. Atskiras vaikų rizikos grupes, jų teises atspindi atskiri įstatymai ar teisės aktai (pavyzdžiui, Invalidų integracijos įstatymas).

Pagrindinės valstybinės institucijos, užtikrinančios rizikos grupės vaikų teises (žr. 2 priedas) yra skirtingų lygių. Vaikų reikalų taryba prie Respublikos Prezidento teikia pasiūlymus prezidentui dėl įstatymų, liečiančių vaikų teises ir jų apsaugą. Seimo Šeimos ir vaiko reikalų komisija rūpinasi JT vaiko teisių konvencijos, LR įstatymų, kitų teisės aktų, reglamentuojančių vaiko teises, įgyvendinimu (Vaiko teisių apsaugos kontrolės institucijos, 2001). Vaiko teisių kontrolieriaus įstaiga tiesiogiai kontroliuoja vaiko teisių laikymąsi: tiria skundus dėl vaikų teisinių pažeidimų, kontroliuoja teisės aktų, įgyvendinančių vaikų teises, vykdymą, siūlo Seimui ir Vyriausybei priemones, kaip pagerinti vaikų interesų apsaugą (<http://vaikams.lrs.lt>). Įvaikinimo tarnyba (prie SADM) tvarko asmenų, norinčių įsivaikinti vaikus, ir galimų įvaikinti vaikų, apskaitą, koordinuoja savivaldybių vaiko teisių apsaugos tarnybų darbą įvaikinimo srityje, gina vaiko teises ir teisėtus interesus šioje srityje, užtikrina Hagos konvencijos dėl vaikų apsaugos ir bendradarbiavimo tarptautinio įvaikinimo srityje nuostatų įgyvendinimą Lietuvoje, organizuoja tarptautinį įvaikinimą pagal šios konvencijos reikalavimus (<http://www.socmin.lt>). Visos Lietuvos mastu pagrindines vaikų teises gina rajonų (miestų) savivaldybių vaikų teisių apsaugos tarnybos, kurios organizuoja prevencinį darbą su tėvais, analizuoja ir sistemina informaciją apie neprižiūrimus, apleistus, likusius

be globos vaikus, sprendžia įvaikinimo klausimus, teikia pedagoginę, teisinę pagalbą, gina vaikų interesus, atstovauja juos teisme ir t.t. (Jonynienė, 2004-2005, P. 6). Apskričių lygmenyje veikia švietimo ir socialinių reikalų departamentai, kurie sprendžia bendras problemas, susijusias tiek su vaikų, tiek su pagyvenusių asmenų problemomis, rūpinasi apskričių pavaldume esančiomis globos institucijomis (<http://www.socmin.lt>). Valstybinė jaunimo reikalų tarnyba analizuoja jaunimo problemas ir poreikius, rengia pasiūlymus dėl valstybinės jaunimo politikos įgyvendinimo tiek Vyriausybei, tiek kitoms valstybės institucijoms (<http://www.vjrt.lt>). Kiekviena iš ministerijų sprendžia savo srities problemas, susijusias tiek su vaikais, tiek su suaugusiais asmenimis. Psichologinės pedagoginės tarnybos (nuo 1995 m.), pavaldžios savivaldybių administracijoms, rūpinasi švietimo sistemos poreikiais. Jose dirba specialieji ir socialiniai pedagogai, logopedai, psichologai, kurie atlieka psichologinį ir pedagoginį vaiko vertinimą, konsultuoja tėvus ir mokytojus, susiduriančius su specialiujų poreikių mokinių mokymosi, elgesio, emocijų, bendravimo sutrikimų problemomis, rengia rekomendacijas dėl jų tolesnio mokymosi (<http://www.smm.lt>). Savivaldybių Socialinės paramos centrai (nuo 1991 m.) Vilniaus mieste (ir kituose miestuose) vykdo socialinės paramos funkcijas (savivaldybės biudžetinė įstaiga). Jie teikia socialines paslaugas ir pinigine socialinę paramą: socialinės pašalpos, išmokos, įvairios kompensacijos; vienkartinės paramos. Teikia ir alternatyvias paslaugas: maisto produktų krepšelius, nemokamą maitinimą valgyklose, iš dalies apmokamas pirties paslaugas. Socialinės paramos centras skelbia ir remia paramos šeimai, vaikams ir jaunimui projektus, į kuriuos įtraukiamos ir NVO (<http://mail.spcentras.lt/>).

Teisėsaugos institucijos: teismai, policija, advokatūra, prokuratūra – dalyvauja vykdamas teisingumą nepilnamečiams. Nepilnamečių socialinės pagalbos ir prevencijos centras teikia socialinę ir psichologinę pagalbą, nukentėjusiems nuo smurto, teisės pažeidimų ar dėl kitų priežasčių reikalingiems socialinės ir psichologinės pagalbos

Anksčiau minėti įstatymai ir teisės aktai, numato ir NVO dalyvavimą užtikrinant vaikų teises. Prie vaiko teisių švietimo labiausiai prisidėjo tarptautinė UNICEF organizacija. Tarptautinė NVO „Gelbėkit vaikus“, ginanti vaikų teises, 2005 m. sausio 28 d. organizavo tarptautinę konferenciją „Vaikų skurdas: kas atsakingas?“ Prie vaikų teisių ir apsaugos gynimo ir vaikų politikos formavimo prisidėjo ir NVO vaikams konfederacija 2005 m. birželio 1 dieną sukvietusi NVO, valstybinių institucijų, įvairių organizacijų ir valstybės atstovus į konferenciją „Dirbkime kartu vaiko gerovei“. Mokslo įstaigos taip pat rengia įvairias konferencijas kviesdamos tiek studijuojančius, tiek aktyvius piliečius ugdyti, formuoti platesnį požiūrį į vaikų teises, jiems teikiamas paslaugas ir politiką. M. Romerio universitete 2005 m. balandžio 21 d. buvo surengta tarptautinė konferencija „Socialinis darbas su atskirties grupėmis Europoje: iššūkiai ir galimybės“. 1000-osios dienos socialinio pedagogo profesijos įvedimo į ugdymo institucijas proga Vilniaus

pedagoginiame universitete 2004 m. lapkričio 23 d. vyko studentų konferencija „Vaikas ir šeima bendruomenėje“, daug dėmesio skyrusi rizikos grupių vaikų problemoms spręsti.

Lietuvoje pamažu vyksta švietimas apie vaiko teises. Yra įtakojami politikai, formuojamas platesnis visuomenės požiūris į vaikų teises, jų užtikrinimo būtinybę.

3.3. Socialinių paslaugų rizikos grupės vaikams sistema ir strategijos

1996 m. spalio 6 d. priimtas Socialinių paslaugų įstatymas įteisino socialinių paslaugų sampratą, rūšis, paslaugų tiekėjų ir gavėjų santykius bei atsakomybę, apibrėžė finansavimo principus. Poįstatyminiai aktai socialinių paslaugų bazei suteikė nuoseklų sisteminių teisinių pobūdį (Dromantienė, 2003, P. 18). Socialinės paslaugos yra viena iš sudedamųjų socialinės paramos sistemos Lietuvoje dalių. Jų tikslas – atkurti žmogaus gebėjimą funkcionuoti visuomenėje, visiškai ir visapusiškai patenkinti jo poreikius (Žalimienė, 2003). Rizikos grupės vaikai yra viena iš pagrindinių socialinių paslaugų klientų grupių. Socialinės paslaugos teikiamos esant įvairioms kritinėms situacijoms: skurdo atveju, netekus globos, benamystės, invalidumo ir kt. įstatymų nustatytais atvejais. Socialinės paslaugos apima ne tik intervenciją, bet ir prevenciją bei postvenciją. Socialinės paslaugos skirstomos į bendrąsias ir specialiąsias. Bendrosios paslaugos – tai paslaugos teikiamos asmenims tam, kad padėti jiems gyventi savarankiškai savo namuose, išvengiant specialiųjų paslaugų teikimo (Žalimienė, 2003). Tai informacijos teikimas ir konsultavimas, pagalba namuose, slauga namuose, socialinės paslaugos stacionarinėse įstaigose ir globos pinigai, skirti sumokėti už suteiktas paslaugas. Specialiosios socialinės paslaugos – tai tokios socialinės paslaugos, kurios teikiamos asmenims tuomet, kai bendrosios socialinės paslaugos yra neveiksmingos (Žalimienė, 2003). Jos teikiamos: stacionariose globos ir slaugos įstaigose, šeimynose, reabilitacijos įstaigose, dienos globos įstaigose, laikino gyvenimo įstaigose, kitose socialinės globos įstaigose. Bendrųjų ir specialiųjų socialinių paslaugų sąrašą ir turinį apibrėžia Socialinių paslaugų katalogas, kurį rengia, tvirtina ir kasmet skelbia SADM (Socialinių paslaugų įstatymas, 1996). Už socialinių paslaugų teikimą, jo organizavimą yra taip pat atsakingos Sveikatos apsaugos ministerija, Švietimo ir mokslo ministerija, apskričių valdytojai, savivaldybės. Socialinių paslaugų teikimo kokybė ir efektyvumas priklauso nuo valstybės vykdomos socialinės politikos – pajamų perskirstymo ir turtinių santykių reguliavimo (Dromantienė, 2003, P. 19).

Stiprėjant socialinių paslaugų decentralizacijai, gerėja bendruomeninių paslaugų teikimas ir socialinių paslaugų kokybė (į šią veiklą aktyviau įsitraukia ir NVO). Pastaraisiais metais SADM patvirtino socialinių paslaugų teikimo reformą – planuojama pakeisti socialinių paslaugų įstatymą. Reformos uždaviniai: 1) plėsti socialinių paslaugų rinką; 2) skatinti konkurenciją: keičiant finansavimo tvarką – bus remiama ne įstaiga ar institucija, teikianti paslaugas, bet bus perkamos jos

teikiamos paslaugos (Nazarovas, 2003). Tai užtikrintų teikiamų paslaugų kokybiškumą, atvertų galimybes NVO, kurios kenčia nuo tęstinio finansavimo nebuvimo. Pastaruoju dešimtmečiu NVO reikšmė socialinių paslaugų srityje ypač padidėjo ir toliau didėja. Sutariama, kad, siekiant įveikti valstybės garantijų ir rinkos nepakankamumą socialinių paslaugų srityje, būtina labiau remtis NVO teikiamomis galimybėmis. NVO sektoriui priskiriamas naujas vaidmuo sprendžiant kylančias socialinės paramos teikimo srityje problemas, kadangi pačių pažeidžiamiausių ribinių – rizikos grupių valstybinės institucijos nepasiekia (Dobravolskas, 2005). Be to, NVO yra lankstesnės struktūros, greičiau reaguoja į naujus iššūkius, visada yra arčiau žmonių ir žino jų problemas, dažniausiai pasirenka efektyvesnius ir naujus socialinių problemų sprendimo būdus, padedančius prisitaikyti besikeičiančiose sąlygose (Vėsaitė, 1997). Pavyzdžiui, jau kelinti metai prekybos centruose Lietuvos NVO rengia „Maisto banko“ akciją. Šiomet (2005 m.) lapkričio mėnesį 17 Lietuvos miestų gyventojai skurstantiems nupirko ir paaukojo maisto produktų už daugiau kaip 270 tūkst. Lt. 2004 m. – 200 tūkst. Maistas atiteko 142 NVO, kurios maitina skurstančiuosius labdaros valgyklose, remia gausias mažo biudžeto šeimas, neįgaliuosius, į krizę patekusius, be tėvų globos vaikus (<http://www.bernardinai.lt>). Be to, NVO dalyvauja ne tik socialinės atskirties mažinimo procese teikdamos socialines paslaugas, bet jos pačios atranda socialines atskirtis (Orlova, 1999). Iš rizikos grupės vaikų galima būtų išskirti tokias naujai atrastas grupes kaip: apleisti vaikai, kurių abu tėvai dirbuojasi užsienyje, virtualinę (internetinių žaidimų) priklausomybę turintys vaikai, homoseksualių asmenų įvaikinti vaikai (Kviesulytė, 2004). NVO vaidmens išplėtimas grindžiamas keliais argumentais:

- padidėjo valstybės globos, kuriai nepakanka vien valstybinio finansavimo, našta;
- pastangos teikti paslaugas pigiau, naudotis mišrios ekonomikos būdu skatina paslaugų tiekėjų konkurenciją, siekiama tobulinti paslaugų vadybą, mažinti administracines ir visas paslaugų išlaidas;
- paslaugų pasiūlos išplėtimas didina pasirinkimo galimybes. Atsiranda klientų grupių, kurios kelia didelius reikalavimus paslaugoms, nes turi finansinių galimybių mokėti už tai, ko nori. Tokiu atveju paslaugų teikimas tampa patraukliu komerciniu pasiūlymu ir privačioms institucijoms (Žalimienė, 2003, P. 118).

NVO dažnai gina interesus grupių ar asmenų, kurių balso ar veiksmų galimybės ribotos (Ilgis, NVO veiklos ypatumai nacionalinėje ir tarptautinėje teisėje, 2002). Lietuvoje, ypač didžiuosiuose miestuose, NVO, dirbančių su rizikos grupės vaikais, teikiamos socialinės paslaugos yra svarbi socialinių paslaugų infrastruktūros dalis. Šios institucijos teikia platų ir įvairų socialinių paslaugų asortimentą įvairios rizikos grupės vaikams, o taip pat jų šeimoms (Vietos valdžios ir NVO bendradarbiavimo skaidrumas, 2004).

Dabar NVO, dirbančių su rizikos grupės vaikais, sudaro įvairių tipų institucijos: vaikų globos (laikinos globos) namai, šeimos, vaikų globos centrai, vaikų dienos centrai, vaikų užimtumo centrai, vaikų prieglaudos, vaikų klubai, visuomeninių organizacijų, asociacijų, sąjungų, bendrijų, labdaros/paramos fondų, organizacijų vykdomos paslaugų vaikams programos (Žalimienė, 2003, P. 24-25). SADM duomenimis, 2003 metais iš 1500 aktyviai besireiškiančių NVO 31% užsiėmė socialinių paslaugų teikimu. Iš jų 11 vaikų globos namų, 12 ilgalaikės socialinės rehabilitacijos įstaigų narkomanams, 80 vaikų dienos centrų. (Nazarovas, 2003). Kuriant vieningai funkcionuojančią socialinių paslaugų sistemą (apskritis – savivaldybė – NVO – privačios įstaigos), labai svarbus susiderinimas ir koordinavimas (Žalimienė, 2003, P. 34).

NVO, dirbančios su rizikos grupės vaikais, stiprinant socialinę sanglaudą įsijungė į 2002-2004 m. NVO dienos centrų programą (plačiau apie strategijas žr. į 3 priedą), kuri nuo 2005 m. veikia kaip Nacionalinė vaikų dienos centrų programa. NVO, dirbančios su rizikos vaikais daugiau ar mažiau įsijungė į Nacionalinės narkotikų kontrolės ir narkomanų prevencijos 1999-2003 m., Prekybos su žmonėmis ir priverstinės prostitucijos kontrolės 2002-2004 m., Žmonių su negalia socialinės integracijos, Nacionalinę 2000-2004 m. prieš vaikų komercinį išnaudojimą ir seksualinę prievartą programas (žr. 3 priedas). 2005 m. pradėtos įgyvendinti Našlaičių ir tėvų globos netekusių vaikų rėmimo ir integravimo į visuomenę 2005-2008 m., Prieš vaikų prievartą programos. Patvirtinimui pateiktas 2004-2006 m. Nacionalinio kovos su skurdu ir socialine atskirtimi veiksmų plano įgyvendinimo priemonės 2005-2006 m. Šiose programose numatytas ir NVO finansavimas (<http://www.socmin.lt>).

Teikdamos socialines paslaugas rizikos grupės vaikams, NVO susiduria su daugeliu problemų:

- nepakankamas specialiųjų socialinių paslaugų spektras;
- didėja socialiai remtinų šeimų skaičius, vaikų savižudybės; silpna vaikų psichikos sveikata;
- nesuvienodinti NVO jurisdikcijoje esančių globos namų standartai – skirtingi paslaugų teikimo rizikos grupės vaikams būdai;
- dienos centrų neefektyvus finansavimas;
- nepakankamas socialinių darbuotojų skaičius;
- nepalankus Vyriausybės požiūris į NVO, dirbančias su rizikos grupės vaikais;
- nėra kokybiškos smurtą patyrusių vaikų rehabilitacijos sistemos;
- daugėja delinkventinio elgesio nepilnamečių;
- lėšos vaikams mažėja (LR II-III jungtinės ataskaitos dėl JT VTK įgyvendinimo Lietuvoje NVO Komentarai, 2005).

Valstybės vaidmuo mažinant socialinę atskirtį iš esmės priklauso nuo sugebėjimo integruoti tolydžios žmogaus socialinės raidos principus į valstybės plėtros strategiją (Zaleskienė, 1998).

Politinė aplinka – strategijų, paslaugų kūrimas rizikos grupės vaikams, lyg ir palaiko vaiko gerovę, tačiau sunkumai iškyla perkeliant politinę valią į sektorinius ir tarpsektorinius veiksmų planus nacionaliniu ir regioniniu lygiu – susidarė „demokratinio deficito“ problema, t.y. valstybė yra atitrūkusi nuo žmonių. (<http://www.bernardinai.lt>). Vaiko gerovės srityje dirbantys specialistai pabrėžia, jog siekiant mažinti socialinę atskirtį būtina juridškai įteisinti ir finansuoti ne pavienes programas, bet pasiteisinusias tęstines programas (Kvieskienė, 2005. P.70). ET dokumente „Nauja socialinės sanglaudos strategija“ (2004) išskiriami tiesioginiai valstybės kaip žmogaus teisių ir demokratijos garanto rūpesčio pažeidžiamaisiais principai: teisingas mokesčių perskirstymas, socialinės apsaugos mechanizmų stiprinimas, paslaugų priartinimas prie žmonių perduodant atsakomybę vietinei savivaldai ir NVO. Strategijoje nurodomi ir bendrieji principai, kaip atspirties taškai: socialinio aspekto integravimas į ekonomiką, nauja socialinė atsakomybė, paramos šeimai ir šeimos solidarumo skatinimas, skatinimas dalyvauti pilietinės visuomenės gyvenime (Nauja socialinės sanglaudos strategija, 2004. P. 4-10). Šie dalykai ir lieka Lietuvos politikos rizikos grupės vaikams siekiamybė.

II. TYRIMO METODOLOGIJA

Tyrimo tipas – kiekybinis tiriamasis. Šio tyrimo tipas pasirinktas, atsižvelgiant į tai, kad NVO, dirbančių su rizikos grupės vaikais, veikla yra mažai tirta. Pasirinktos Vilniaus miesto NVO, dirbančios su rizikos grupės vaikais dėl jų gausumo, įvairumo ir gebėjimo reprezentuoti aktualią Lietuvos situaciją šios rizikos grupės atveju. Šio pobūdžio tyrimai paprastai atliekami, kai problema dar nėra tirta. Šie tyrimai nepateikia konkrečių atsakymų į tiriamuosius klausimus. Jie yra naudingi, nes padeda geriau suvokti tiriamą problemą, sunkumus, su kuriais susiduriama ją tiriant, bei padeda pagrindą būsimiems tyrimams (Rubin, Babbie, 1993).

Tyrimo imtis. Vilniaus NVO, dirbančios su rizikos grupės vaikais.

Atranka. Nesant tikslios ir specifinės tikslinės grupės (NVO, dirbančių su rizikos grupės vaikais) duomenų bazės buvo naudojama Nevyriausybinų organizacijų informacijos ir paramos centro NVO duomenų baze, Vaikų teisių apsaugos kontrolierės įstaigos (Ombudsmeno), Vilniaus miesto Vaikų teisių apsaugos tarnybos NVO sąrašais, IT – „Vaiko namas“ duomenų baze, LR Seimo ir Vilniaus savivaldybės 2004-2005 metų vaikų ir jaunimo projektais, kuriuose dalyvavo Vilniaus NVO, dirbančios su rizikos grupės vaikais. Buvo sudarytas Vilniaus NVO, dirbančių su rizikos grupės vaikais sąrašas atrenkant iš minėtų šaltinių organizacijas, nurodžiusias, kad dirba su tokia tiksline grupe kaip rizikos grupės vaikai. Buvo įtrauktos 50 NVO ir apklausta generalinė aibė. 2005 metais balandžio-gegužės mėnesiais buvo atliktas žvalgomasis tyrimas (apklausti 5 respondantai). Iš viso tyrimo metu buvo surinktos 33 anketos. Apie 17 NVO nedalyvavo tyrime. Vienos pareiškė, kad nedirba su rizikos grupės vaikais, kitos tiesiog negažino užpildytos anketos net pakartotinai išsiuntus įvairiomis komunikacijos priemonėmis.

Tyrimo metu buvo apklaustos šios NVO:

1.	„Tikėjimas ir šviesa“
2.	Dingusių žmonių šeimų paramos centras
3.	Jaunimo psichologinės paramos centras
4.	Labdaros ir paramos fondas VISOS LIETUVOS VAIKAI
5.	Lietuvos katalikių moterų sąjungos vaikų laikinieji globos namai
6.	Lietuvos sutrikusios psichikos žmonių globos bendrija
7.	Lietuvos šeimų, auginančių kurčius ir neprisigirdinčius vaikus, bendrija „Pagava“
8.	Lietuvos vaikų fondas
9.	LPF Nevyriausybinų organizacijų informacijos ir paramos centras
10.	Marijos Nekaltojo Prasidėjimo vargdienių seserų šv. Kryžiaus namai
11.	Nevalstybinis vaikų darželis „Nendrė“

12.	Pal. J. Matulaičio socialinis centras
13.	Pal. J. Matulaičio šeimos pagalbos centras
14.	Paramos vaikams centras
15.	Saleziečių vaikų dienos centras
16.	SOS vaikų kaimų Lietuvoje draugija
17.	Šv. Jono kongregacijos programa „Šv. Jono vaikai“
18.	Šv. Vincento Pauliečio bendruomenė
19.	Šv. Vincento Pauliečio vaikų programa
20.	Vaikų laikinosios globos namai „Atsigręžk į vaikus“
21.	Viešoji įstaiga „Vaiko labui“
22.	Vilniaus arkivyskupijos CARITAS
23.	Vilniaus arkivyskupijos CARITAS dienos centras „Vilties angelas“
24.	Vilniaus arkivyskupijos Jaunimo centras
25.	Vilniaus arkivyskupijos Šeimos centras
26.	Vilniaus vaikų ir jaunimo diabeto klubas „Diabete plius“
27.	VO „Gelbėkit vaikus“ (Save the children, Lithuania)
28.	VO SOTAS
29.	VŠĮ „Rafaelis“
30.	VŠĮ „Socialiniai paramos projektai“
31.	VŠĮ „Vaikų poilsis“
32.	VŠĮ „Vilniaus Visų Šventųjų parapijos vaikų laikinos globos namai“
33.	VŠĮ „Visų Šventųjų parapijos šeimos paramos centras“

Duomenų rinkimo metodai. Duomenų rinkimui buvo naudota anketinė apklausa. Ji buvo renkama įvairiais būdais: elektroniniu paštu, faksu, susitikus su respondentu.

Privalumai:

- būdų įvairumas labiau padėjo pasiekti respondentus tokiu būdu, kuris jiems buvo prieinamesnis;
- užtikrinamas anketos sugražinimas.

Trūkumai:

- papildomai sugaištas laikas ir ištekliai.

Duomenų rinkimo instrumentas – anketa (žr. 4 priedas). Ji sudaryta iš trijų pagrindinių dalių: vardinės, bendrosios ir specialiosios organizacijos charakteristikų. Anketos struktūra pateikiama schematiškai lentelėse (pavaizduota 1 lentelėje):

1 lentelė. Tyrimo anketos struktūra

vardinė organizacijos charakteristika	pavadinimas
	adresas
	pildantis asmuo
	tipas
bendroji organizacijos charakteristika	veiklos apimtys
	ištekliai: finansiniai, žmogiškieji
	konsultavimas, tikslinės grupės
	teikiamos paslaugos: bendrosios ir specialiosios
	teikiama parama
	sunkumai, bendradarbiavimas
specialioji organizacijos charakteristika	rizikos grupės vaikų apibrėžimas, amžiaus grupės, rūšys
	darbo pobūdis
	veiklos tipas
	pastebėjimai dėl vykdomos veiklos
	projektai, skirti rizikos grupės vaikams
	kiti partneriai ir dalyviai
	pastebėjimai dėl valstybės politikos

Sudarant anketą buvo naudojamosi trimis itališkomis apklausų anketomis: Bergamo ir Venecijos provincijų administracijų bei „Amici dei bambini“ organizacijos Trečiojo sektoriaus klausimynais. Priderinti prie lietuviškos situacijos pasitelktos 1998 m. „50 Lietuvos NVO kokybinis tyrimas“ ir 2005 m. „Trečiojo sektoriaus institucijų situacija Lietuvoje“ apklausų formos. Formuojant klausimus apie socialines paslaugas, jų teikimą remtasi L. Žalimienės knyga „Socialinės paslaugos“ ir Socialinės darbo ir apsaugos ministerijos patvirtintu Socialinių paslaugų katalogu (Valstybės Žinios, 1998-03-04, Nr. 22). Taip pat naudotasi „NVO veiklos efektyvumo tyrimo metodika“ (2001 m.). Kuriant anketą, buvo konsultuojamasi su Vilniaus NVO, dirbančių su rizikos grupės vaikais, atstovais.

Duomenų apdorojimas. Statistiniai apklausos duomenys apdoroti matematine statistine tyrimų duomenų analizės programa SPSS-10.0 (Statistic packet for social sciences), pritaikyta Windows aplinkai. Buvo atliktas dažnių skaičiavimas. Pasinaudota ir Microsoft Excel programa – lentelių, diagramų braižymui ir apipavidalinimui. Tyrimo analizėje duomenys pateikiami procentais ir skaičiais.

Tyrimo laikas ir vieta. Tyrimas atliktas 2005 m. balandžio-rugsėjo mėn. Vilniaus mieste.

Metodologiniai sunkumai. Galima išskirti tris metodologinio pobūdžio sunkumus:

1. Atrankos formavimas, susijęs tikslu Vilniaus NVO, dirbančių su rizikos vaikų grupe, skaičiumi.
2. Sunkumai, susiję su NVO, dirbančių rizikos grupių vaikų, kriterijų nustatymu.

3. Išsami anketa sąlygojo respondentų nenorą dalyvauti apklausoje ir tyrėjo laiko gaišinimą.

Tyrimo apribojimai. Norint išlikti objektyviam tyrimo atžvilgiu ir vertinant duomenų rinkimo procesą, reikia pažymėti kelis svarbius momentus.

Pirmiausia, nors NVO, dirbančių su rizikos grupės vaikais, fenomenas ir nėra naujas, tačiau buvo rasta mažai tyrimų bei teorijos.

Tyrimo metu nebuvo apklausta tiek organizacijų, kiek tikėtasi. Atliekant apklausą susidurta su rizikos grupės vaikų supratimo susiaurinimu. Buvo organizacijų, kurios tikrai dirba su rizikos grupės vaikais, bet kurios atsisakė dalyvauti apklausoje motyvuodamos tuo, kad jos nedirba su tokiais vaikais. Problema galbūt kilo todėl, kad pirminėje anketoje nebuvo nurodytos visos įmanomos vaikų rizikos grupės. Atsižvelgiant į bendro apibrėžimo nebuvimą Vaiko gerovės koncepcijoje, net Vaiko teisių konvencijoje, galima daryti prielaidą, kad ne tik plačiajai visuomenei, bet ir pačioms NVO, dirbančioms su rizikos grupės vaikais, trūksta švietimo šiuo klausimu. Vienas iš pateiktų atsisakymų motyvų (2 atvejai) – ataskaitų gausa ir laiko neturėjimas.

Tyrimo metu atmosfera buvo gera. Daug įtakos turėjo konferencijos (vien dėl darbo dalyvauta 5 konferencijose), asmeniniai susitikimai su NVO, dirbančiais su rizikos grupės vaikais, darbuotojais. Todėl prireikė daugiau laiko nei buvo numatyta. Tai turėjo įtakos tyrimo rezultatams: susipažinta išsamiau su vaikų politika, aiškiau suvokta rizikos grupės vaikų problematika ir Vilniaus NVO darbas su rizikos grupės vaikais.

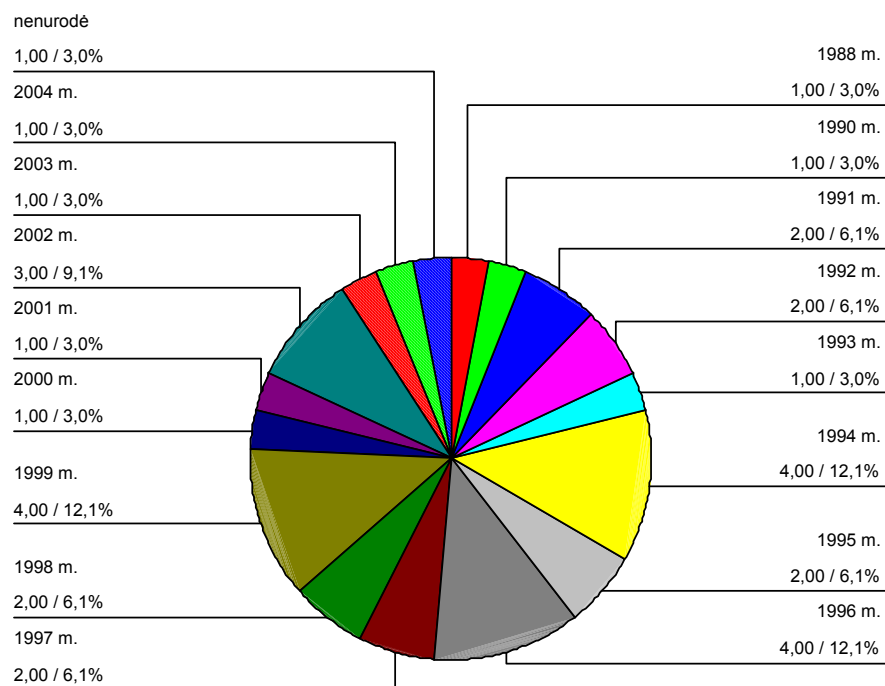
Atliktas tyrimas parodė, kad ši sritis yra nauja, mažai tyrinėta ir suteikia galimybę naujiems tyrimams.

III. VILNIAUS NVO, DIRBANČIŲ SU RIZIKOS GRUPĖS VAIKAIS, VEIKLOS STIPRINANT SOCIALINĘ SANGLAUDĄ TYRIMO ANALIZĖ

1. Vilniaus NVO, dirbančių su rizikos grupės vaikais, įvairovė

NVO, dirbančios su rizikos grupės vaikais yra vienos iš seniausiai savo veiklą pradėjusių NVO (50 Lietuvos NVO kokybinis tyrimas, 1998). Minėtų 1994-1999 metų NVO įsikūrimo pakilimą galima paaiškinti socialinės atskirties, įtakojamos teisinių politinių, socialinių ekonominių ir kultūrinių psichologinių faktorių, susiformavimu visuomenėje (Zaleskienė, 1998, P. 19). Tokių organizacijų aktualumą lemia ir naujai atsiradusios naujos vaikų rizikos grupės (nelankantys mokyklos, vaikai savižudžiai, vaikai nusikaltėliai, gatvės vaikai, virtualios priklausomybės vaikai ir kt.). Kaip atsakas į tai buvo Vaikų teisių konvencijos ratifikavimas (1995 m.) ir besiformuojančios pilietinės visuomenės atsigręžimas į vaikus, susirūpinimas jų gerovės užtikrinimu.

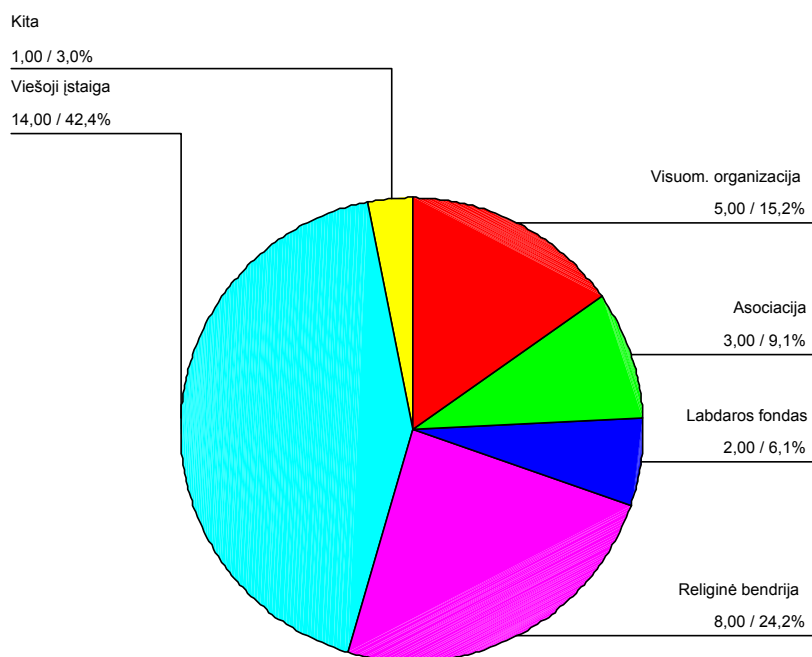
Tyrimo metu apklaustų 33 Vilniaus NVO, dirbančių su rizikos grupės vaikais, pasiskirstymas pagal įsteigimo metus pateikiamas 2 paveiksle. Statistika pateikiama ir procentais ir skaičiais.

2 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal įsteigimo metus (skaičiai; %)

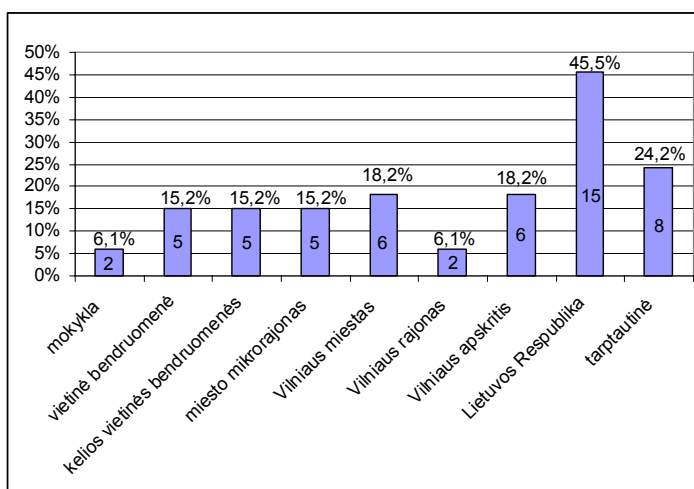
Įsteigimo metai svyruoja nuo 1988 iki 2004 metų. Viena NVO nenurodė įsteigimo metų. Apie 57% (18) apklaustų NVO, dirbančių su rizikos grupės vaikais, įsisteigė 1994-1999 metais.

Vilniaus NVO, dirbančių su rizikos grupės vaikais, įvairumą atspindi ir organizacijų pasiskirstymas pagal tipą. Vyrauja viešosios įstaigos tipas 42,4% (14), religinės bendrijos 24,2% (8), visuomeninės organizacijos 15% (5) (žr. 3 paveikslė).

3 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal organizacijos tipą (skaičiai; %)

Tyrimas atskleidė bendrą Lietuvos NVO situaciją: viešosios įstaigos statusas yra antra pagal populiarumą NVO forma Lietuvoje ir didžiausia jų dalis yra Vilniuje, kur jos sudaro du trečdalius Vilniaus NVO (Trečiojo sektoriaus institucijų situacija Lietuvoje, 2005). Respondentų pasiskirstymas pagal veiklos apimtį pateikiamas 4 paveiksle:

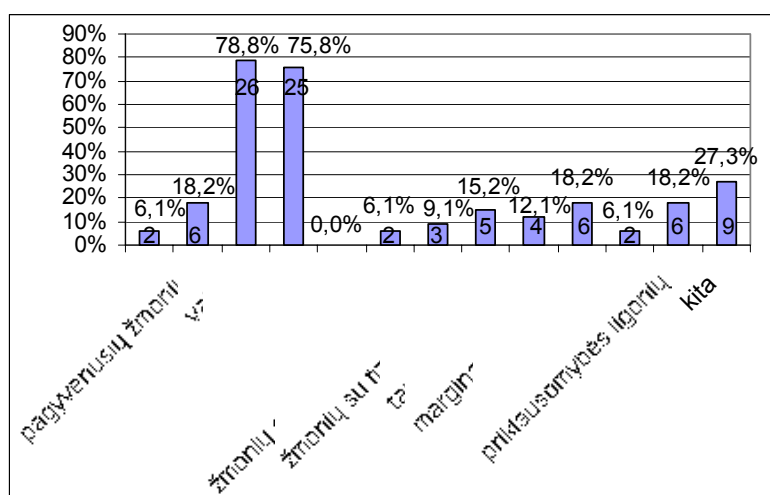
4 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal veiklos apimtį (skaičiai; %)

Daugiausia respondentų apima ne tik Vilniaus miestą ir apskritį – po 18,2% (6), bet yra Lietuvos Respublikos masto organizacijos 45,5% (12). Mažiausiai respondentų pažymėjo apimančios mokyklą ir Vilniaus rajoną po 6,1% (2).

Vilniaus NVO, dirbančių su rizikos grupės vaikais, įvairumą iliustruoja tiek įsteigimo metų, tiek tipologijos, tiek veiklos apimtys įvairovė.

2. Vilniaus NVO, dirbančių su rizikos grupės vaikais, veiklos kryptys

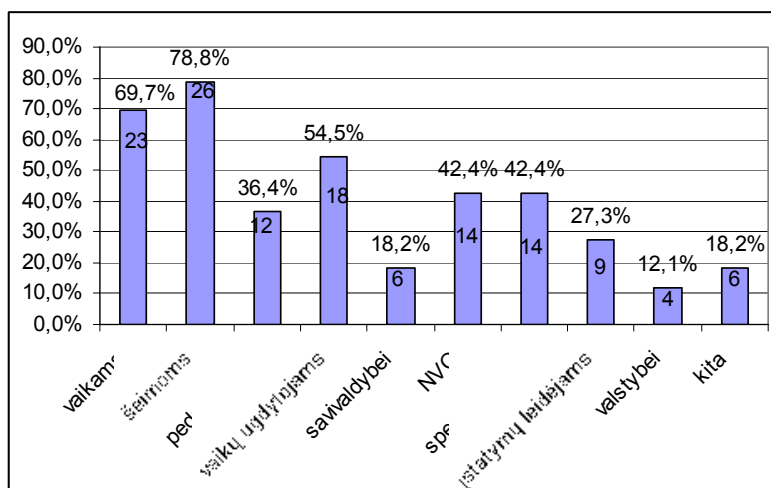
Respondentų veiklos skirtingumas atsiskleidžia apžvelgiant klientų grupių (tiek sprendžiant jų problemas, tiek konsultuojant) įvairovę, teikiamų socialinių paslaugų (bendrujų ir specialiųjų) ir paramos išskirtinumą. 5 paveikslas iliustruoja Vilniaus NVO, dirbančių su rizikos grupės vaikais, kitų klientų, kurių problemas sprendžia apklaustosios organizacijos pasiskirstymą.

5 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal įvairių grupių problemų sprendimą (skaičiai; %)

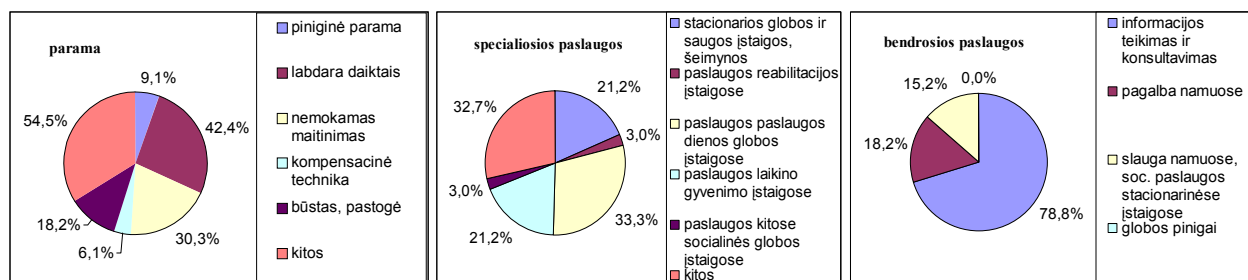
Vilniaus NVO, dirbančių su rizikos grupės vaikais, pagrindiniai klientai yra vaikai 78,8% (26) ir šeimos 75,8% (25). Kiekviena organizacija taip pat sprendžia ir kitų klientų problemas. Pavyzdžiui, 18,2% (6) respondentų sprendžia marginalinių grupių ir priklausomybės ligonių (narkomanų ir kt.) problemas.

Konsultacijas teikia 87,9% (29) respondentų. Daugiausia - šeimoms 78,8% (26), vaikams 69,7% (23) ir kitiems su vaikų ugdymu susijusiems asmenims 54,5% (18). Mažiausiai konsultacijos teikiamos savivaldybei 18,2% (6) ir valstybei 12,1% (4). Žr. 6 paveiksle. Respondentai taip pat nurodė, kad teikia konsultacijas daugiavaikėms šeimoms, jaunimui, moterims, psichologams.

6 pav. Pasiskirstymas pagal teikiamas konsultacijas įvairioms klientų grupėms (skaičiai; %)

Iš teikiamų bendrųjų paslaugų išsiskiria informacijos teikimas ir konsultavimas – 78,8%, kai tuo tarpu globos pinigų paslaugos neteikia nė viena iš apklaustųjų organizacijų. Pagalbą namuose teikia 18,2%, slaugą namuose socialinės paslaugos stacionarinėse įstaigose – 15,2%. 7 paveiksle pateikiamas teikiamų paslaugų rūšių pasiskirstymas Vilniaus NVO, dirbančių su rizikos grupės vaikais.

7 pav. Respondentų teikiamų paslaugų (bendrųjų, specialiųjų) ir paramos pasiskirstymas (skaičiai; %)

Iš specialiųjų paslaugų išskirtinos paslaugos dienos globos įstaigose – 33,3% ir kitos pačių respondentų nurodytos teikiamos paslaugos 33,3%, tokios kaip: dailės terapija, paramos grupės, vasaros poilsio organizavimas, tarpininkavimas ir nukreipimas, reintegracija į visuomenę, socialiai remtinių šeimų ir jų narių integracija į švietimo sistemą darbo rinką ir visuomenę, socialinių paslaugų centrai. Nežymios yra paslaugos reabilitacijos įstaigose ir kitose socialinės globos įstaigose (po 3,0%).

Iš klasifikuotų paramos būdų dažnesnės yra labdara daiktais – 42,4% ir nemokamas maitinimas – 30,3%. Organizacijos nurodė ir kitų paramos būdų (54,5%), taikomų savo klientams: socialinę ir psichologinę, ugdomąją paramą, dienos užimtumo, psichosocialinės reabilitacijos paslaugas, kompleksinį darbą su šeima. Daugelis nurodė maisto produktų, medikamentų, buitines

technikos, rūbų dalijimą kaip kompleksinės paramos dalį. Taip pat padeda tvarkyti dokumentus dėl lengvatų, teikia gydymo ir savikontrolės priemonės bei skalbyklos paslaugas.

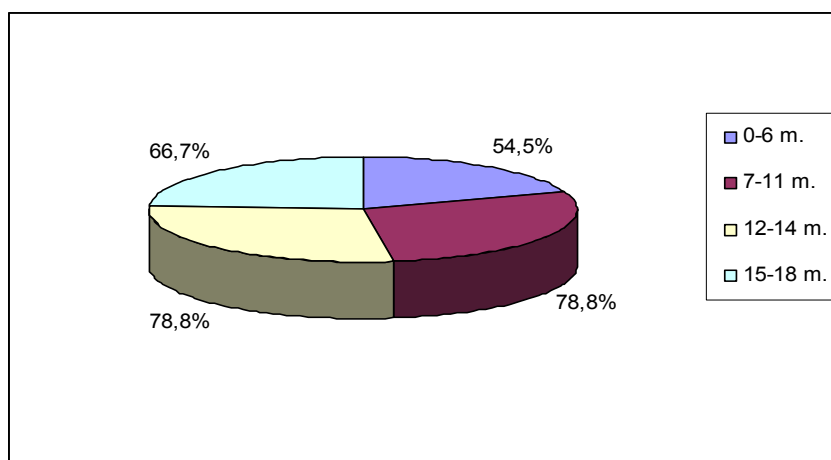
Atsižvelgiant į įstatymus, Vilniaus NVO, dirbančios su rizikos grupės vaikais, yra apribotos socialinių paslaugų teikime. Remiantis šio tyrimo duomenimis, galima daryti prielaidą, jog siekdamas didesnės socialinių paslaugų įvairovės NVO renkasi viešosios įstaigos statusą. Daugelis respondentų (kaip matysime vėliau) išskyrė savalaikio ir nuolatinio finansavimo problemą. Toks finansavimas yra vienas iš svarbiausių dalykų užtikrinant geras paslaugas vaikams. Todėl dažniausiai NVO renkasi teikiamų paslaugų rūšį pagal savo išteklius (Žalimienė, 2003, P. 102).

Iš kitos pusės teikiamų paslaugų įvairovė grindžiama tuo, kad NVO, dirbančios su rizikos grupės vaikais, gina interesus grupių ar asmenų, kurių balso ar veiksmų galimybės ribotos. Nurodyti kiti specialiųjų paslaugų ir paramos teikimo būdai rodo, kad Vilniaus NVO, dirbančios su rizikos grupės vaikais, ieško kelių ir būdų padėti rizikos grupėje atsidūrusiems asmenims.

3. Vilniaus NVO, dirbančių su rizikos grupės vaikais, veiklos reikšmingumas

Vilniaus mieste Vaikų teisių apsaugos tarnybos duomenimis socialinės rizikos šeimų nuo 2070 (2002 m.) sumažėjo iki 1129 (2004 m.). Jose augančių vaikų skaičius 1998-2004 metais didėjo nuo 682 iki 1129 (<http://www.vilnius.lt>).

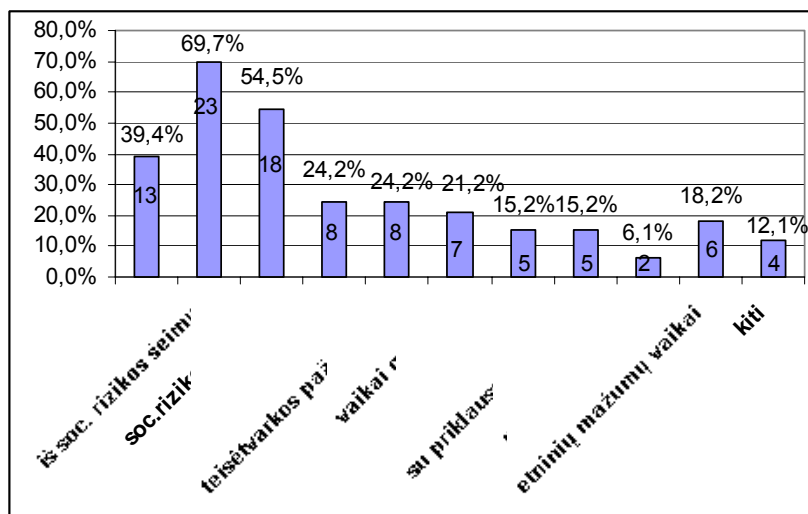
Tiriamų organizacijų veiklos reikšmingumas apžvelgiamas pagal tai, su kokio amžiaus rizikos grupės vaikais NVO dirba, pagal darbo su jais pobūdį, pagal veiklos formas, pagal 2004-2005 metais vykdytus projektus, pagal kitų dalyvių/partnerių įtraukimą į savo veiklą. 8 paveikslas parodo, kaip organizacijos tolygiai apima įvairių rizikos grupių amžių. Pavyzdžiui, su 7-11 ir 12-14 metų amžiaus rizikos grupės vaikais dirba 78,8% apklaustųjų Vilniaus NVO.

8 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal vaikų amžių (%)

9 paveiksle pateikiamas respondentų pasiskirstymas pagal rizikos vaikų grupes, su kuriomis dirbama. Daugiausia dirbama su vaikais iš socialinės rizikos šeimų – 69,7% (23) ir su socialinės

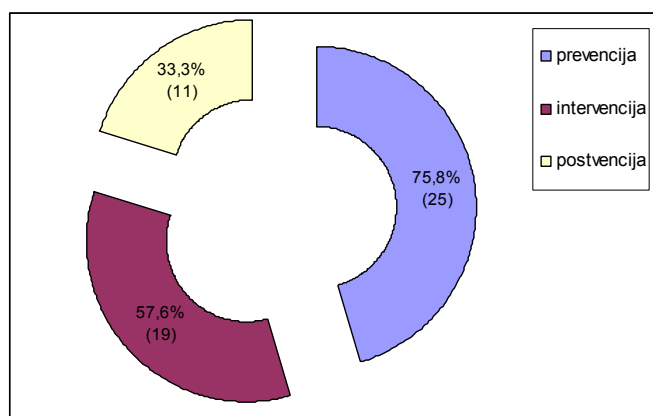
rizikos vaikais – 54,5% (18). Mažiausiai dėmesio tenka pabėgėlių vaikams – 6,1%, gatvės vaikams – 15,2%, vaikams su priklausomybėmis – 15,2%.

9 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal vaikų rizikos grupes (skaičiai; %)

Tarp respondentų nurodytų kitų vaikų rizikos grupių, su kuriomis NVO dirba yra vaikai, patyrę prievartą, vaikai, esantys skurde, lankantys ugdymo įstaigas, vaikai, kurie prižiūri jaunesnius brolius ir seseris.

10 paveiksle parodytas pasiskirstymas pagal darbo pobūdį. 75,8% (28) Vilniaus NVO, dirbančių su rizikos grupės vaikais, vykdo prevencinio pobūdžio veiklą. Daugiau nei pusė apklaustųjų taiko ir postvencinio pobūdžio veiklą. Postvencinį darbą apsprendžia ir finansavimo sunkumai, bet daugiau nulemia valstybės ir jos institucijų požiūris į NVO bei socialinės atskirties politika – menkas finansavimas tęstinėms ir reabilitacinėms programoms (LR II-III jungtinės ataskaitos dėl JT VTK įgyvendinimo Lietuvoje NVO komentaras, 2005, P. 23).

10 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal darbo pobūdį (skaičiai; %)

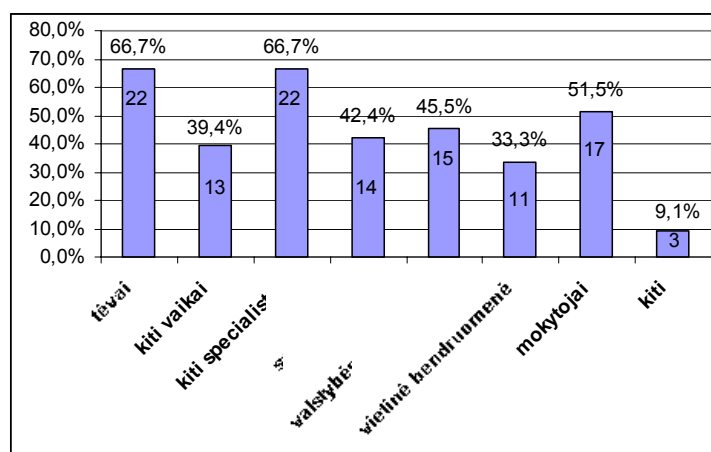
Vilniaus NVO, dirbančioms su rizikos grupės vaikais, buvo užduotas klausimas apie 2004-2005 m. vykdytus projektus. Atsakymus pateikė 78,8% apklaustųjų. Respondentai nurodė projekto

pavadinimą, kam jis skirtas ir kiek vaikų dalyvavo. Rizikos grupės vaikų, dalyvavusių projektuose, skaičius pateikiamas 2 lentelėje.

2 lentelė. Įvairiuose projektuose dalyvaujančių rizikos grupės vaikų skaičius (%)

	14-30 dalyvių (%)	31-50 dalyvių (%)	51-100 dalyvių (%)	101 ir daugiau dalyvių (%)
1 projektas	42,1	21,0	10,5	26,4
2 projektas	31,3	18,7	25,0	25,0
3 projektas	54,5	0	0	45,5
4 projektas	37,5	25,0	12,5	25,0
5 projektas	0	0	0	100,0

Į prašymą nurodyti 5 projektus kaip pirmuosius projektus nurodė 63,6%. Vaikų skaičius juose įvairuoja nuo 15 iki 250. Dažniausiai projekte dalyvavo nuo 15 iki 30 vaikų (42,1%). Antrą projektą nurodė – 51,5%. Jame vaikų skaičius – nuo 14 iki 300 vaikų. Nuo 14 iki 30 vaikų skaičius projekte sudaro 31,3%. Trečią projektą nurodė 33,3% respondentai. Vaikų skaičius svyruoja nuo 15 iki 500 – 14-30 dalyvių procentas projekte – 54,5%. Ketvirtą projektą nurodė 24,2%. Jame vaikų skaičius svyruoja nuo 13 iki 200 vaikų. 14-30 vaikų skaičius siekia 37,5%. Penktą projektą nurodė – 6,1 %. Vaikų skaičius – 144-195. Galime išskirti projektus, kur dalyvauja nuo 15 iki 30 vaikų. Tai dažniausiai pasitaikantis vaikų skaičius projektuose. Didelių nuo 101 iki 200 ir daugiau rizikos grupės vaikų apimantys projektai yra susiję su šventėmis, akcijomis ir juose be rizikos grupės vaikų dalyvauja ir kiti vaikai. Kartais toks skaičius yra susijęs su NVO, veikiančiomis Respublikos ar tarptautiniu mastu, pavyzdžiui, poilsio stovyklos, kuriose dalyvauja vaikai iš įvairių Lietuvos vietų. Vilniaus NVO, dirbančios su rizikos grupės vaikais, į savo veiklą įtraukia ir kitus dalyvius – partnerius. Tai atsispindi 11 paveiksle.

11 pav. Dalyvių įtraukimas į veiklą su rizikos grupės vaikais (skaičiai; %)

Labiausiai yra įtraukiami tėvai ir kiti specialistai – po 66,7% (22). Mažiausiai vietinė bendruomenė – 33,3% ir kiti vaikai – 39,4%. Nurodomi ir kiti veiklos dalyviai: savanoriai, praktiką atliekantys socialinės pedagogikos studentai, parapijos bendruomenė.

Hipotezė teigianti, kad Vilniaus NVO, dirbančios su rizikos grupės vaikais, veikla stiprinant socialinę sanglaudą yra reikšminga – pasitvirtina, nes minėtos NVO savo veikla aprėpia visus rizikos grupės vaikus: tiek pagal amžių, tiek pagal rizikos grupes. Dauguma jų orientuojasi į prevencinį darbą, kas lemia efektyvesnius ir savalaikius rezultatus dirbuojantis su rizikos grupės vaikais (Kvieskienė, 2005). 2004-2005 m. vykdyti projektai rodo, kad Vilniaus NVO paslaugomis yra pasinaudojęs nemažas rizikos grupės vaikų skaičius. O dalyvių ir kitų partnerių įtraukimas į savo veiklą su rizikos grupės vaikais didina pilietinės visuomenės brandumą kovojant su rizikos grupių atskirtimi (Sakalauskas, 1999).

Siekiant atskleisti specifinę Vilniaus NVO, dirbančių su rizikos grupės vaikais, veiklą, respondentams buvo pateiktas atviras klausimas, leidžiantis pateikti kitus, specifinius pastebėjimus apie organizacijos darbą su rizikos grupės vaikais. Pastebėjimus pateikė 51,5% (17) NVO. Vilniaus NVO, dirbančios su rizikos grupės vaikais, visų pirma apgailestauja, kad visuomenė nežino Vaiko teisių konvencijos, 2 respondentai pastebi, kad svarbiausia ne skirstyti vaikus pagal riziką, bet visiems vaikams užtikrinti jų teisių ir interesų, pilnaverčio gyvenimo, psichologinės pagalbos rizikos atveju garantavimą. Kalbėdami apie konkrečią veiklą su rizikos grupės vaikais stiprinant jų socialinę sanglaudą, 3 respondentai paryškino visų pirma kompleksinių paslaugų teikimą rizikos grupės vaiko šeimai, jų elementarių poreikių – teisės į poilsį, pažintinės išvykų, buitinių sąlygų užtikrinimą. Anot 1 respondento, kompleksiskumą galėtų užtikrinti ir individualaus darbo su vaiku plano sudarymas kartu dalyvaujant VTAT, seniūnijos socialiniam darbuotojui ir mokyklai. Globos atveju Vilniaus NVO pastebi, kad vaikams turi būti sudarytos šeimos sąlygos, nenutraukiant vaiko ryšių su tėvais, paliekant jam viltį grįžti į šeimą ar surasti kitą. 2 Vilniaus NVO pabrėžė krikščioniškų vertybių prioritetą dirbant, bendrą viziją supratimą ir jų laikymąsi. 2 respondentai išskyrė savanorių veiklos svarbą, didelę jų atsakomybę dirbuojantis su rizikos vaikais.

Respondentai pasidalijo ir rizikos vaiko įtraukimo į visuomenę būdais, kuriuos jie yra naujai atradę ir kurie pirmiausia turėtų iš tiesų atitikti vaiko amžių, jo norus ir interesus, rizikos intensyvumą, elgesio problemų gilumą. Kaip esminius dalykus Vilniaus NVO, dirbantys su rizikos grupės vaikais, išskiria vaikų integraciją į visuomenę, tarpusavio santykių, savivertės ugdymo uždavinius. Veiklos tikslas respondentams – suteikti vaikams saugaus augimo pojūtį, ugdyti jų gebėjimus, asmenybę ir adaptacinius gebėjimus išsaugojant vaiko teisę rinktis pagal jo suvokimo lygį ir gebėjimus, vaikų įtraukimas į kasdienius darbus siekiant išugdyti savarankiškumą. Šie pastebėjimai dar labiau paryškina Vilniaus NVO, dirbančių su rizikos grupės vaikais, veiklos reikšmingumą.

4. Lietuvos Respublikos Vyriausybės požiūris į NVO, dirbančias su rizikos grupės vaikais

Anketoje buvo pateiktas atviras klausimas dėl LR Vyriausybės požiūrio į NVO, dirbančias su rizikos grupės vaikais. Pastebėjimus į jį pateikė 69,7% (23) respondentų. Iš visų pateikusių pastebėjimus respondentų tik 3 mano, kad vaikų politikos situacija gerėja. Siekiant išsiaiškinti specifines problemas, su kuriomis susiduria Vilniaus NVO, dirbančios surizikuos grupės vaikais, bus išvardyti respondentų pastebėjimai. Visų pirma respondentai akcentavo, kad Lietuvos politikų interesai menkai susiję su visais vaikais, neišklausomi vaikų atstovai, daugybė politikų nepalaiko ryšių su rizikos grupių vaikais ir nėra susipažinę su jų problemomis. Vertindami valstybės strategiją rizikos grupės vaikų atžvilgiu respondentai akcentavo tai, kad ji yra chaotiška, deklaratyvi, nevieninga, neturinti konkrečių gairių, mažai įgyvendinama praktikoje. Pastebėjo, kad valstybės biudžete nėra atskiros eilutės vaikams ir rizikos grupės vaikai nėra Vyriausybės prioritetas. Respondentai tvirtino, kad susidariusį vakuumą siekiama užpildyti populistiniais politiniais poelgiais ir labdara, o ne rimtomis diskusijomis. Valstybės kuriamas programas pavadino popierinėmis, neparemtomis finansavimu, bet tik prielaidomis. Nesant programų tęstinumo, NVO, dirbančios su rizikos grupės vaikais, nesijaučia saugios.

Organizacijos pasigedo valstybės įgyvendinamos realios šeimos socialinės politikos:

- per mažai paramos šeimai, sunku suderinti tėvystę ir darbą, neapibrėžtos tėvų atsakomybė ir pareigos, nėra kompleksinės paramos vaikams ir šeimai;
- nepakankamas finansavimas: neretai lėšos išleidžiamos neracionaliai, tiesiogiai nepaveikiant jokios grupės, skirstant jas nėra aiškių gairių;
- skiriamas nevienodas finansavimas rizikos grupės vaikams, globojamiems valstybinėse institucijose ir NVO;
- pavėluotai skiriamos lėšos neleidžia užtikrinti savalaikės intervencijos;
- netobuli įstatymai, koordinavimo ir kokybės vertinimo sistemos stoka;
- aktuali bendradarbiavimo ir partnerystės tarp valstybės institucijų ir NVO problema.

Anot respondentų, lėtai keičiasi valstybės požiūris į NVO – jų vaidmuo vis dar yra neįvertinamas, o valstybinės institucijos jaučiasi NVO kontrolieriais. Valstybinių institucijų atsakingų už rizikos grupės vaikus, atžvilgiu pabrėžtas valstybinių globos institucijų neveiksmingumas, biurokratinis priėjimas prie problemų, nelankstumas, nekoordinuoti veiksmai, pavėluota reakcija į riziką.

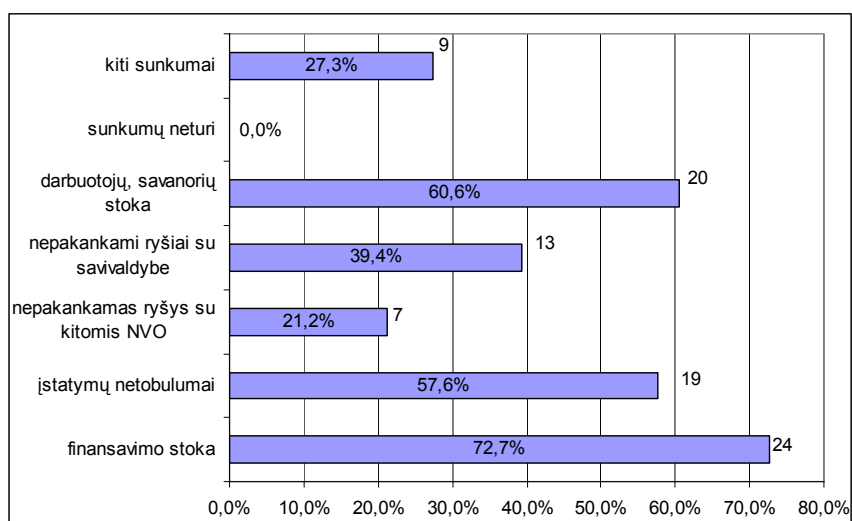
Tarp kitų išsakytų pastebėjimų yra tai, kad neskiriamos lėšos socialinių darbuotojų kvalifikacijos kėlimui, atlyginimams, kad per daug vilčių dedama į dienos centrus, tačiau iš kitos pusės per pigiai įvertintos jų paslaugos, per daug pabrėžiamas profesionalių paslaugų poreikis ir per

mažai vertinamas savanorių darbas, kad pašalpos rizikos grupės vaikams nuo 18 metų, turintiems išskirtinių problemų, atidavimas į rankas yra baisus dalykas. Pabrėžta būtinybė daugiau dėmesio skirti vaikams, gyvenantiems globos įstaigose pripažįstant juos rizikos grupės vaikais ir teikiant psichologų ir kt. specialistų konsultacijas.

Be išsakytos kritikos ir vertinimų apklaustosios Vilniaus NVO, dirbančios su rizikos grupės vaikais, išsakė ir pasiūlymų, kaip pagerinti darbą su rizikos grupės vaikais. Buvo pasiūlyta rizikos grupių vaikų problemas spręsti kompleksiskai ir akcentuota, kad darbas su rizikos grupės vaikais būtų ne projektinis, o programinis.

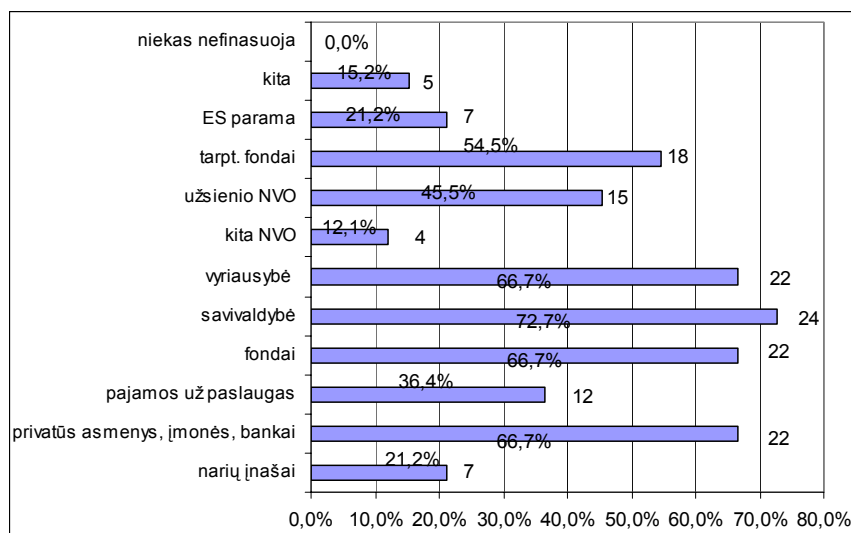
5. Pagrindinės Vilniaus NVO, dirbančių su rizikos grupės vaikais, problemos stiprinant socialinę sanglaudą

Respondentams buvo pateiktas klausimas su kokiais sunkumais susiduria dirbdami su rizikos grupės vaikais. 12 paveiksle pateikiami respondentų nurodyti sunkumai. Finansavimo stoka kaip didžiausią NVO, dirbančių su rizikos grupės vaikais nurodo 72,7% (24) respondentai. 60,6% (20) apklaustųjų mano, kad egzistuoja darbuotojų, savanorių trūkumas. 57,6% nurodo įstatymų netobulumus kaip kliūtį jų veikloje stiprinant socialinę sanglaudą.

12 pav. Sunkumai, su kuriais susiduria Vilniaus NVO, dirbančios su rizikos grupės vaikais

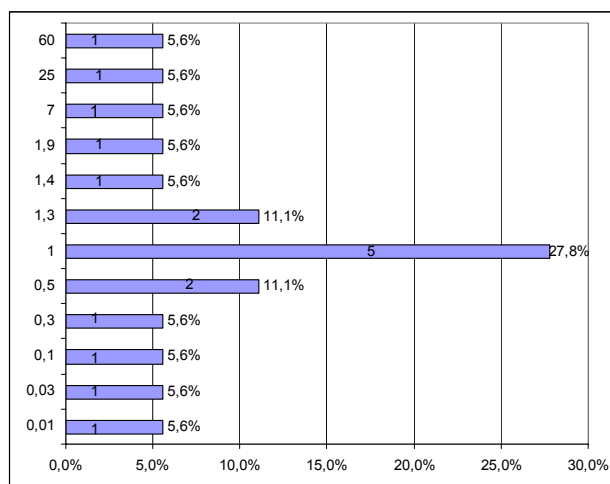
Tarp kitų problemų respondentai pastebi, kad yra nepakankamas vyriausybės dėmesys, trūksta apmokamų darbuotojų, neįmanoma įdarbinti kvalifikuotų darbuotojų, nes fondai neskiria pakankamai lėšų darbuotojų atlyginimams, darbe lydi nuolatinė įtampa ir didelis krūvis, neįgyvendinami įstatymai. Įdomu yra pažvelgti finansavimo pasiskirstymą pagal šaltinius, kurie pateikiami 13 paveiksle.

13 pav. Finansavimo šaltiniai

46 respondentai nurodo, kad juos finansuoja savivaldybė arba vyriausybė (72,7% ir 66,7%). Nemažą dalį lėšų NVO, dirbančios su rizikos grupės vaikais, gauna iš privačių asmenų, įmonių bankų (66,7%), fondų – 66,7%. Atsižvelgiant į tyrimo duomenis, galima išskirti, kad Vilniaus NVO, dirbančios su rizikos grupės vaikais naudojamosi tais pačiais finansavimo šaltiniais turi konkuruoti tarpusavyje, o valstybės skiriamos lėšos neužtikrina tęstinių rizikos grupės vaikų programų įgyvendinimo (Vietos valdžios ir NVO bendradarbiavimo skaidrumas, 2004, P. 74). Tyrimo duomenys rodo, kad finansavimo problema mažiau kankina tas NVO, kurios paremtos naryste. 21,2% (7) respondentų naudojami šiuo finansavimo būdu. Finansavimo stoka gilina ir mažas ES lėšų naudojimosi procentas – 21,2% (7). Tarp kitų finansavimo šaltinių (15,2%) nurodyti globos pašalpa, religinė institucija, įvairios programos, projektinis finansavimas.

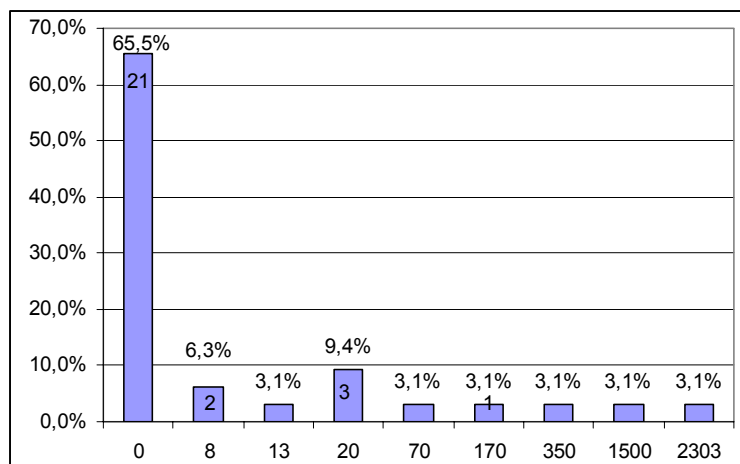
Prieš 2 metus priimtas įstatymas dėl 2% organizacijoms pajamų mokesčio pervedimo NVO, pakeitė situaciją. 2003 m. sumokėtų pajamų mokesčio paramai bei labdarai skirti 24,5 mln. Lt, o už 2004 m. – daugiau kaip 36 mln. Lt. Paramą iš beveik 370 tūkstančių gyventojų gavo apie 9 tūkst. paramos gavėjų. Daugiausia pinigų paramai ir labdarai skirta Vilniaus mieste – daugiau kaip 2,8 mln. Lt, Vilniaus rajono gyventojai skyrė 750 tūkst. Lt, kauniečiai – 1,8 mln. Lt (rajone – 0,685 mln.). Klaipėdos gyventojų indėlis į paramą ir labdarą – beveik 2,3 mln. Lt (rajono - 0,891 mln.) (<http://www.parama-labdara.lt>). 14 paveiksle pateikiami respondentų duomenys, nurodantys, kokią dalį jų biudžeto sudaro ta 2% organizacijai pervedamų pajamų mokesčio pinigų dalis.

14 pav. 2% organizacijai pervedamų pajamų mokesčio pinigų dalis

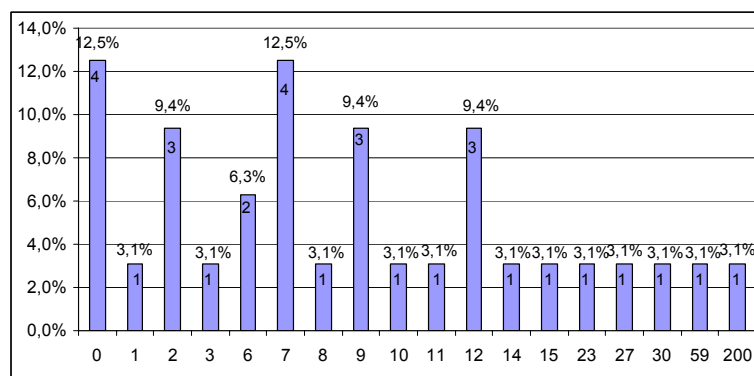
71% (22) NVO, dirbančių su rizikos grupės vaikais naudojami šia galimybe. Ir tai sudaro nuo 0,01% iki 60% organizacijos pajamų. Visai negauna – 29% (9). 2 respondantai nenurodė nieko. Pusei atsakiusių į klausimą respondentų (50%; 9) tai sudaro vidutiniškai nuo 0,5 iki 1,3% jų lėšų. Kitos Vilniaus NVO pasiskirsčiusios labai įvairiai. Yra organizacijų, kurių biudžetą 60% sudaro tokiu keliu ateinančios lėšos.

Tyrimų duomenys atskleidė kitus sunkumus, su kuriais susiduria Vilniaus NVO, dirbančios su rizikos grupės vaikais – darbuotojų ir savanorių trūkumas. 15 paveiksle išdėstytas respondentų pasiskirstymas pagal narių skaičių.

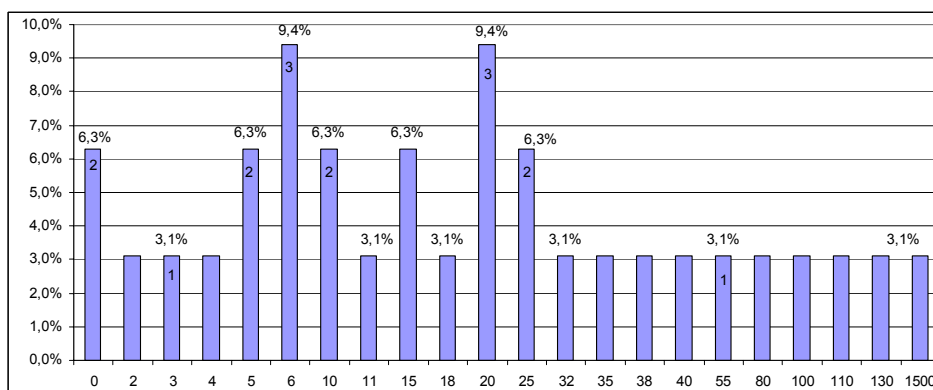
15 pav. Narių skaičius

65,6% (21) apklaustų Vilniaus NVO neturi narių, 18,8% (6) jų turi nuo 8 iki 20, o likusios 15,5% (5) nuo 70 iki 2303 narių. Tai daugiausia visuomeninės organizacijos ir asociacijos, kurios paremtos naryste. Apmokamų darbuotojų (žr. 16 pav.) neturi 12,5% (4), pusė respondentų 16 nuo 1 iki 10. Likusių NVO apmokamų darbuotojų skaičius gana įvairus – nuo 11 iki 200.

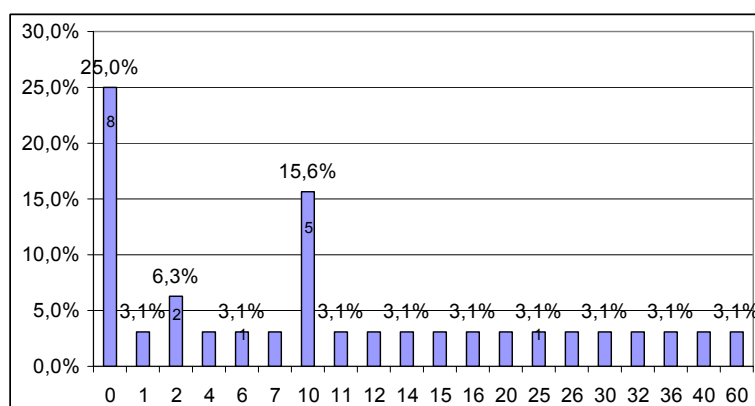
16 pav. Apmokamų darbuotojų skaičius

Savanorių pasiskirstymą pateikia 17 pav. Visai neturi savanorių 6,3% (2). Daugiausia jų nuo 2 iki 10 turi – 34,5% (10) respondentų.

17 pav. Savanorių skaičius

18 paveiksle pateikiamas studentų, atlikusių praktiką NVO, dirbančių su rizikos grupės vaikais. Net ketvirtadalis apklaustųjų (8) pareiškė, kad studentų praktikantų 2004-2005 metais neturėjo. 11 organizacijų jų turėjo iki 10. Pav. 9,3% respondentų nurodė kitų NVO veiklai su rizikos grupės vaikais pasitelkiamų žmogiškųjų išteklių.

18 pav. Praktiką atlikusių studentų skaičius

Tyrimo duomenys parodė, kad dažniausiai su darbuotojų ir savanorių trūkumo problema susiduria Vilniaus NVO, dirbančios su rizikos grupės vaikais, kurios neturi narių, nes jų veikla

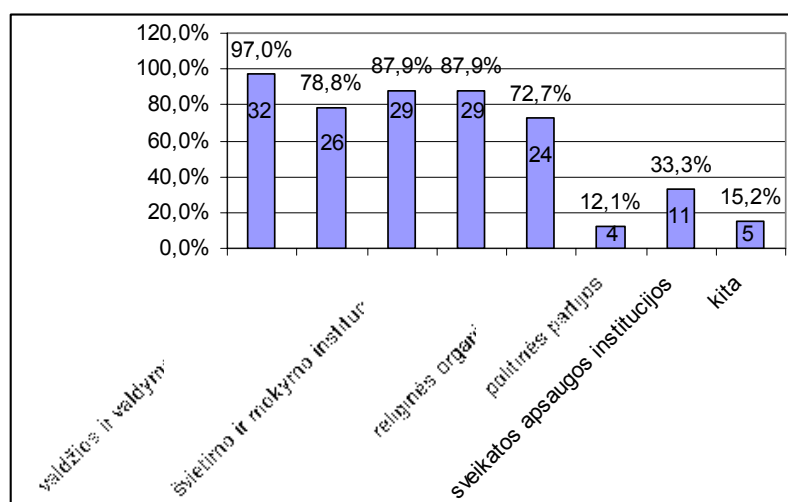
tuomet remiasi išskirtinai savanoriais arba apmokamais darbuotojais. Sąlyginai mažas studentų atliekančių praktiką skaičius.

Be jau minėtų problemų Vilniaus NVO nurodė ir kitas svarbias problemas. Viena iš jų valstybės finansavimo neskaidrumas, problemos su vyriausybe, neaiškus projektinis finansavimas, nuolatinė įtampa ir didelis krūvis.

Pagrindinės Vilniaus NVO, dirbančių su rizikos grupės vaikais problemos yra tradicinės: finansavimo stoka, įstatymų netobulumas. Bet Vilniaus NVO, dirbančioms su rizikos grupės vaikais, susiduria ir su darbuotojų ir savanorių stoka nei nepakankami ryšiai su savivaldybe.

6. Vilniaus NVO, dirbančių su rizikos grupės vaikais, bendradarbiavimas su kitomis institucijomis

Daugelis ankstesnių tyrimų ir studijų pabrėždavo NVO ir savivaldybių bendradarbiavimo sunkumus. Paskutinio NVO tyrimo duomenimis su valdžios institucijomis bendradarbiauja 74% NVO (Trečiojo sektoriaus institucijų situacija Lietuvoje, 2005). Net 97% (32) tyrimo respondentų nurodė bendradarbiaujantys su valstybės ir valdžios institucijomis. Gana aukštas bendradarbiavimo procentas ir su daugeliu kitų partnerių – su kitomis NVO, su švietimo ir mokslo institucijomis, su religinėmis bendrijomis (žr. 19 pav.). NVO, dirbančių su rizikos grupės vaikais, bendradarbiavimo su valstybinėmis institucijomis pagrindinė forma – finansavimas.

19 pav. Respondentų bendradarbiavimo pasiskirstymas

Ankstesnių NVO tyrimų duomenimis (50 NVO kokybinis tyrimas, 1998) NVO akcentuodavo turinčios bendradarbiavimo sunkumų su kitomis institucijomis. Kaip išskirtinį atvejį galima būtų išskirti politines partijas. Su jomis bendradarbiauja tik 12,1% (4) Vilniaus NVO, dirbančių su rizikos grupės vaikais. Tyrimas atspindi bendrą situaciją, pavyzdžiui, paskutiniai visuomenės nuomonės ir rinkos tyrimų centro „Vilmorus“ pateikti duomenys parodė, kad politinių

partijų reitingas visuomenėje siekia vos 5,4%, kai tuo tarpu didžiausias reitingą užimančių švietimo institucijų – 65,6%.

7. Rizikos grupės vaikų apibūdinimo problema

Tyrimo respondentams, Vilniaus NVO, dirbančioms su rizikos grupės vaikais, buvo pateiktas atviras klausimas, pagal kurį jos turėjo apibūdinti, kokius vaikus jos laiko rizikos grupės vaikais. Į šį klausimą atsakė 81,8% (27) respondentų. Dauguma jų išvardino tas rizikos vaikų grupes, su kuriomis jos dirba.

Didžioji respondentų skaičiaus dalis (15) nurodo, jog rizikos grupės vaikai – tai vaikai, kurių rizika susijusi su jų šeima: socialinės rizikos, nepilnų, probleminių (asocialių) šeimų vaikai, šeimų išgyvenančių krizes (skyrybos, nedarbas, skurdas, priklausomybės (alkoholis, narkotikai), liga, netektis, gyvenamosios vietos pakeitimas, šeimos, neturinčios socialinių įgūdžių).

Kiti respondentai (6) mano, kad rizika yra susijusi su globa susijusi rizika: neturintys tėvų, našlaičiai, gatvėje palikti vaikai, vaikai, gyvenantys globos įstaigose, vaikai benamiai.

Dalis respondentų (5) išskyrė su ypatinga rizika susijusius vaikus: skurdą išgyvenantys vaikai, gatvės vaikai, vaikai didesnę laiko dalį praleidžiantys gatvėje, vaikataujantys vaikai, vaikai su priklausomybėmis (alkoholis, narkotikai, rūkalai, vartojantys psichotropines medžiagas), nukentėję nuo fizinio, psichologinio smurto ir seksualinės prievartos, vaikai, įtraukti į prostituciją, vaikai, padarę teisėtvarkos prasižengimus, pasižymintys agresyviu elgesiu, lengvai pasiduodantys asocialios aplinkos įtakai.

4 respondentai nurodė su mokykla susijusią riziką: nelankantys mokyklos, neturintys popamokinio užimtumo, nemotyvuoti vaikai. Paminėta ir etninių mažumų vaikų rizikos grupė – romų vaikai.

Pora respondentų išskyrė visuomenės atžvilgiu išgyvenančius socializacijos problemas vaikus: besiburiančius į grupes, kurių veikla yra socialiai nepriimtina, vaikus, turinčius psichologinių problemų ar turinčius nepakankamus socialinius įgūdžius bei sunkiai adaptuojančius visuomenėje.

NVO nurodyta ir su sveikata susijusi rizika: negalios, silpnos sveikatos, emocinių ir elgesio sutrikimų vaikai, vaikai, sergantys lėtinėmis ligomis.

Nauja tai, kad buvo nurodyta neįtraukta rizikos grupė kaip antai vaikai, turintys šeimoje amžiaus skirtumo su tėvais problemų.

Šios respondentų išskirtos rizikos vaikų grupės atspindi bendrą Lietuvos situaciją. Tyrimo duomenys atskleidė specifinę rizikos grupę, kuri neįtraukta į statistikas tiriant tokius vaikus.

Buvo pateikti du išsamesni rizikos grupės vaikų aptarimai. Vienas iš jų rizikos grupės vaikus apibūdina kaip „vaikus, kurie dėl savo artimųjų ar savo pačių psichologinių, ar dėl šeimos socialinių ypatumų išgyvena sunkumus, trikdančius sveiką ir produktyvų asmenybės augimą ir vystymąsi“. Kitas išsamesnis, tačiau kiek sudėtingas savo struktūra apibrėžimas sako, kad „rizikos grupės vaikas - tai vaikas, kuris dėl išorinių (šeima, mokykla, skurdas) ir vidinių (psichologinės, intelekto, socialinės) priežasčių negali ir nepajėgia savo gyvenimo ir mokymosi aplinkoje pozityviai išspręsti ar natūralių ryšių dėka gauti iš tos aplinkos pagalbą išskylančių sunkumų atvejais“.

Atliekant tyrimą, nebuvo rasta vieningo rizikos grupės vaikų apibrėžimo. Tyrimo duomenys atskleidė rizikos grupės vaikų sampratos įvairovę.

Hipotezė teigianti, kad nėra vieningos rizikos grupės vaikų sampratos pasitvirtino. Egzistuoja pavieniai atskirų Vilniaus NVO, dirbančios su rizikos grupės vaikais, nebendradarbiauja su valstybinėmis institucijomis Vilniaus NVO, dirbančių su rizikos grupės vaikais, bandymai konkrečiai apibrėžti tokius vaikus.

IŠVADOS

1. Atlikus literatūros šaltinių analizę, paaiškėjo, kad NVO, dirbančių su rizikos grupės vaikais, veikla yra mažai tyrinėta Lietuvoje. NVO veikla nepakankamai teisiškai sureguliuota, nėra aiškios valstybinės NVO koncepcijos, nusistovėjusių finansavimo ir bendradarbiavimo mechanizmų.
2. Tyrimas atskleidė, kad Vilniaus NVO, dirbančių su rizikos grupės vaikais, veikla stiprinant socialinę sanglaudą yra reikšminga visuomenei, nes vykdo prevencinio pobūdžio veiklą (75,8%; 28); rizikos grupės vaiko šeimai, kadangi teikia įvairias kompleksines socialines paslaugas, kurios apima ne tik rizikos grupės vaikus, bet ir jų šeimą (75,8%; 28); specialistams – 66,7%; (22) jų įtraukiami į vykdomą veiklą.
3. Tyrimo metu gauti duomenys rodo, kad Vilniaus NVO, dirbančios su rizikos grupės vaikais neturi vieningos rizikos grupės vaikų sampratos. Tai apsprendžia, jog dirbant su tos pačios grupės vaikais yra taikomi skirtingi veiklos metodai, taip pat kai kurie vaikai neįtraukiami į rizikos grupę. Egzistuojančią sampratą įvairovę iliustruoja atskiri NVO bandymai apibrėžti tas rizikos vaikų grupes, su kuriomis yra dirbama organizacijoje. Tyrimo duomenys atskleidė ir naują specifinę vaikų rizikos grupę – vaikus, turinčius šeimoje amžiaus skirtumų su tėvais problemų.
4. Tyrimas parodė, kad Lietuvos Respublikos Vyriausybės požiūris į NVO, dirbančias su rizikos grupės vaikais, yra nepalankus tokioms Vilniaus NVO, nes lėtai keičiasi Vyriausybės požiūris į NVO ir jų vaidmuo nėra tinkamai įvertinamas. Vyriausybės nepalankumą minėtų NVO atžvilgiu lemia ir tai, kad rizikos grupės vaikai nėra laikomi socialinės politikos prioritetu, biudžete nėra jiems išskirtos atskiros finansavimo eilutės, nėra realios šeimos politikos, remiamasi populistiniais poelgiais ir labdara vengiant rimtų diskusijų, valstybės programos ir strategijos neparemtos finansavimu, nėra jų tęstinumo, trūksta koordinavimo.
5. Tyrimas atskleidė, kad Vilniaus NVO, dirbančios su rizikos grupės vaikais savo veikloje be įprastų finansavimo, įstatymų netobulumų sunkumų susiduria su darbuotojų ir savanorių trūkumo problema, nes fondai neskiria pakankamai lėšų darbuotojų atlyginimams, o esamų darbuotojų krūviai dideli. Tyrimas taip pat parodė, kad 97% minėtų organizacijų bendradarbiauja su valstybinėmis institucijomis. Šio bendradarbiavimo pagrindinė forma – finansavimas, teikiamas NVO.

REKOMENDACIJOS

1. Siekiant efektyvesnės NVO, dirbančių su rizikos grupės vaikais, veiklos stiprinant socialinę sanglaudą – rekomenduojama NVO:
 - 1) suformuoti vieningą rizikos grupės vaikų sampratą, apimančią visus rizikos grupės vaikus, pabrėžiant jų teisę į socialines paslaugas, padedančias išėiti iš rizikos;
 - 2) sujungti Vilniaus NVO, dirbančių su tos pačios rizikos grupės vaikais, patirtį ir įsteigti socialinių darbuotojų, dirbančių su rizikos grupės vaikais metodinį centrą, taip užtikrinant dalijimąsi patirtimi ir paslaugų kokybės kėlimą;
 - 3) pritraukti daugiau savanorių ir studentų, atliekančių praktika; tai būtų galima padaryti per glaudesnę bendradarbiavimą su mokslo institucijomis, ruošiančiomis atitinkamus specialistus – taip maksimaliai mobilizuojant šiuos žmogiškuosius išteklius dirbant su rizikos grupės vaikais;
 - 4) siekiant atskleisti rizikos grupių vaikų problemas, plačiau informuoti visuomenę apie rizikos grupės vaikus ir jų atžvilgiu vykdomą NVO veiklą;
2. Siekiant užtikrinti nenutrūkstamą NVO socialinių paslaugų teikimą rizikos grupės vaikams siūloma politikams:
 - 1) formuojant vaikų politiką, išskirti biudžete atskirą eilutę, kuria būtų remiami vaikai;
 - 2) įstatymais sutvirtinti NVO, dirbančių su rizikos grupės vaikais, pozicijas suteikiant joms vienodą statusą kaip ir valstybinėms institucijoms, dirbančioms su šiais vaikais;
 - 3) konstruktyviai bendradarbiauti su NVO, dirbančiomis su rizikos grupės vaikais ir palaikyti jas;
3. Siekiant geriau ištirti Vilniaus NVO, dirbančių su rizikos grupės vaikais, veiklos specifiką – rekomenduojama:
 - 1) atlikti Vilniaus NVO, dirbančių su rizikos grupės vaikais, kokybinį tyrimą;
 - 2) ištirti rizikos grupės vaikų socialinius poreikius ir požiūrį į Vilniaus NVO, dirbančias su rizikos grupės vaikais;
 - 3) įvertinti Lietuvos politikų lūkesčius Vilniaus NVO, dirbančių su rizikos grupės vaikais atžvilgiu.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Teisiniai aktai:

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės žinios. 1992, Nr. 33-1014.
2. Lietuvos policijos generalinio komisaro 2001 m. gegužės 10 d. įsakymo Nr. 194 „Dėl Nepilnamečių reikalų policijos pareigūno tarnybinės veiklos instrukcijos patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2001, Nr. 41-1445.
3. Lietuvos Respublikos asociacijų įstatymas // Valstybės žinios. 1996, Nr. 25-745.
4. Lietuvos Respublikos Seimo 2003 m. gegužės 20 d. nutarimas IX – 1569 „Dėl vaiko gerovės valstybės politikos koncepcijos patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2002, Nr.52-2316.
5. Lietuvos Respublikos socialinių paslaugų įstatymas // Valstybės žinios. 1996, Nr. 104-2367.
6. Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas // Valstybės žinios. 1996, Nr. 33-807.
7. Lietuvos Respublikos valstybės ilgalaikės raidos strategija // Valstybės žinios. 2002, Nr. 113-5029.
8. Vaiko teisių konvencija // Valstybės žinios. 1995, Nr. 60-1501.

Literatūra:

9. 50 Lietuvos NVO kokybinis tyrimas. Tyrimo ataskaita. – Vilnius: NIPC, 1998.
10. Bernotas D., Guogis A. Socialinės politikos modeliai: dekomodifikacijos ir savarankiškai dirbančiųjų problemos. – Vilnius: LTU, 2003.
11. Colozzi I., Bassi A. Da terzo settore a imprese sociali. – Roma: Carocci Faber, 2003.
12. Dobravolskas A. Lietuvos patirtis ir rezultatai įgyvendinant nacionalinį kovos su skurdu veiksmų planą // NVO vaidmuo mažinant skurdą ir socialinę atskirtį Lietuvoje: Tarptautinės konferencijos medžiaga. – Vilnius, 2005-10-26.
13. Dromantienė L. NVO vaidmuo stiprinant socialinę sanglaudą // Socialinis darbas, 2003, Nr. 2 (4). P. 17-26.
14. European Commission Communication to the Council, the European Parliament, the Economic and Social Committee and the Committee of the Region, Draft Joint Report on Social Inclusion (Com [2001] 565 final),2001.
15. Europos Sąjungos enciklopedinis žodynas/sudaryt. Vitkus G. – Vilnius: Eugrimas, 2002.
16. Evers E., Laville J. L. The third sector in Europe. – Northampton: Edward Elgar, 2004.
17. Giddens A. Sociologija. – Vilnius: Poligrafija ir informatika, 2005.
18. Grigas R. Sveikinimo žodis // NVO vaidmuo mažinant skurdą ir socialinę atskirtį Lietuvoje: Tarptautinės konferencijos medžiaga. – Vilnius, 2005-10-26.

19. Guogis A. Globalizacijos poveikis socialinei apsaugai ir socialinei atskirčiai // Politologija, 2004, Nr.4 (36), P. 78-110.
20. Guogis A., Bernotas D., Ūselis D. Lietuvos politinių partijų samprata apie socialinę apsaugą. – Vilnius: Eugrimas, 2000.
21. Idėjų žodynas. – Vilnius: Alma litera, 2002.
22. Ignatavičienė S., Žukauskienė R. Rizikos grupės vaikai. – Vilnius: Leidybos centras, 1999.
23. Ilgius V. Svarbiausios NVO veiklos teisinės/politinės problemos ir galimi jų sprendimo būdai // NVO veiklos ypatumai nacionalinėje ir tarptautinėje teisėje: Mokslinės konferencijos medžiaga. – Vilnius: Eugrimas, 2002, P. 10-14.
24. Jočienė D. NVO teisinė padėtis ir veikla tarptautinėje teisėje // NVO veiklos ypatumai nacionalinėje ir tarptautinėje teisėje: Mokslinės konferencijos medžiaga. – Vilnius: Eugrimas, 2002, P. 15-28.
25. Jonynienė Ž. Socialinis darbas vaiko teisių apsaugos tarnyboje: Paskaitų konspektas. – Vilnius: M. Romerio universitetas, 2004-2005. P. 2-10.
26. Kurienė A., Pivorienė R. V. Būkime atidūs – vaiką ištiko bėda. – Vilnius: SOS vaikų kaimų Lietuvoje draugija, 2000.
27. Kvieskienė G. Pozityvioji socializacija. – Vilnius: VPU, 2005.
28. Lazutka R. Vaikų globos kaštai Lietuvoje. – Vilnius: Socialinių ir ekonominių tyrimų institutas, 1999
29. Lietuvos gyventojų politikos strategijos metmenys. – Vilnius: Socialinių tyrimų institutas, 2004.
30. Lietuvos Respublikos NVO Komentaras. – Vilnius: UNICEF, 2000.
31. Lietuvos vaikai 2003. – Vilnius: Statistikos Departamentas, 2004.
32. Lunaria. Il terzo settore in Europa: teorie ed analisi. – Roma: Universita Sapienza, 1998.
33. Matonytė I., Zdanavičius A. Pilietinės visuomenės problemos. Atvejo studija. Kauno regiono NVO // Viešosios politikos studijos, 2002 2 (3), P. 1-42.
34. NVO komentaras II-III jungtinės ataskaitos dėl JT vaiko teisių konvencijos įgyvendinimo Lietuvoje. – Vilnius: VPU, 2005.
35. Poviliūnas A. Pilietinė visuomenė // Žmogaus socialinė raida. – Vilnius: Homo faber, 2001, P. 43-61.
36. Praktinis vadovas Lietuvos NVO. – Vilnius: NIPC, 1998.
37. Pranešimas apie žmogaus socialinę raidą Lietuvoje 2002-2003 m. – Vilnius: JTVP/SPG/ALF, 2003.
38. Rubin A., Babbie E. Research methods for social work. – California: Brooks/Cole publishing company, 1993.

39. Sakalauskas G. Vaiko teisių apsauga Lietuvoje. – Vilnius: Vaiko teisių informacijos centras, 1999.
40. Sysas A. Sveikinimo žodis // NVO vaidmuo mažinant skurdą ir socialinę atskirtį Lietuvoje: Tarptautinės konferencijos medžiaga. – Vilnius, 2005-10-26.
41. Social inclusion and human development I. – SPG/LTU, Vilnius, 2002-2003.
42. Socialinė apsauga. Tikslas, reikšmė, įtaka ir organizacinė struktūra. – Kelnas: Vokietijos draudimo teorijos ir praktikos bendrovė, 1998.
43. Socialinio darbo pradžiamokslis. – Utenos kolegijos Sveikatos priežiūros ir socialinės rūpybos fakultetas, 2004.
44. Stankūnienė V., Jonkarytė A., Mikulionienė S., Mitrikas A. A., Maslauskaitė A. Šeimos revoliucija? Iššūkiai šeimos politikai. – Vilnius: Socialinių tyrimų institutas, 2003.
45. Šeimos teisė. Vaiko teisių apsauga. – Vilnius: Mūsų saulužė, 2003.
46. Šimašius R. Ne pelno organizacijos: reglamentavimas Lietuvoje ir Vakarų patirtis. – Vilnius: NIPC, 1999.
47. Šimašius R. NVO reglamentavimo pokyčiai Lietuvoje // NVO veiklos ypatumai nacionalinėje ir tarptautinėje teisėje: Mokslinės konferencijos medžiaga. – Vilnius: Eugrimas, 2002, P. 29-31.
48. Taljūnaitė M. Pilietybė ir socialinė Europos integracija. – Vilnius: M. Romerio universitetas, 2005.
49. The Council of Europe. Activities and achievements, 2001.
50. Tocqueville A. Apie demokratiją Amerikoje. – Vilnius, Amžius, 1996.
51. Vadapalas V., Jočienė D. NVO tarptautinėje ir ES teisėje. – Vilnius, Eugrimas, 2001.
52. Vaikas, ekonomika ir Europos Sąjunga – siekiant vaikams palankios politikos. – Vilnius: Vaiko teisių informacijos centras, 2001.
53. Vaikų teisės. Nuostatų įgyvendinimas. – Vilnius: Vaiko teisių informacijos centras, 2002.
54. Vėsaitė B. NVO ir savivaldybių santykiai // IV Lietuvos NVO forumas. – Vilnius, 1997-09-26.
55. Viešojo sektoriaus institucijų administravimas / autorių kolektyvas – LTU, 2002.
56. Vietos valdžios ir NVO bendradarbiavimo skaidrumas, Tarptautinė aukštoji vadybos mokykla (ISM), 2004.
57. Zaleskienė I. Asmuo, visuomenė ir valstybė. Socialinė atskirtis // Pranešimas apie žmogaus socialinę raidą Lietuvoje. – Vilnius: JTVP, SPG, 1998.
58. Žalimienė L. Socialinės paslaugos. – Vilnius: VU Specialiosios psichologijos laboratorija, 2003.

Šaltiniai internete:

59. Ataskaitos apie Lietuvos Respublikos strategijas // <http://www.socmin.lt/index.php?1474735888>; prisijungimo laikas: 2005-09-06.
60. Dobravolskas A. Skurdas ir socialinė atskirtis Lietuvoje // Konferencijos medžiaga – Vilnius, 2002, <http://www.lrinka.lt/Pranesim/Dobravolskas.ppt>; prisijungimo laikas: 2004-11-04.
61. Europa ir vaikai // Europos Tarybos informacijos biuro svetainė. – http://www.etib.lt/site_files/Europos%20politika%20del%20vaiku/2politika%20del%20vaiku.doc; prisijungimo laikas: 2005-08-30.
62. Europos Sąjunga ir politika dėl vaikų // <http://www.etib.lt/?s=leidiniai&item=13&lang=lt>; prisijungimo laikas: 2005-10-04.
63. Europos Taryba. Nauja socialinės sanglaudos strategija // www.socmin.lt; prisijungimo laikas: 2005-01-20.
64. Gyventojų parama nevēluoja // <http://www.parama-labdara.lt/article.php?smid=25>; prisijungimo laikas: 2005-11-16.
65. Informacija apie vaikus // <http://www.std.lt/lt/news/view/?id=1268>; prisijungimo laikas: 2005-11-08.
66. Ypatingas atvejis: žmonės gatvėje. Integracijos galimybės, 2001 // <http://www.kvieskiene.lt>.
67. JT Vaiko teisių konvencijos įgyvendinimo II-III jungtinė ataskaita // <http://www.undp.lt/lt/?id=29>; prisijungimo laikas: 2004-06-25.
68. JT Vaiko teisių konvencijos įgyvendinimo įžanginė (pirmoji) ataskaita // <http://undp.lt/lt/?id=29>; prisijungimo laikas: 2004-10-11.
69. Kuitniauskas M. Socialinė atskirtis – skurdo ištakos // <http://www.sociumas.lt/Lit/Nr21/atskirtis.asp>; prisijungimo laikas: 2005-09-16.
70. Kviesulytė E. Homoseksualioje auginančioje vaikus šeimoje išskylančios problemos, susijusios su tėvų pasirinktu homoseksualių gyvenimo būdu // Vaikas ir šeima bendruomenėje: Konferencijos medžiaga. – Vilnius, 2004-11-01.
71. Leliugienė M. Lietuvoje gresia socialinis skandalas // http://www.bernardinai.lt/index.php?exp=1&s_id=133&n_id5795&lang=lt; prisijungimo laikas: 2004-09-14.
72. Lietuvoje pirmą kartą pateikiama išsami socialinės atskirties analizė // <http://www.undp.lt>; prisijungimo laikas: 2005-10-08.
73. Matomi, bet negirdimi: JK tyrimas // http://www.jppl.vvspt/docs/PSO_UNAIDS_UNFRA_Matomi_bet_negirdimi.pdf; prisijungimo laikas: 2004-12-21.

74. Mikalauskaitė A., Vaiko socialinės gerovės programa // Vaikų skurdas: kas atsakingas?: Tarptautinės konferencijos medžiaga. – Vilnius: 2005, http://www.gelbvaik.lt/lt/publications/other_publications; prisijungimo laikas: 2005-05-21.
75. Nazarovas A. NVO svarba sprendžiant socialines problemas Lietuvoje // Socialinių paslaugų teikimo reformos koncepcija.– Vilnius: 2003, <http://www.socmin.lt>; prisijungimo laikas: 2004-04-20.
76. NVO kovojančių prieš skurdą svetainė. – <http://www.skurdas.lt/index.php?contentID=61>; prisijungimo laikas: 2005-11-23.
77. Orlova L. Pilietinė visuomenės raida Lietuvoje // <http://www.infovi.vu.lt/students/darbai/pilvis-99.htm>; prisijungimo laikas: 2004-05-30.
78. Pedagoginės psichologinės pagalbos modelis // http://www.smm.lt/veiklos_planai_ir_programos/docs/2003modelis.doc; prisijungimo laikas: 2005-06-18.
79. Snieškienė D. Skurdo mažinimo ideologijos Lietuvos skurdo mažinimo politikoje // Vaikų skurdas: kas atsakingas?: Tarptautinės konferencijos medžiaga. – Vilnius: 2005, http://www.gelbvaik.lt/lt/publications/other_publications; prisijungimo laikas: 2005-05-21.
80. Socialinės paramos centro svetainė // <http://mail.spcentras.lt/spc/index.php?m=37>; prisijungimo laikas: 2005-10-05.
81. Trečiojo sektoriaus institucijų situacija Lietuvoje. – Vilnius: 2005, http://www.nisc.lt/doc/Treciojo_sektoriaus_instituciju_situacija_Lietuvoje1.pdf; prisijungimo laikas: 2005-11-03.
82. Vaiko teisių kontrolieriaus įstaigos svetainė // <http://vaikams.lrs.lt>; prisijungimo laikas: 2005-02-12.
83. Vaikų ir jaunimo reikalų tarybos svetainė. – <http://www3.lrs.lt/cgi-bin/preps2?Condition1=259998&Condition2=>; prisijungimo laikas: 2005-09-07.
84. Vilniaus miesto savivaldybės bendrojo lavinimo mokyklų tinklo pertvarkos 2005-2012 metų bendrojo plano projektas // http://www.vilnius.lt/svietimas/MTP/2005-2012_bendrasis_planas.pdf; prisijungimo laikas: 2005-11-14.
85. Vilniaus miesto Socialinės paramos centro svetainė. – <http://www.vilnius.lt/new/vadovybe.php?open=637&mid=%7Blt;3;273%7D>; prisijungimo laikas: 2005-10-24.

THE ACTIVITY OF VILNIUS NON-GOVERNMENTAL ORGANIZATIONS WORKING WITH CHILDREN AT RISK IN STRENGTHENING SOCIAL COHESION

SUMMARY

The activity of Vilnius non-governmental organisations (NGO's) working with children at risk while strengthening social cohesion is analysed in the research work. The problems of children at risk are multiplying and public institutions need help of NGO's. General characteristics of NGO's are reviewed and systematised in the theoretical part of the work. The legal regulation and topics of activity in strengthening social cohesion are presented in this part as well. Besides the analysis of social exclusion and its factors, the situation of children at risk in Lithuania is described and the politics of Lithuanian government in regard to children at risk is discussed. The supply and strategies of social services in Lithuania are also presented in the research work.

The analysis of literature sources showed that the activity of NGO's working with children at risk has not been explored much. The quantitative research has revealed the main characteristics of Vilnius NGO's working with children at risk. It also showed the importance of the activity of these NGO's in preventive work and in supplying various complex social services to children at risk and their families. Parents as well as professionals were involved in this activity. The research has helped to clarify that Vilnius NGO's face some problems while working with children at risk – financing difficulties, the lack of volunteers and employees and imperfections of laws. Little cooperation between organisations under research and politicians was revealed by the research too. The research showed that the main form of cooperation between public institutions and NGO's is financing. Moreover, it exhibited unfavourable attitude of the Government of the Republic of Lithuania towards NGO's working with children at risk. Finally, it was noticed that Vilnius NGO's working with children at risk do not have a common conception of children at risk.

The conclusions are drawn from the research results and presented in the final part of the research work. The recommendations concerning efficiency of activity of Vilnius NGO's working with children at risk and attitude of the politicians towards activities of NGO's and children at risk are given in the research work as well. Finally, some proposals concerning further research work in this area are put forward in the research work.

Key words: child's welfare, children at risk, social exclusion, social cohesion, strengthening social cohesion, politics in regard to children, welfare state, NGO, NGO's working with children, activity of NGO's.

SUTRUMPINIMAI

ES – Europos Sąjunga

ET – Europos Taryba

JT – Jungtinės Tautos

JTVP – Jungtinių Tautų vystymo programa

LPF – Lietuvos paramos fondas

LR – Lietuvos Respublika

NIPC – Nevyriausybinų organizacijų informacijos ir paramos centras

NVO – nevyriausybinė organizacija

PSO – Pasaulinė sveikatos organizacija

RUL – Respublikinė universitetinė ligoninė

SADM – Socialinės apsaugos ir darbo ministerija

SIC – Socialinės informacijos centras

SPG – Socialinės politikos grupė

UNICEF – Jungtinių Tautų tarptautinis vaikų fondas

VO – visuomeninė organizacija

VŠĮ – viešoji įstaiga

VTAT – Vaiko teisių apsaugos tarnyba

PRIEDAI

1 priedas

Lentelė. Pagrindiniai NVO principai

Principas Autoriai	asociacijų- kolegialumo	savanoriškumas	socialinis kooperavimasis	pilietinis pagrindas	ne pelno subjektai
Lesteris M. Salomonas	savivaldumas institucine prasme atskirtos nuo valdžios	savanoriškumas	institucionaliz uotumas	pilietinė visuomenė	neskirstomas pelnas
S. Osborne	nepriklausomybė nuo valdžios kontrolės kolegialus valdymas	savanoriškumas	formali struktūra	visuomenės vertybės	negali skirstyti pelno
Lietuviškas modelis	prigimtinė nepriklausomybė nuo valdžios institucijų savivalda demokratiškas sprendimų priėmimas	savanoriškumas	organizacinė forma (užregistruotas juridinis asmuo)	tarnavimas visuomenės labui filantropija	ne pelno paskirstymo principas
Europos Sąjungos Komisijos komunikatas (1999)	nepriklausomos (ypač nuo vyriausybės ir kt. viešosios valdžios)	savanoriškumas	nuo grynai neformalių judėjimų (veikiančių <i>ad hoc</i> principu) skiriasi laipsniu	nesuinteresuotum as filantropija aktyvumas visuomenėje tarnauja visuomenės gerovės kūrimui	nesiekia pelno

2 priedas

Lentelė. Pagrindinės vaiko teisių apsaugą ir priežiūrą užtikrinančios valstybinės institucijos

pavadinimas	įsteigimo metai	pavaldumas	struktūra	uždaviniai
Vaikų reikalų taryba	1996 m. balandžio 30 d.	Prezidento	10 NVO ir 6 valst. institucijų atstovai	vaikų teisių politikos formavimas
Šeimos ir vaikų reikalų komisija	1997 m. vasario 25 d.	LR Seimo	10 Seimo narių	vaiko teisių įstatymų įgyvendinimas
Vaikų teisių apsaugos kontrolieriaus tarnyba	2000 m. rugsejo 1 d	LR Seimo	Vaiko teisių apsaugos kontrolierė, atstovė spaudai ir 7 patarėjai	tiesioginė vaiko teisių kontrolė , priemonių siūlymas Seimui
Valstybės vaiko teisių ir apsaugos ir įvaikinimo tarnyba	2000 m. balandžio 1 d.	SADM	direktorė, pavadootoja, 5 vyresnieji specialistai, 1 specialistė.	įvaikintojų apskaita, įvaikinimo koordinacija, kontrolė
Vaikų teisių apsaugos tarnybos	1993-1994 m.	Savivaldybės	Vilniaus m. savivaldybėje dirba 13 specialistų +23 mikrorajonuose	prevencinis darbas su tėvais, beglobiais vaikais, įvaikinimas, vaikų konsultavimas, interesų gynimas ir atstovavimas teisme
Valstybinė jaunimo reikalų taryba	1996m. spalio 7 d.	SADM	6 valst. institucijų ir 6 NVO nariai	pasiūlymai dėl valstybinės jaunimo politikos įgyvendinimo

3 priedas

Strategijos rizikos grupės vaikams Lietuvoje

1. Vaiko gerovės valstybės politikos koncepcija (2004-2012 m.).

Tikslas – sukurti prielaidas visų Lietuvoje gyvenančių vaikų gerovei – sudarant vaikui sąlygas gyventi visavertį gyvenimą, užtikrinant jo teisę į apsaugą, aprūpinimą ir dalyvavimą visuomenės gyvenime.

Priemonės – numatomos ilgalaikės valstybės politikos strateginės priemonės bei lėšos šių priemonių įgyvendinimui.

NVO įtraukimas – numatomas kaip partneris teikiant socialines paslaugas vaikams.

2. Nacionalinė NVO vaikų dienos centrų 2002-2004 m. programa.

Tikslas – spręsti socialiai silpnų, probleminių šeimų bei jose augančių vaikų problemas.

Priemonės – iš valstybės biudžeto buvo skirta 2002 m. – 600 tūkst. (iš 49 organizacijų finansuotos 40), 2003 m. – 1,9 mln. (iš 79 – 68) , 2004 m. – 1,7 mln. (80 organizacijų), nors NVO prašė 6 mln. 2002 m. įvairias socialines paslaugas gavo 1217 vaikų bei 932 šeimos, atitinkamai 2003 m. – 2152 vaikų ir 2070 šeimų. Programos vykdytojai – NVO.

3. Nacionalinė vaikų dienos centrų 2005-2007 m. programa.

Tikslas – teikti socialines, ugdymo paslaugas socialinės rizikos šeimoms ir jose augantiems vaikams siekiant sudaryti galimybes vaikams augti šeimoje.

Priemonės – 2005 m. paskirta 2,6 mln. Lt.

NVO įtraukimas – programos vykdytojai kartu su kitais valstybiniais dienos centrais.

4. Nacionalinės narkotikų kontrolės ir narkomanų prevencijos 1999-2003 m. programa.

Tikslas – kovoti su plintančia narkomanijos problema.

Priemonės – skirta 3054 tūkst. Lt. Įsteigtos 11 ilgalaikių narkomanų reabilitacijos bendruomenių ir 7 dienos centrai. Mokyklose įsteigti socialinių pedagogų etatai. Tai daugiau šviečiamoji programa, nes realiai nesukurta vaikų, turinčių priklausomybes reabilitacija, nepakankamai vystomos paauglių užimtumo programos, pasitenkinama mokymu, seminarais vaikams ir jų tėvams.

NVO įtraukimas – paremti 117 projektų, kuriuos pateikė įvairios NVO.

5. Prekybos žmonėmis ir priverstinės prostitucijos kontrolės 2002-2004 m. programa.

Tikslas – siekiama sukurti

Priemonės – 2002-2003 m. finansuoti 12 NVO projektų už 287 tūkst., 2004 m. – 290 tūkst. Lt.

NVO įtraukimas – NVO laiko šią programą realiai neveikiančia, nes iki šiol nepradėta ruošti prekybos žmonėmis reintegracijos ir reabilitacijos programa (moralinis palaikymas, psichologinė ir medicininė pagalba, juridinės konsultacijos, aprūpinimas medikamentais, asmens dokumentų tvarkymas, nukentėjusiųjų interesų atstovavimas visais lygiais, mokymosi klausimai, gyvenamoji vieta, specialybės įsigijimas, įsidarbinimas ir kita.

6. Žmonių su negalia socialinės integracijos programa (2003-2004 m.).

Tikslas – siekiama sukurti

Priemonės – 2003 m. finansavo 30 organizacijų už 23 mln. Lt. 2004 m. – 25 mln. Lt.

NVO įtraukimas – programos vykdytoja per Lietuvos invalidų reikalų tarybą.

7. Nacionalinė 2000-2004 m. programa prieš vaikų komercinį seksualinį išnaudojimą ir seksualinę prievartą.

Tikslas – padėti vaikams, nukentėjusiems nuo seksualinės prievartos ar komercinio seksualinio išnaudojimo paremiant valstybės ir savivaldybių įstaigų bei NVO, teikiančių pagalbą vaikams, nukentėjusiems nuo seksualinės prievartos ar komercinio seksualinio išnaudojimo projektus.

Priemonės – daugiau šviečiamojo ir specialistų rengimo pobūdžio: buvo atliekami tyrimai, rengiami mokymai, metodinės medžiagos, įvairiems specialistams.

NVO įtraukimas – dalinai finansuoti 8 projektai, skirta 164 tūkst. Lt.

8. Savivaldybių vaiko teisių apsaugos tarnybų veiklos tobulinimo programa (2004-2008 m.).

Tikslas – įvairiapusiškai stiprinti Vaiko teisių apsaugos tarnybą: didinant žmogiškuosius išteklius, tobulinant valstybės tarnautojų ir darbuotojų profesinę kompetenciją vaiko teisių apsaugos srityje, stiprinant tarnybų materialinę bazę.

Priemonės – numatomos ilgalaikės valstybės lėšos šių priemonių įgyvendinimui.

9. Našlaičių ir tėvų globos netekusių vaikų rėmimo ir integravimo į visuomenę 2005-2008 m. programa.

Tikslas – sudaryti tinkamas sąlygas tėvų globos netekusiems asmenims socialiniai integruotis visuomenėje, ugdyti kiekvieno globojamo asmens savarankiško gyvenimo įgūdžius.

Priemonės – numatomos valstybės lėšos šių priemonių įgyvendinimui. Prioritetas skiriamas vaikų globos namuose gyvenančių ir užaugusių tėvų globos netekusių asmenų integracijai į visuomenę.

10. Programa prieš vaikų prievartą (2004-2006 m.).

Tikslas – numatyti kompleksinius ir koordinuotus veiksmus bei priemones prievartai su visomis jos apraiškomis šalinti. Programa skiriama vaikui, nukentėjusiam nuo prievartos, jo šeimai, nepilnamečiams smurtautojams.

Priemonės – numatomos ilgalaikės valstybės politikos strateginės priemonės bei lėšos šių priemonių įgyvendinimui.

11. Nacionalinio kovos su skurdu ir socialine atskirtimi veiksmų planas (įgyvendinimo priemonės 2005-2006 m.).

Tikslas – įveikti kraštutinį skurdą bei sumažinti labiausiai skurstančių gyventojų grupių socialinę atskirtį, pagerinti socialinę atskirtį patiriančių vaikų ir jaunimo socialinę integraciją, mažinti socialinius ir ekonominius skirtumus tarp regionų, didinti gyventojų pajamas, plėtoti socialines paslaugas, jų prieinamumą.

Priemonės – visapusiškų įvairias sritis (užimtumą, švietimą, sveikatos apsaugą, socialinę apsaugą ir kt.) apimančių veiksmų silpniausių gyventojų grupių padėčiai pagerinti, jų galimybėms padidinti bei jų skurdui ir socialinei atskirčiai sumažinti, kartu atsižvelgiant į skirtingą moterų ir vyrų padėtį, problemas ir poreikius.

Kitos strategijos:

- Aštuonios nepilnamečiams skirtos auklėjamojo darbo ir socialinės reabilitacijos, socialinio rėmimo, meno terapijos programos;
- Valstybinė sutrikusio vystymosi vaikų sveikatos programa (1997-2002 m.);
- Programa, susijusi su vaiko ir motinos sveikata (1997 iki 2003 m.);
- Savižudybių prevencijos programa;
- Romų integracijos į Lietuvos visuomenę programa;
- Tarp moksleivių vykdoma AIDS prevencijos programa;
- Bibliotekų renovacijos ir modernizavimo programa (renovuotose bibliotekose veikia ne tik užimtumo, bet ir socialinių ligų prevencijos vaikams ir jaunimui projektai);
- Vaikų ir jaunimo laisvalaikio užimtumui, estetiniam formavimui, ugdymui ir prevencijai 2003 m. pradžioje veikė 892 kultūros centrai, namai ar laisvalaikio salės. Juose veikė 4803 meno mėgėjų kolektyvai, klubai, būreliai ar studijos – iš jų 2800 vaikams ir paaugliams (kasdien juose dalyvaujančių 57 tūkst. vaikų).

4 priedas

ANKETA

Gerbiami nevyriausybių organizacijų atstovai, dirbantys su vaikais. Šios anketos pagalba norime išsiaiškinti NVO, dirbančių su rizikos grupės vaikais Vilniaus mieste, veiklą, jų vaidmenį stiprinant šios atskirties integraciją visuomenėn. Anketos duomenys bus panaudoti rašant magistrinį darbą tema „NVO veikla stiprinant socialinę sanglaudą“. Kur reikės duomenų – nurodykite 2004-2005 m. duomenis. Garantuojame konfidencialumą, pateikiant duomenys bus apibendrinti.

Būtume labai dėkingi, jei Jūsų organizacijos vadovas arba jo įgaliotas asmuo užpildytų šią anketą apie Jūsų organizaciją, jos veiklą. Jūs sugaišite tik 15-20 minučių. Dėkui už Jūsų brangų laiką ir bendradarbiavimą. Sėkmės!

Pagarbiai,
Albinas Šiaudvytis, M. Romerio universiteto magistrantas
Tel.: 8 677 11788; el. paštas: albinas@bernardinai.lt

1. Jūsų organizacijos pavadinimas.

--

2. Organizacijos įsteigimo metai.

--

3. Organizacijos adresas, telefonas, elektroninis paštas, internetinis puslapis.

--

4. Pildančio anketą asmens vardas, pavardė, pareigybė, ryšys su organizacija.

--

5. Organizacijos tipas.

1. visuomeninė organizacija (draugija, bendrija, klubas)	
2. asociacija	
3. labdaros ir paramos fondas	
4. religinė bendrija/bendruomenė	
5. viešojo įstaiga	
6. švietimo įstaiga	
7. kita (parašyti)	

6. Jūsų organizacijos veikla apima:

1. mokyklą	
2. vietinę bendruomenę	
3. kelias vietines bendruomenes	
4. miesto mikrorajoną	
5. Vilniaus miestą	
6. Vilniaus rajoną	
7. Vilniaus apskritį	
8. Lietuvos Respubliką	
9. yra tarptautinė	

7. Kokie yra organizacijos ištekliai (nurodyti esamus variantus)?

1. organizacijos narių įnašai	
2. privatūs asmenys, įmonės, bankai	
3. pajamos už suteiktas paslaugas	
4. fondai	
5. savivaldybė	
6. vyriausybė (kita valstybės parama)	
7. kita nevyriausybė organizacija	
8. užsienių šalių nevyriausybė organizacijos	
9. tarptautiniai fondai	
10. ES parama	
11. niekas nefinansuoja	
12. kita (parašyti)	

8. Kokią dalį biudžeto sudaro 2 % organizacijai pervedamų pajamų mokesčio pinigų?

1. % (parašykite)	
2. visai negauname	

9. Nurodykite organizacijos žmogiškuosius išteklius.

1. narių skaičius	
2. apmokamų darbuotojų skaičius	
3. savanorių skaičius	
4. praktiką atlikusių studentų skaičius	
5. kiti (nurodyti)	

10. Ar Jūsų organizacija teikia konsultacijas?

1. taip	
2. ne (pereikite prie 12 klausimo)	

11. Jei taip, tai kam (nurodyti visus Jūsų organizacijai tinkančius variantus)?

1. vaikams	
2. šeimoms	
3. pedagogams	
4. kitiems su vaikų ugdymu susijusiems asmenims	
5. savivaldybei	
6. NVO	
7. specialistams	
8. įstatymų kūrėjams/leidėjams	
9. valstybei	
10. kita (nurodyti)	

12. Kokių socialinių grupių problemas sprendžia Jūsų organizacija? (pažymėkite 3 variantus)

1. bendrai visų gyventojų	
2. pagyvenusių žmonių	
3. vaikų	
4. šeimų	
5. užsieniečių	
6. pabėgėlių	
7. žmonių su psichine negalia	
8. žmonių su fizine negalia	
9. tautinių mažumų	
10. marginalinių grupių (benamių, prostitučių, kalinių...)	
11. ligonių: chronišku, apleistų, mirštančių, onkologinių, sergančių AIDS, gydomų ligoninėse	
12. priklausomybės ligų: narkomanijos, alkoholizmo	
13. kita (nurodyti)	

13. Kokias bendrąsias socialines paslaugas teikiate (nurodykite visus Jums tinkančius variantus)?

1. informacijos teikimas ir konsultavimas	
2. pagalba namuose	
3. slauga namuose socialinės paslaugos stacionarinėse įstaigose	
4. globos pinigai - pinigai, skirti sumokėti už suteiktas socialines paslaugas	

14. Kokias specialiąsias socialines paslaugas teikiate (nurodykite visus tinkančius variantus)?

1. paslaugos stacionariose globos ir slaugos įstaigose, šeimynose	
2. paslaugos reabilitacijos įstaigose	
3. paslaugos dienos globos įstaigose	
4. paslaugos laikino gyvenimo įstaigose	
5. paslaugos kitose socialinės globos įstaigose	
6. kitos paslaugos	

15. Kokią paramą teikiate?

1. piniginę paramą	
2. labdarą daiktais	
3. nemokamą maitinimą	
4. kompensacinę techniką	
5. būstą, pastogę	
6. neteikiame	
7. kita (nurodyti)	

16. Su kokiais sunkumais susiduriate sprenddami socialines problemas (pažymėti Jums tinkamus variantus)?

1. finansavimo stoka	
2. įstatymų netobulumais	
3. darbuotojų, savanorių stoka	
4. nepakankamais ryšiais su savivaldybe	
5. nepakankamais ryšiais su kitomis NVO	
6. neturime sunkumų	
7. kita (nurodyti)	

17. Jūsų organizacija bendradarbiauja su:

1. valstybinėmis valdžios ir valdymo institucijomis (ministerijomis, savivaldybe, VTAT, policija ir pan.)	
2. pelno siekiančiomis organizacijomis (valstybinėmis, privačiomis verslo įmonėmis, bendrovėmis, kompanijomis)	
3. švietimo ir mokymo institucijomis (darželiais, mokyklomis, universitetais ir kitomis)	
4. sveikatos apsaugos institucijomis (ligoninėmis, dispanseriais, medicinos centrais)	
5. politinėmis partijomis	
6. kitomis NVO (labdaros fondais, visuomeninėmis organizacijomis, asociacijomis ir pan.)	
7. religinėmis organizacijomis (parapijomis, vyskupija, vienuolynais ir pan.)	
8. kita (nurodyti)	

18. Kokius vaikus Jūs laikote rizikos grupės vaikais?

--

19. Ar Jūsų organizacija dirba su rizikos grupės vaikais?

1. taip, tai pagrindinė veikla	
2. taip, tai viena iš veiklos krypčių	
3. dirbate su visais vaikais, neskirstydami jų į atskiras grupes	
4. nedirbate (eiti tiesiog prie 28 klausimo)	

20. Jūsų organizacija dirba su šio amžiaus rizikos grupės vaikais (nurodykite visus tinkančius variantus):

1. 0-6 metų vaikais	
2. 7-11 metų vaikais	
3. 12-14 metų vaikais	
4. 15-18 metų vaikais	

21. Su kokiais rizikos grupių vaikais dirba Jūsų organizacija (nurodykite visus Jums tinkančius variantus)?

1. vaikais likusiais be tėvų globos	
2. vaikais iš socialinės rizikos šeimų (probleminių, nepilnų šeimų)	
3. neįgaliais vaikais (fizinė ir protinė negalia)	
4. socialinės rizikos vaikais	
5. vaikais, padariusiais teisėtvarkos pažeidimų	
6. vaikais gatvėje	
7. gatvės vaikais (benamiais vaikais)	
8. vaikais su priklausomybe (narkomanais, taksomanais ir pan.)	
9. pabėgėlių vaikais	
10. etninių mažumų vaikais	
11. kitais vaikais (nurodyti)	

22. Koks yra Jūsų darbas su rizikos grupės vaikais?

1. prevencija	
2. intervencija	
3. postvencija	

23. Kokio tipo veiklą Jūsų organizacija vykdo rizikos grupės vaikams (pažymėti kelis pagal svarbumą)?

	labai svarbu	svarbu	nelabai svarbu	nesvarbu
1. sportinis auklėjimas				
2. meninių, kūrybinių įgūdžių lavinimas				
3. įvairūs kiti būreliai				
4. ekologinis auklėjimas				
5. pamokų ruošimas				
6. bendravimo įgūdžių lavinimas				
7. profesinių įgūdžių lavinimas				
8. bendra visai šeimai veikla				
9. vasaros poilsio organizavimas				
10. dienos centrai				
11. pilietinio ugdymo				
12. savanorių formavimo				
13. kita (nurodyti)				

24. Kokių dar turite pastebėjimų, labiau atskleidžiančių Jūsų organizacijos vykdomą veiklą su rizikos grupės vaikais?

--

25. Ar Jūsų organizacija 2004-2005 m. vykdė projektus, skirtus rizikos grupės vaikams?

1. taip	
2. ne	

26. Apibūdinkite projektus, skirtus rizikos grupės vaikams 2004-2005m.

Projekto pavadinimas	Kam skirtas?	Vaikų skaičius

27. Į savo veiklą su rizikos grupės vaikais įtraukiate ir kitus dalyvius:

1. valstybės institucijas	
2. savivaldybę	
3. tėvus	
4. vietinę bendruomenę	
5. mokytojus	
6. kitus specialistus	
7. kitus vaikus (ne rizikos grupės)	
8. kita	

28. Kokie būtų Jūsų organizacijos pastebėjimai dėl bendrosios Lietuvos Respublikos vyriausybės vykdomos socialinės rizikos grupės vaikų politikos?

--

Labai dėkui už bendradarbiavimą!